

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Diplomová práce

2017

David Randuška

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

David Randuška

**Vybrané eticky sporné aspekty referování
českých audiovizuálních médií o organizaci
Islámský stát**

Diplomová práce

Praha 2017

Autor práce: **David Randuška**

Vedoucí práce: **PhDr. Václav Moravec, Ph.D. et Ph.D.**

Rok obhajoby: **2017**

Bibliografický záznam

RANDUŠKA, David. Vybrané eticky sporné aspekty referování českých audiovizuálních médií o organizaci Islámský stát. 2017. 105 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Václav Moravec, Ph.D. et Ph.D.

Abstrakt

V diplomové práci se zabývám reflexí audiovizuálních médií v České republice a jejich práci s událostmi teroristických útoků Islámský stát. Zaměřil jsem se na hlavní zpravodajské relace, které jsou nejrepresentativnějším materiálem k ucelení obrazu přístupu jednotlivých médií. V teoretické části se zabývám organizací Islámského státu a jeho symbiotický vztah s médii. Setkáváme se s novým fenoménem terorismu, který se dokázal adaptovat na nová média, sociální sítě a pracuje i s audiovizuální agendou. Snažím se přiblížit a načrtnout určitá etická úskalí západních médií a hledám na ně odpovědi podložené vybranou literaturou nebo současnými kodifikovanými normami (např. BBC Editorial Guidelines). Nové fenomény terorismu a mediální reflexe srovnávám se současnými sociologickými trendy a vytvářím terorismus a jeho práci v mediálním prostoru v tzv. tekutých časech. V praktické části se zabývám konkrétními událostmi teroristických útoků ISIS v Evropě a hledám eticky sporné aspekty v obsahu českých AV médiích. Na reliefu teroristických útoků hledám konkrétní body, které určité stanice dělají cyklicky dál. Na základě teoretické části se vedle jasně prokazatelných porušení etických principů soustředím i na eticky sporné aspekty, které nejsou primárně napadnutelnými, ale spoluvytváří současný zhoubný obraz symbiózi médií a terorismu, ve kterém obě složky navzájem na sebe parazitují.

Abstract

I deal in master thesis with reflection of audiovisual media in the Czech Republic and their work with events of terroristic attacks of Islamic State. I focused on main broadcasting which are the most representative material for the form of image of approaches of particular media. In theoretic part I deal with organization Islamic state and symbiotic relation between terrorism and media. We encounter a new phenomena of terrorism which can adapt for new media, social sites and which can work also with audiovisual agenda. I try to get closer and try to set the ethics of west media and I am looking for answers which are underlay of chosen literature or contemporary codified standards (f.e. BBC Editorial Guidelines). I compare new phenomena of terrorism and media reflection with current sociological trends and create terrorism and his work in media in “liquid times“. In practical part I deal with specific events of terroristic attacks of ISIS in Europe and I search ethical questionable aspects in content of czech AV media. I am looking for specific points on the relief of terroristic attacks which broadcasters do. Based on the theoretical part I focus next to primary also on secondary ethically questionable aspects which are result of symbiotic relation between media and terrorism.

Klíčová slova

média, terorismus, reflexe, etika médií, přístup médií, audiovizuální média, Islámský stát, hlavní televizní zpravodajské relace,

Keywords

media, terrorism, reflection, media ethics, media approach, AV media, Islamic state, main TV broadcasting.

Rozsah práce: 105 s. (179 608 znaků)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 24. 7. 2017

David Randuška

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:
Bc. David Randuška

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:
2014/2015

E-mail diplomantky/diplomanta:
david.randuska@gmail.com

Studijní obor/forma studia:
žurnalistika, prezenční

Předpokládaný název práce v češtině:

Vybrané eticky sporné aspekty referování českých audiovizuálních médií o organizaci Islámský stát

Předpokládaný název práce v angličtině:

Chosen ethically disputable aspects in the czech audiovisual media coverage about organization Islamic state

Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013)

(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí)

ZS 2016/2017

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků):

Působení teroristické organizace Islámský stát se v současnosti stává dominantním tématem globální agendy a tedy i agendy českých médií. Válka v Sýrii, teroristické útoky nejen v oblasti Blízkého východu i v Evropě nebo migrační krize. To je výčet vzájemně provázaných událostí, o kterých média z různých pohledů a různým způsobem informují. Tématem této práce je referování českých televizních stanic (resp. hlavních zpravodajských relací) o akcích teroristické organizace Islámský stát. Autor práce si klade za cíl najít eticky sporné aspekty a zasadit je do širšího kontextu.

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků):

Diplomová práce zkoumá, jak české televizní stanice přistupují a reflektují působení teroristické organizace Islámský stát. Vedle zachycení mediálního obrazu jde autorovi práce zejména o to, jakým způsobem česká audiovizuální média o událostech a tématech týkajících se terorismu Islámského státu referují: do jaké míry přebírají rétoriku Islámského státu, zda se podílejí na šíření paniky, ohýbají fakty, spojují a slučují odlišná témata, jejichž výstup může být zavádějící. Klíčové je definovat neetické chování těchto médií a najít na konkrétních případech eticky sporné aspekty v jejich referování. Jednou z hypotéz je, že zpravodajské pořady některých televizních stanic v České republice svým vyjadřováním a snahou šokovat můžou zvyšovat v české společnosti paniku. Pakliže terorismus funguje na bázi šíření strachu, mohou být česká média do jisté míry participantem terorismu: přebírání rétoriky a propagandy Islámského státu, snaha vyvolat co největší emoci - to vše je prostředkem šíření strachu, tedy šíření teroru. Média se v současnosti stávají jedním z informačních kanálů Islámského státu a jelikož je islámistický terorismus ve spojení s migrační krizí jedním z nejzásadnějších témat globální agendy, média mnohdy neetickým referují o těchto událostech za účelem zvýšit sledovanost/čtenost/odběr.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

- **Vznik a vzestup Islámského státu**
- **Role komunikace v terorismu a prezentace terorismu v médiích**
- **Přístup českých televizních stanic a jejich hlavních zpravodajských pořadů k jednotlivým událostem, které jsou spjaté s Islámským státem (IS) (útoky, rukojmí...)**
- **Eticky sporné aspekty referování českých televizních stanic o událostech spjatými s s IS**
- **Vliv jednání českých médií na společnost; Role českých médií v šíření teroru a strachu**

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

České televizní stanice a jejich hlavní zpravodajské relace: Česká televize, Nova, Prima, TV Barrandov
Analyzované období: rok 2015

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Případové studie

Framingová analýza: s jakými rámci česká média pracují, jaké rámce utvářejí

Testování hypotéz: kladení si eticky sporných otázek a odpovídání si na ně v konkrétních příkladech mediálního obsahu

Hloubkové rozhovory: s editory vybraných televizních zpravodajských relací

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

WEISS, Michael a Hassan HASSAN. *Islámský stát: uvnitř armády teroru*. 1. vydání. Brno: CPress, 2015, 255 stran. ISBN 978-80-264-0883-3. (V knize *Islámský stát – Uvnitř armády teroru* vysvětluje americký novinář Michael Weiss a syrský analytik Hassan Hassan, jak se tito násilníci extremisté přerodili z povstalecké skupiny, která byla v Iráku téměř poražena, do džihádistické armády mezinárodních dobrovolníků, kteří natáčeli profesionální videa a šířili násilí a chaos po celém Blízkém východě.)

MATUSITZ, Jonathan Andre. *Terrorism and communication: a critical introduction*. Thousand Oaks: SAGE, 2013, xx, 498 p. ISBN 9781452240282. (J.A. Matusitz se zabývá terorismem fungujícím na bázi komunikace. Kniha *Terorismus a komunikace: kritický úvod* je tak první publikací, která nabízí ucelený přehled o roli komunikace v terorismu.)

BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, 109 s. XXI. století. ISBN 978-80-200-1656-0. (Objevná pojednání Zygmunta Baumana o tekuté modernitě proměnila naše uvažování o současném světě. V této rozsahem nevelké knize autor zkoumá zdroje endemické nejistoty, která utváří naše životy dnes. Nejzajímavější z hlediska této diplomové práce je kapitola "Stát, demokracie a management strachu".)

BÍLKOVÁ, Veronika. *Boj proti terorismu z pohledu ochrany lidských práv*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 335 s. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-513-5. (Je porušování lidských práv jednou z příčin terorismu? Zasahují teroristické činy do práva lidských práv? A do jaké míry toto právo ohrožuje boj proti terorismu? Takové otázky si klade tato publikace, která nabízí komplexní pohled na problematiku ochrany lidských práv v rámci boje proti terorismu.)

REMIŠOVÁ, Anna. *Etika médií*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2010, 310 s. ISBN 978-80-8101-376-8. (Publikace se snaží podívat na etiku médií jako na aplikovanou etiku. Je to první takový pohled na Slovensku. Úkolem autorky je, dokázat, že média jsou především společenským fenoménem a mají tak vliv na miliardy lidí.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 539 s., [4] s. obr. příl. *Žurnalistika a komunikace*. ISBN 978-80-247-3568-9.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

Islámský stát – politicko-geografické faktory vzniku a šíření

- Autor: Peter Plešivčák, Přírodovědecká fakulta (PřF)

Terorismus jako komunikace: Příklad komunikační strategie organizace al-Káida

- David Adamec, Fakulta sociálních věd (FSV)

Datum / Podpis studenta/ky

27. 1. 2016

.....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

.....
Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTIŠKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Obsah

Úvod	2
1. Vznik a vzestup Islámského státu	5
1.1. Předchůdci Islámského státu	5
1.2. Zrození Islámského státu	7
1.3. Struktury Islámského státu	8
1.4. Život v Islámském státě	11
2. Mediální džihád	14
2.1. Terorismus a komunikace	16
2.2. Terorismus a média	18
2.3. Propaganda Islámského státu	21
2.3.1. Vedení a cíle propagandy Islámského státu	22
2.3.2. Formy propagandy Islámského státu	25
2.3.2.1. Struktura propagandy Islámského státu	26
2.3.2.2. Tradiční média	28
2.3.2.2.1. Psané slovo	28
2.3.2.2.2. Mluvené slovo	33
2.3.2.3. Nová média	34
2.3.2.3.1. Sociální sítě	35
2.3.2.4. Audiovizuální obsah	38
2.3.3. Cílová skupina propagandy Islámského státu	41
3. Etické otázky při referování o Islámském státu	44
3.1. Novinářská etika	44
3.1.1. Zobrazování násilí a brutality	45
3.2. Etická úskalí při referování o terorismu	48
3.2.1. Mediální prostor pro terorismus a dilemata při uveřejnění informací	49

3.2.2. Způsob referování o aktech teroristů	51
3.2.3. Etická úskalí v „tekutých časech“ technologické konvergence	52
4. Vybrané eticky sporné aspekty referování českých audiovizuálních médií o organizaci Islámský stát	58
4.1. Teroristické útoky v reflexi českých audiovizuálních médií	59
4.1.1. <u>Útok na Vánočních trzích v Berlíně 19. 12. 2016</u>	60
4.1.1.1. Věnovaný prostor teroristickému útoku	60
4.1.1.2. Nálepka teroristického aktu	61
4.1.1.3. Zobrazování obětí útoků	62
4.1.1.4. Autorské reportáže a jejich manipulace	63
4.1.1.4.1 Odkazy Zpráv FTV Prima na migrační krizi	64
4.1.1.4.2. Emoční rovina zpráv a personifikace ve vysílání TV Nova	65
4.1.1.5. TV Barrandov a rekapitulace působnosti ISIS	67
4.1.1.6. Speciální případ: vražda ruského velvyslance v Turecku	68
4.1.2. <u>Teroristický čin v kostele u městečka Rouen 26. 7. 2016</u>	68
4.1.2.1. Rozdílný přístup k události v relacích TV Nova a TV Barrandov	69
4.1.2.2. Personifikace v relaci TV Nova	70
4.1.2.3. Odlišné vyznění zpráv	70
4.1.2.3.1. Manipulativní přístup FTV Prima	72
4.1.2.4. Nevhodná rétorika v relaci TV Nova	72
4.1.2.5. Reportáž TV Barrandov o českém rekrutovi ISIS	72
4.1.2.6. Obrazová „reklama“ na Islámský stát v TV Barrandov	73
4.1.2.7. Případ útoku v německém Ansbachu	74

4.1.3. <u>Útoky na letišti a v metru v Bruselu 22. 3. 2016</u>	75
4.1.3.1. Mediální publicita události	75
4.1.3.2. Problematické užívání grafiky na komerčních stanicích	76
4.1.3.3. Zvuková složka	78
4.1.3.4. Soukromí obětí a problematický přístup ČT	78
4.1.3.5. Stereotypizace FTV Prima	80
4.1.4. <u>Útok před Westminsterským palácem v Londýně 22. 3. 2017</u>	81
4.1.4.1. Vyšší úroveň publicity ve spojení teroru s islamismem	81
4.1.4.2. Užití grafiky	83
4.1.4.3. Zobrazování autentických záběrů a fotografií	84
4.1.4.4. Obsesivní přístup Událostí ČT	87
4.1.4.5. Narušení soukromí obětí	91
4.1.4.5.1. Sekundární viktimizace a narušení soukromí dětí	92
4.1.4.5.2. Sekundární viktimizace oběti padající do řeky Temže	94
4.1.4.6. Rozbřek nových cílů „mediálního džihádu“?	95
4.1.4.7. Se vztyčenou hlavou	96
4.1.5. <u>Střelba v židovském centru v Bruselu v roce 2014</u>	97
Závěr	99
Obrazové přílohy	101
Zdroje	106

Úvod

Terorismus a média? Smutný symbiotický vztah současného fenoménu tekuté modernity. Boří se hranice mezi působností a fungováním médií, což přináší pozitivní a komfortní změny z pohledu „Evropana“. Na druhou stranu s tím ruku v ruce ale jde i fungování teroristů na mediálním poli, zejména pak těžko uvěřitelné dokonalosti práce Islámského státu, který užitím mnoha platforem dokázal verbovat tisíce evropských muslimů do své armády. Vedle toho zároveň přesně věděl jak zacílit při získání prostoru v agendě evropských i světových mediálních domů.

V diplomové práci zpracovávám vybrané eticky sporné aspekty v referování o terorismu Islámského státu. Zaměřuji se na česká audiovizuální média a na jejich hlavní zpravodajské relace, které mají určitý vliv a dopad na publikum. Tuto problematiku se snažím popisovat komplexněji a všímám si několika nepřímých i přímých vztahů, které mohou mít v některých případech až symbiotickou povahu. Proto považuji za klíčové reflektovat a vysvětlit určité kontexty, které se tématu mediální reflexe terorismu bezprostředně týkají.

V první řadě pokládám za důležité vytvořit jistou představu o strukturách a fungování teroristické organizace *Islámský stát*, která v současnosti působí na území Sýrie a Iráku, ale vstupuje rovněž do globálního prostředí skrze akty teroru či produkci mediálního obsahu. Jejich motivací je destabilizovat demokratické společnosti a nastolit chalífát, jehož samozvanou verzi už praktikuje ve zmíněných oblastech Blízkého východu. Tímto tématem se zabývám v úvodní kapitole *Vznik a vzestup Islámského státu*.

V druhé kapitole nazvané *Mediální „džihád“* nejdříve popisují konkrétní mediální struktury Islámského státu a jejich fungování. Vzápětí podrobuji analýze první, výše avizovaný, symbiotický vztah, tedy spojení médií a terorismu, které představuje velmi hlubokou a sofistikovanou problematiku o mnoha proměnných. Snažím se přijít na povahu tohoto vztahu a popisují přímé i vedlejší efekty, které produkuje. Vytvořený kontext беру jako naprosto zásadní pro zorientování se v etických otázkách žurnalistické práce s terorismem. Jak postupně objasňuji, na první pohled eticky slučitelné konání médií, se po důkladnějším uvažování v kontextu onoho symbiotického vztahu může stát eticky sporným.

Třetí část této práce už konkrétně cílí na morální úskalí novináře v „tváři tvář“ terorismu a nese název *Etické otázky při referování o Islámském státu*. Cílem této kapitoly je vyhledat nejpálčivější žurnalistická dilemata při referování o terorismu a vedle již tradičních

eticky sporných aspektů, jako je například zobrazování násilí, se snažím na základě předestřených kontextů artikulovat nové aspekty, úskalí a výzvy při práci novináře s těmito tématy. V určitých pasážích se snažím hledat únikové cesty či řešení prostřednictvím teoretických konceptů, praktických samoregulačních norem či vlastního úsudku podepřeným nabytými informacemi. V této kapitole se mimo jiné naplno promítne druhý, zásadní symbiotický vztah, kterým je spojení médií a společnosti, respektive vlivu médií na společnost a naopak. Zabývám se proto například technologickou konvergencí, médií v tekutých časech nebo teorií žurnalistické odpovědnosti vůči společnosti. Britský komunikační teoretik *Denis McQuail* přichází v návaznosti na to s novým prototypem odpovědnosti, kterou nazývá *morální odpovědnost*: „*Nastává ve chvíli, kdy ve skutečnosti nutně nenacházíme příčinný vztah mezi nějakými jevy, ale dá se předvídat, že vznikne určitá spojitost mezi publikováním zprávy (nebo naopak jejím nepublikováním) a škodlivými dopady, jako je například sebevražda, zdravotní problémy nebo poškození pověsti.*“¹

Na základě výše zmíněné teze bych si jako jeden z hlavních cílů této práce rád stanovil nacházení oné spojitosti mezi publikováním zprávy o terorismu Islámského státu a škodlivými dopady na společnost. V teoretické rovině se tímto faktem zabývám v druhé i třetí kapitole, v praktické hledám konkrétní příklady v rámci mnou vytvořené obsahové analýz českých audiovizuálních médií.

Praktická část obsahuje kvalitativní výzkum událostí prostřednictvím případových studií, které jsou spjaté s terorismem Islámského státu. Oproti tezi jsem se vzhledem k časovému kontextu odklonil ke zkoumání období jednoho roku mezi od 22. 3. 2016 do 22. 3. 2017. Podle mého názoru je výběr tohoto časového období velmi reprezentativním vzorkem měnícího se přístupu médií i vývoje Islámského státu, který postupně ztrácel vliv na domácí půdě, ale naopak posiloval tendenci útočit v Evropě. Výjimkou je případ teroristického útoku z roku 2014 v bruselském židovském muzeu, který jsem do své analýzy zařadil za účelem vykreslení kontrastu přístupu médií před vzestupem publicity ISIS v Evropě. Odhalí totiž děsivou změnu chování západních sdělovacích prostředků a rychle vzrůstající mediální sílu džihádistů v agendě demokratických médií.

Konkrétně se zabývám obsahem zpravodajských relací českých audiovizuálních médií, mezi které patří Události České televize, Televizní noviny TV Nova, Zprávy FTV Prima a

¹ MCQUAIL, Denis. *Žurnalistika a společnost*. Přeložila Alice NĚMCOVÁ TEJKALOVÁ, přeložil Roman HÁJEK, přeložila Marta CHROMÁ. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. s. 47.

Naše zprávy TV Barrandov. Centrem mé analýzy jsou tedy hlavní večerní relace jednotlivých televizních stanic. Televizní kanály ke svým hlavním zpravodajským pořadům přistupují s nejvyšší péčí a navíc se zde promítá nejkompexnější reflexe situace, jelikož pořad vzniká průběžně celý den. Oproti kontinuálnímu zpravodajství jde tedy o zřetelný rozdíl.

1. Vznik a vzestup Islámského státu

Důležité k pochopení problematiky působnosti teroristické organizace Islámský stát je odhalit a popsat její kořeny, vývoj a postupný vzestup na Blízkém východě. Úměrně ke stoupajícímu vlivu ISIS v arabském světě narůstaly také jeho mediální a propagandistické aktivity. Rétorika Islámského státu a jeho vystupování, které v současné podobě známe jako globální efekt, procházely delším procesem. Jestliže jeden z hlavních cílů mé práce je zkoumání přístupu českých médií k terorismu Islámského státu, je zapotřebí vytvořit jeho ucelený obraz. Mechanismy, na kterých funguje tato organizace, vycházejí totiž z hlubokého náboženského a historického kontextu.

1.1 Předchůdci Islámského státu

Symbolickou událostí, která znamenala nový zrod či vzkříšení Islámského státu, je projev Abú Bakra Al-Baghdádího přednesený v Mosulu 4. července 2014. Časový horizont, který předcházel ustanovení Islámského státu a vyhlášení samozvaného chalífátu, je ale mnohem delší. Předchůdci ISIS byli tzv. *Bojovníci z Levanty (Džunt aš-Šám)*² a zejména jejich vůdce Az Zarkáwí, jehož myšlenky IS ve velké míře přejímal.³

V roce 2004 Bojovníci z Levanty expandovali do Iráku, kde začali rozšiřovat svůj vliv. Az Zarkáwí byl průkopníkem odporného násilí a masových médií⁴, výsadní tak pro něj byly vedle politických cílů i ty mediální. Jeho skupina přikládala značný důraz na propagandu a proto se už v roce 2004 setkáváme s jakýmsi předtuchami džihádistické brutality, jež eskalovala s příchodem Islámského státu. Vůbec první videonahrávka se stínáním hlav byla pořízená a zveřejněná právě Bojovníky z Levanty. Az Zarkáwí vystavil na internetu popravu amerického kontrahenta Nicholase Berga a šokoval tím celou západní společnost.

15. října 2006 se Az Zarkáwího organizace přejmenovala na Islámský stát v Iráku (ISI). Současně s nově ustaveným názvem vypustila skupina do éteru videonahrávku⁵ ohlašující nástup nové organizace, ona profilace IS se tak na mediálním poli začala tvořit už

² HERMANN, Rainer T. *Konečná stanice - Islámský stát?: selhání státu a náboženská válka v arabském světě*. Vydání první. Praha: Academia, 2016, s. 48-49.

³ Bojovníci z Levanty fungovali na přelomu tisíciletí v Afghánistánu a působili na straně Tálibánu a Al-kaidy. Některé struktury organizace jsou zachovány dodnes a spoluvytváří jednu z frakcí ISIS.

⁴ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. *Islámský stát: uvnitř armády teroru*. 1. vydání. Přeložil Jiří BERKA. Brno: CPress, 2015, s. 44.

⁵ ROGGIO, Bill. The Rump Islamic Emirate of Iraq. *The Long War journal* [online]. 2006, , 1 [cit. 2016-10-11]. Dostupné z: http://www.longwarjournal.org/archives/2006/10/the_rump_islamic_emi.php

od prvních chvil. Tehdejší vznik Islámského státu v Iráku byl pokryt i českými médii formou agenturní zprávy.

„Irácké radikální skupiny včetně tamní odnože Al-Kaidy zveřejnily na internetu video, na němž oznamují zřízení islámského státu v Iráku. [...] V nahrávce, jejíž autenticita nemohla být potvrzena z nezávislých zdrojů, povstalci přinášejí menšinovým sunnitům „dobré zprávy o založení islámského iráckého státu na ochranu našeho lidu.“ “⁶

Zajímavé je, že jak politická moc, tak mediální prostředky až takovou významnost této události nepřikládaly a nástup Islámského státu podcenily. *„Ti, kdo věří této skupině, jsou omezení, a ti, kdo ji následují, jsou blázni. Tato skupina vyvolala sektářské násilí a vyhání z domovů sunnity i šíity.“*⁷ Je až zarážející, jakým způsobem se v nadcházejícím desetiletí dokázal ISIS rozvinout v nejlivnější džihádistskou síť.

Do čela *Islámského státu v Iráku* se v roce 2006 postavil Umar Al-Baghdádí, jenž vytvořil propracované organizační struktury. *„Kabinet se pustil do budování kvazistátních struktur, aby si dobyté teritorium udržel a dokázal ho spravovat. Potřebné finanční prostředky si ISI opatřoval výkupným, výpalným a příjmy z pašeráctví ropy,“*⁸ nastínil přední analytik zaměřující se na IS a člen amerického institutu pro Střední východ Charles Lister. Podle něj se příjmy Islámského státu v Iráku už tehdy pohybovaly kolem 70 až 200 milionů dolarů ročně. Další sled událostí přesto mohl naznačovat, že hnutí upadne do zapomnění stejně bleskově, jak do té doby vzrostlo. Mnoho místních kmenů se spojilo a za podpory amerických vojsk vedlo vůči ISI válečnou ofenzivu. Důsledkem bylo ochabnutí základny Islámského státu na méně než 800 džihádistů.⁹ Jenomže v koloběhu dějin došlo na událost, která vývoj situace úplně otočila. V roce 2009 začalo postupné stahování amerických vojsk z Iráku, což mělo za důsledek ochabnutí boje proti místním teroristickým organizacím. Islámský stát se vymanil z tlaku, mohl znovu dýchat a rozpínat se. Nechtěnou zásluhu na tom měla i tehdejší irácká šíitská garnitura, která nechvalně proslula tvrdým potlačováním sunnitů, takže tím de facto připravovala členskou základnu a rekruty pro Islámský stát.

⁶ Iráčtí extremisté vyhlásili islámský stát. In: *IDnes.cz* [online]. 2006 [cit. 2016-10-11]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/iracti-extremiste-vyhlasi-islamsky-stat-fkm-zahranicni.aspx?c=A061016_080527_zahranicni_pei

⁷ Iráčtí extremisté vyhlásili islámský stát. In: *IDnes.cz* [online]. 2006 [cit. 2016-10-11].

⁸ HERMANN, Rainer. 2016, s. 48-49.

⁹ HERMANN, Rainer. 2016, s. 51.

18. dubna 2010 byl při americkém vzdušném útoku vůdce ISI Umar Al-Baghdádí zabit a jeho nástupcem se stal Abú Bakr al-Baghdádí.¹⁰ Nový předák v čele ISI začal připravovat vojenské operace, jejichž účelem bylo získat pod kontrolu větší území a zlákat pod svá křídla další rekruty. Nejzásadnější z misí ISI nesla název „*Proboření zdi*“ a díky tomu v letech 2012 a 2013 po útocích na irácké věznice osvobozovala organizace stovky zajatých džihádistů. Další přelomovou kampaní byla „*Žně vojáků*“, která vyvrcholila v červnu roku 2014 dobytím Mosulu. V této době už měl Abú Bakr al-Baghdádí v moci také rozsáhlá území v Sýrii. Přichází události, jež byly mezníkem a novou kapitolou islamistického terorismu. „*Vyhlášení chalífátu jasně ukázalo, že ambice Abú Bakra al-Baghdádího přesahují hranice Iráku a Sýrie. Islámský stát staví do popředí nadvládu chalífátu čili globální politickou agendu.*“¹¹

1.2 Zrození Islámského státu

„*Chvátejte, ó muslimové, do vašeho státu. Ano, je to váš stát. Chvátejte, protože Sýrie není pro Syřany a Irák není pro Iráčany.*“¹² Věta, která na první pohled může být jen fanatickým výkřikem do tmy. Výkřikem náboženského extrémisty. Výkřikem, který může v historickém kontextu zaniknout rychlostí, jakou se utvářely a rozpouštěly další a další islamistické frakce. Jenomže význam téhle věty se později bohužel ukázal mnohem zásadnějším. Byl symbolem startu nové kapitoly v dějinách moderního blízkovýchodního terorismu. Větu pronesl na první den svátku Ramadán vůdce ISIS Abú Bakr al-Baghdádí. Byla zrodem bezbřehého násilí, brutality, lidského utrpení, vymývání mozků a agrese. Od tohoto momentu se moc Islámského státu vrstvila a rozšiřovala. Stala se zcela novou silou na politickém poli, nebyla totiž pouhou odbojnou skupinou. Al-Baghdádí, tehdy už pomazaný chalífa Ibráhím vyhlásil z kazatelny Velké mešity an-Núrí v Mosulu chalífát.¹³ Označil se tak za nástupce proroka Mohameda a reinkaroval myšlenku státu, který si nárokuje náboženskou autoritu nad všemi muslimy světa.^{14 15} Svoji popularitou a stylem komunikace předčil IS i Al-Kaidu v dobách největšího rozmachu a to hlavně díky svému působení na mediální scéně.

¹⁰ HERMANN, Rainer T. 2016. s. 48-49.

¹¹ HERMANN, Rainer T. 2016. s. 48-49.

¹² WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015, s. 17.

¹³ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015, s. 17.

¹⁴ BOWERING, Gerhard (ed.). *The Princeton encyclopedia of Islamic political thought*. Princeton: Princeton University Press, c2013. s. 81-86.

¹⁵ Filozofie vzniku nového státu uhranula mnoho rekrutů z místních oblastí i z Evropy a právě proto se rozhodl cestovat ze západních velmocí tak alarmující muslimů.

Svět se musel popasovat s úplně novým stylem vedení terorismu, který rapidně využíval informační kampaň, sociální sítě a další nástroje pro ovlivňování a získávání mas.

Blesková územní expanze, mezinárodní dosah a zásadní vliv na vývoji globální agendy se staly během poslední doby smutným fenoménem. Oproti Al-kaidě totiž Islámský stát těží hlavně z rozsáhlé a mnohotvárné personální základny, která má zásah daleko za hranice Blízkého východu.¹⁶

1.3 Struktury Islámského státu

Mediální struktury ISIS podrobněji rozepisují v jedné z dalších částí práce. Pokusím se teď ucelit vzhled do politických a sociálních struktur organizace, které jsou ostatně s těmi propagandistickými výrazně provázány. Stojíme totiž uprostřed rozvíjejících se dějin a rychlého sledu událostí, takže zachytit aktuální obraz, který by byl trvanlivějšího rázu, je téměř nemožné. Politická mapa Islámského státu mění své obrysy z týdne na týden.¹⁷

V mé snaze bude popsat aktuální politickou sféru vlivu IS a její pevné územní hranice k říjnu 2016. Důraz budu rovněž klást na struktury společenské a to v jedné z nadcházejících podkapitol. To by mi mělo připravit opěrné body ke zkoumání mediální působnosti ISIS, jeho propagandy a dopadu na místní obyvatele i na rekruty ze Západu.

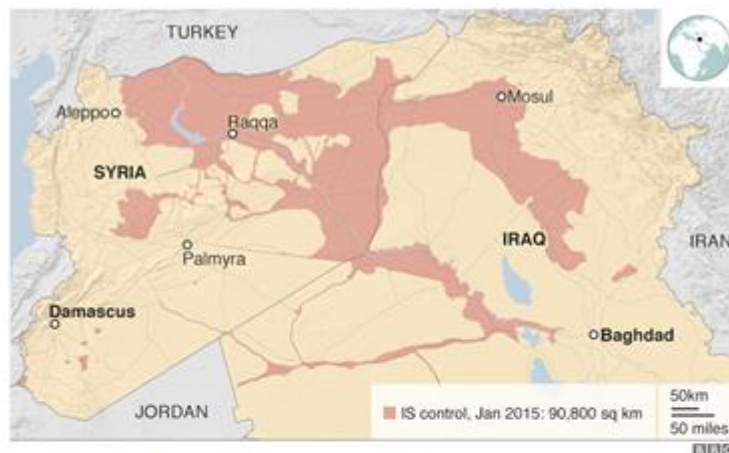
K lednu 2015 Islámský stát kontroloval podle studií *IHS*¹⁸ 90 tisíc km² území. Pro lepší představu vkládám mapu, jež byla zveřejněna na serveru veřejnoprávní stanice BBC. Komparaci pak nabízí aktuálnější mapa z října 2016, kdy měl IS v moci už „jen“ přes 65 500 km². Tato fakta jen potvrzují tendenci rozpadu územního vlivu Islámského státu.

¹⁶ V prosinci roku 2013 spočítalo Mezinárodní centrum pro studium radikalizace a politické násilí, že počet zahraničních bojovníků v řadách IS operujícím na území Sýrie dosáhl až na 11 000 ze 74 národů. (*The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence* [online]. 2013 [cit. 2016-10-13]. Dostupné z: <http://icsr.info/category/publications/>). Děsivá statistika, zvláště když vezmeme v potaz, že pouhý rok nato se armáda extremistů rozrostla už na 31 000 členů. (HERMANN, Rainer T. 2016. s. 53.)

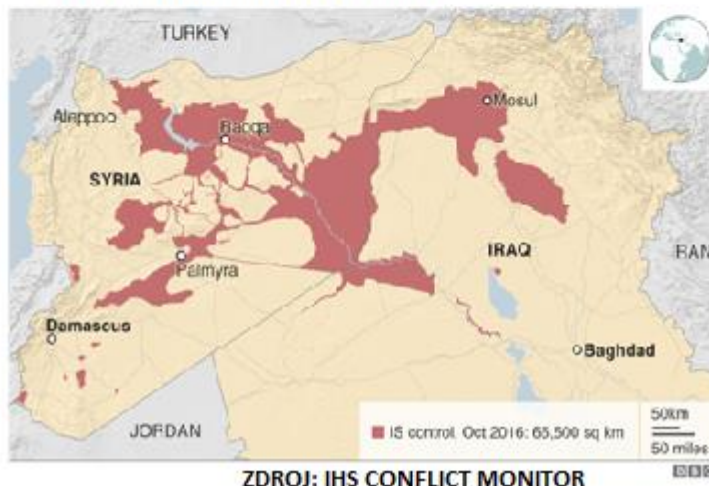
¹⁷ Jen pro představu: ve chvíli, kdy píšu tuto část, se rozbíhá dosud největší ofenzíva protiteroristické koalice, která má za cíl dobýt zpět pod iráckou kontrolu baštu IS Mosul. Velmi pravděpodobně může jít o smrtící ránu pro teroristický režim, který od doby symbolického zrodu, popsaném v předchozí podkapitole, utrpěl ohromné personální i finanční ztráty a doslova se mu podlamují všechny opěrné body. Až čas ukáže, jak skutečně „historický“ tento moment byl. S jistotou můžeme ale říci, že padnutím Mosulu by ISIS pravděpodobně ztratil vliv v Iráku. Jediná úniková cesta pro ně vede už jen do Sýrie.

¹⁸ Poznámka: *IHS* = *Institute of housing and urban development studies*. <http://www.ihs.nl/>

Území pod kontrolou ISIS, leden 2015

Území pod kontrolou ISIS, říjen 2016

ZDROJ: IHS CONFLICT MONITOR

19

Mosul je strategický za prvé kvůli poloze, jelikož drží pohromadě východní křídlo IS, za druhé je existenčně důležitý i po symbolické stránce, protože právě tady byl chalífát vyhlášen s odkazem na proroctví. V Sýrii má ISIS nadále ohromnou moc a současná situace bohužel nenahrává tomu, že by se to mělo dramaticky změnit.

Dobytá území dělí ISIS na tzv. *wilájaty* (provincie, kterých měl k roku 2015 v Iráku a Sýrii zhruba šestnáct) a menší *qawáti'* (okresy).²⁰ Každý okres řídí vojenský velitel či generální emír, kteří se zodpovídají „*walímu*“ (guvernérovi). Centrální moc má samozvaný chalíf, už zmíněný, Al-Baghdádí, jehož prostřednictvím podle filozofie IS hovoří k lidu Alláh. V nejvyšších politických patrech Islámského státu fungují správci v rámci Iráku a Sýrie a

¹⁹ Zdroj grafu: *Islamic State and the crisis in Iraq and Syria in maps*. In: *BBC.com* [online]. 2016 [cit. 2016-10-17]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034>

²⁰ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015, s. 238.

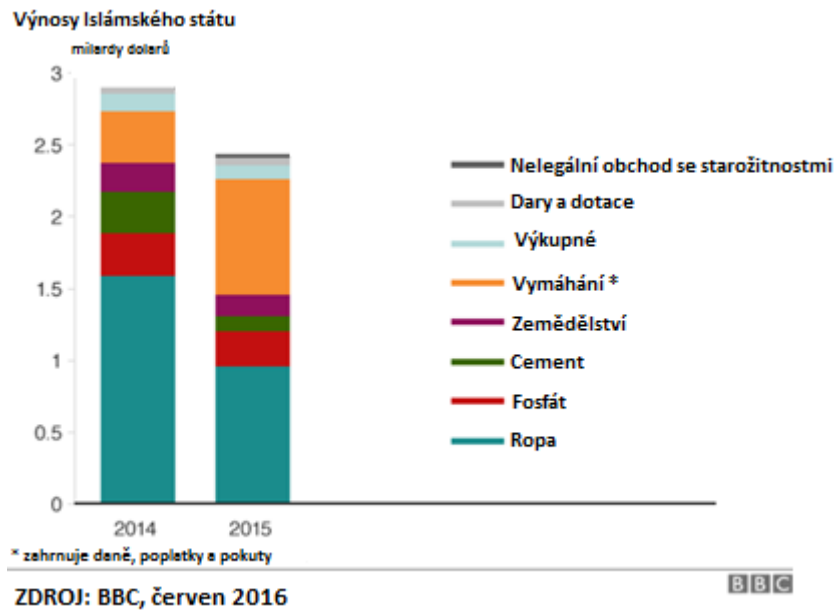
ministři. S ohledem na téma této práce je nejzajímavější pozice ministra informací, který řídí propagandu a je v čele tzv. mediální války. O tom více v samostatné kapitole.

Politický vliv je samozřejmě provázaný s ekonomickou situací. Mezi roky 2014 a 2015 zaznamenal IS půlmiliardový propad příjmů: z 2.9 mld. dolarů na 2.5 mld.²¹ V roce 2014 si přitom vedl IS na tomto poli velice dobře. Největším zdrojem byla těžba ropy a následné obchodování na černém trhu. Se stupňujícími útoky koalice, které byly zaměřeny přímo na ropná pole, se ale tento ekonomický zdroj vyčerpává na minimum. Ještě předtím se ale předpokládalo, že Islámský stát vydělává na ropě až dva miliony dolarů denně.²² Obratnost Islámského státu v ekonomických sférách vyvolala na mezinárodní scéně šok. Do té doby žádná podobně teroristická organizace nedokázala vytvořit tak funkční ekonomické struktury. Nutno dodat, že právě ekonomická síla měla a má za důsledek tak propracovanou mediální sféru a dopomohla tak k agresivnímu nástupu IS na globální scénu. Vysoce postaveného člena americké DIA (Defense Intelligence Agency) a experta na Blízký východ Dereka Harveyho fungování ISIS v obchodování s ropou nepřekvapilo: „*Jsem si naprosto jist, že saddámisté, kteří pašovali ropu v devadesátých letech, aby se vyhnuli sankcím OSN, dělají nyní totéž pro ISIS. Lidé říkají, že ji prodávají za třicet pet dolarů za barel. To, co jsme nedávno bombardovali, jsou některé z místních rafinerií.*“²³

²¹ *ISIS financing*. Center for the Analysis of Terrorism. 2016. Dostupné z: <http://cat-int.org/wp-content/uploads/2016/06/ISIS-Financing-2015-Report.pdf>

²² WEISS, Michael a Hassan HASSAN. , s. 241.

²³ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015. s. 242.

²⁴ Graf ekonomických příjmů Islámského státu

Grafika studie ISIS financing, na které pracovalo *Center for the Analysis of Terrorism* klíčovou roli ropy v ekonomice Islámského státu potvrzuje. Další podstatnou položkou v hospodářství džihádistů je finanční přísun z různých typů poplatků a daní, kam patří například zakáty nebo roční daně nemuslimského, především křesťanského, obyvatelstva.²⁵ Většina populace nevyznávající islám z území pod kontrolou ISIS utekla, části se to ale nepodařilo.²⁶

1.4 Život v Islámském státě

Život v Islámském státě není primárně anarchií, ve které by se bezdůvodně vraždilo a plenilo. Relativní stabilita a řád jsou totiž klíčovými společenskými atributy i pro samotné činitele Islámského státu. Onen řád je nastolen za užití teroru, zastrasování a násilí. Po dlouhém období, kdy tamější obyvatelstvo sužovaly externality rozvráceného státu a válek mezi různými kmeny, tak paradoxně existuje velká část lidí v tamější společnosti, která s aktuálním režimem sympatizuje. Nahrává tomu samozřejmě propagandistická aktivita ze strany IS a snaha o propracovaný a obratný sociální systém. Proto ISIS nepředstavuje pouhou frakci, či teroristickou válečnou skupinu, naopak jde o sofistikovaný totalitní režim, který má tak jako jiné podoby diktatur propracovanou ideologii i propagandu.

²⁴ *ISIS financing*. Center for the Analysis of Terrorism. 2016.

²⁵ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015, s. 242.

²⁶ Neznamena to ale, že by všichni křesťané byly popravováni. Islámský stát totiž zaujímá děsivě pragmatický postoj. Než aby se zbavoval „bezvěrců“, bude z nich raději vysávat finanční prostředky nebo v případě zajatých jezidek dělat sexuální otrokyně.

„Zastavíme u boudy s kebabem, abychom si obstarali něco k jídlu. Rozhlížíme se. Vypadá to, ja ko kdyby život v Rakce byl úplně normální. Neumíme si představit, že zde vládne teroristická organizace. Ovšem nebyli jsme zde, když tu napichovali hlavy a ukřižovávali lidi.“²⁷ Jürgen Todenhöfer je německý žurnalista a kontroverzní postava. To z důvodu, že ho ISIS pozval do nitra svého území jako vůbec prvního, západního novináře. V minulosti měl Todenhöfer zkušenost s referováním o hnutí Taliban a důvěru si i na základě toho získal i u představitelů ISIS. Musíme tak brát ohled na to, že teroristé německému novináři ukázali jen to, co chtěli, na druhou stranu ale pro částečnou představu fungování IS a nastínění kontur každodennosti chalífátu může být výpověď Todenhöfera důležitá. Německý žurnalista v mnoha částech své knihy *Inside IS* neskrývá překvapení nad mírou relativní normality, jenž vládne uvnitř Islámského státu. „Kdyby tu všude nevlály prapory IS a zdi nebyly pomalované, člověk by nepoznal, že se nachází v okupovaném městě, kde vládne Islámský stát. Není to ale tak ve všech totalitních státech? Nevládne i tam normalnost těžká jako olovo?“²⁸

Analogie postupování ISIS po dobytí nového území je v podstatě v každém městě stejná. Klíčové vzhledem k nastolení nových pravidel a upevnění moci je zřízení tzv. „Náměstí húdud“²⁹, kde se provádějí tresty podle práva šaría. Před očima veřejnosti jsou na tomto místě trestanci křižováni nebo jim jsou stínány hlavy či usekávány ruce. Faktor strachu je pro ISIS nejdůležitějším nástrojem pro vytvoření respektu a poslušnosti místních obyvatel. V dalších krocích při získávání kontroly nad dobytým územím vytvoří soud, který funguje na bázi zákonů šaría, policejní síly zvané „hisba“ a stanici pro bezpečnostní operace. Tato analogie slouží k stabilizaci situace. Výběr členů ozbrojených sil není nijak regulován a tak je možné se setkat například s patnáctiletým policistou, jenž v ruce dřímá kalašnikov (viz. obrazová příloha).

Ztráta svobody a všudypřítomný strach se promítají do životů místních obyvatel a určují tak i chod společnosti. Po ulicích měst chodí náboženská a mravnostní policie, která jako stín dohlíží na vše co se děje na veřejnosti. Známa je výpověď skupiny syrských mladíků, kteří po dobu jednoho roku zaznamenávali na kamery život pod krutovládou IS v syrském městě Rakka: „ISIS je ve městě všude. Sleduje každý váš krok. Všude jsou policisté. Ženy musí nosit nikáb, řada z nich donáší informace na policii a vy nemáte šanci zjistit, kdo

²⁷ TODENHÖFER, Jürgen. *Inside IS - 10 dnů v "Islámském státě"*. Vydání první. Přeložil Vítězslav ČÍŽEK. Praha: Ikar, 2015, s. 179.

²⁸ TODENHÖFER, Jürgen. 2015. s. 209-210.

²⁹ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015, s. 238. I

to je,“³⁰ komentoval pro *The Wall Street Journal* jeden z autorů videa Abú Ibráhím, kterému se podařilo utéct z Islámského státu. Vysoce postavení členové ISIS zavedení ortodoxních norem obhajují. Vidí v nich kontrast k západnímu světu, kde prý panuje přílišná volnost a neplatí žádná pravidla: „*Západ neví, co svoboda ve skutečnosti je. Mezi námi a vámi panuje obrovské nedorozumění. Na Západě svoboda znamená, že si každý může dělat, co chce, a nikomu nedopřeje sluchu. Pro nás svoboda znamená oprostít se od světských žádostí. Proto jsme schopni žít tak prostě. Jsme osvobozeni od bažení po hmotných statcích,*“³¹ míní jeden z důstojníků ISIS. Islámský stát tak například zakázal kouření cigaret nebo poslouchání hudby.

Společnost ISIS funguje na propracovaných strukturách a zákonech. Teror a brutalita jsou na první pohled skrytými prostředky posilování moci, ale o to účelovějšími a děsivějšími. Přesně takovou představu má ISIS o uspořádání celého světa a takovým způsobem konstruuji i svoji propagandu – jako ideální stát muslimů. Právě díky utopismu se do IS vypravují tisíce a tisíce nových rekrutů.³²

³⁰ Riskovali život, aby ukázali, jak se žije v Islámském státě. In: *Aktuálně TV* [online]. 2015 [cit. 2016-10-26]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/svet-na-hrane/riskovali-zivot-aby-ukazali-jak-se-zije-v-islamskem-state/r~49e54f16b2cd11e49f60002590604f2e/?redirected=1477490849>

³¹ TODENHÖFER, Jürgen. *Inside IS - 10 dnů v "Islámském státě"*. Vydání první. Přeložil Vítězslav ČÍŽEK. Praha: Ikar, 2015, s. 179. ISBN 978-80-249-2933-0.

³² Jürgen Todenhöfer se v Islámském státě, ve městech Rakká a Mosul, pohyboval v roce 2014, tedy v době, kdy byl samozvaný chalífát na vzestupu a v jeho centrech fungovala tvrdá, stabilní totalita. V současnosti se ale kontrola vlivu ISIS rozpadá a ruku v ruce s tím přichází anarchistické počínání džihádistů a zoufalé, nechutné masové vraždy nevinných obětí. Eskalujícím konfliktem se prohlubuje humanitární krize. Válečné bombardování i pozemní boje za sebou zanechávají tisícovky obětí, kterým nemá, kdo pomoci. To už je ale obsah pro jinou práci.

2. „Mediální džihád“

Vzestup Islámského státu a dopady jeho působení na globální úroveň prohlubují a upozorňují na zásadní roli médií v terorismu. Síla poselství teroristů, tedy šíření strachu, roste úměrně k technologickému vývoji komunikačních prostředků a rozpínavosti dopadu médií na společnost. Opravdu je ISIS na poli mediální komunikace tak zručným subjektem? Nebo se současný vyspělý svět dostal do fáze, kdy je mnohem jednodušší udeřit skrze sdělovací prostředky? Kroky Islámského státu, jeho propaganda a nebezpečná síla ve vyvolání masového strachu může být do jisté míry jakousi diagnostikou pro západní společnost. Ostatně tu celkem přesvědčivě stanovil významný polský sociolog Zygmunt Bauman: *„Strach, jakmile se ocitne v lidském světě, získává vlastní hybnou sílu a vývojovou logiku a potřebuje vsutku jen nepatrně pozornosti a minimum dalších investic, aby rostl, sílil, šířil se – a to nezadržitelně.“*³³ Podle jiného vlivného sociologa Davida L. Atheida není rozhodující strach z nebezpečí jako takový, ale to, k čemu tento strach může vést a čím vším se může stát.³⁴ Tento typ strachu, který si osvojila moderní společnost, je tak z velké míry podmíněný námi samými. Tvoří jeden z dalších sociálních konstruktů, který šikovně zneužívají pro svůj účel teroristé.

Strach z terorismu, který ztrácí atributy pragmatismu a odehrává se v psychologické rovině našich myslí popisuje profesor historie na Yale university Timothy Snyder: *„Připusťme si, že teroristické útoky se budou dít i nadále. Pokud ročně dojde k jednomu, dvěma, či dokonce ke třem, ať už ve Francii nebo ve Spojených státech, je to strašné, ale pořád to není důvod, aby se tyto společnosti rozpadly. Pochopme, proč terorismus existuje: využívá toho, že média nepřetržitě pokrývají dění na celém světě. Teroristé vědí, že stačí zabít pár lidí, aby tím vyděsili celé národy. A my v té hrůze zapomínáme, že zatímco teroristé zavraždili několik tuctů občanů, za stejnou dobu víc lidí zemřelo kvůli zdravotním potížím.“*³⁵

Teroristické skupiny své snahy naplňují v dnešní době dokonaleji, než tomu bylo v minulosti. Nezáleží na tom, zda Islámský stát bude existovat další dekádu nebo se rozpadne během jednoho roku. Musíme si uvědomit, že slabina je na naší straně, v hloubi naší společnosti a takto v budoucnosti a možná ještě dokonaleji může udeřit zas někdo jiný.

³³ BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008. XXI. století. s. 18.

³⁴ ALTHEIDE, David L. *Mass media, crime, and the discourse of fear*. *Hedhedof Review*. 2003. s. 9-25.

³⁵ *Pučisté v Turecku udělali chybu, že Erdoganovi nesebrali telefon, říká historik Snyder*. Rozhovor s T. Snyderem. *Aktuálně.cz*. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/c1-65365580-timothy-snyder-rozhovor-colours-of-ostava-meltingpot>

Demokratický svět, ke kterému svobodná média neodmyslitelně patří, tak bude muset vytvořit jakousi bariéru. Tato imaginární hráz ale musí být propustná, aby nepodvracela základní principy naší společnosti. Na jedné straně tak musí být imunní vůči tendencím teroristů, na té druhé ale nesmí zamezit svobodnému šíření mediálního obsahu i s ohledem na právo občanů na včasné, pravdivé a nezkreslené informace.³⁶

V posledních letech vstoupil terorismus do globálního diskurzu a proniká do každodenní agendy médií. Tváří v tvář se setkáváme s novým fenoménem 21. století. Dnešní společnost je terorismem, strachem z něj a bezpečnostními otázkami doslova infikovaná. Významní státníci napříč politickým spektrem zařazují terorismus mezi výhradní body svých kampaní, zpravodajské stanice nakládají s teroristickou agendou jako s exkluzivním materiálem a tímto způsobem jej servírují obecenstvu. Vlastně i publikum do jisté míry vyžaduje od novinářů akční a dramatickou podobu zpráv. Přitom, jak už jsem zmiňoval, jde o něco vykonstruovaného. Jedním z nejcharakterističtějších příkladů může být Česká republika, které se teroristické aktivity a útoky vyhýbají, i přesto je ale zde cítit všudypřítomný strach, což do jisté míry rozděluje společnost a vstupuje i přes svou konstruktivitu do popředí zájmu médií i politiků.

*„Na planetě, jež je zbrázděna „informačními dálnicemi“, není ani potenciálně, natož ve skutečnosti možné, aby cokoli, co se kdekoli na světě přihodí, neproniklo do našeho vědomí. [...] Lidská bída a zoufalství kdesi daleko a tamější odlišné způsoby života stejně jako lidská rozmařilost a cizí životy kdesi úplně jinde pronikají v podobě elektronických obrazů do našich domácností, a to stejně přesvědčivě a drásavě, jako by se jednalo o neštěstí [...], které denně vidáme za okny a setkáváme ve svém městě.“*³⁷ tvrdí Bauman. Mediální prostředky, které jsou symbolem demokratické společnosti, se paradoxně staly nejzásadnějšími činiteli při „modelaci“ moderního terorismu. Způsobem referování, rétorikou a zobrazování teroristických aktů tvoří ucelenou představu či výjev terorismu. *„Naše vnímání terorismu je vytvářeno interakcí úřadů, vědců a nezávislých expertů a masových médií: představy a stereotypy, které jsou nám předkládány, nemusí nezbytně odrážet objektivní realitu,“*³⁸ popisuje v publikaci *Images of terror* profesor historie na Baylorově univerzitě v USA Philip Jenkins.

³⁶ *Etický kodex novináře*. 18. 6. 1998. Syndikát novinářů ČR.

³⁷ BAUMAN, Zygmunt. 2008. s. 15.

³⁸ JENKINS, Philip. *Images of terror: what we can and can't know about terrorism*. New York: Aldine de Gruyter, c2003. s. 1.

2.1 Terorismus a komunikace

Ke zdůraznění role komunikace v působení teroristů je nutné přiblížit podstatu a funkčnost tohoto spojení. Pojem terorismus v nejširší rovině nabízí několik definicí, které spolu zdánlivě nemusejí ani souviset. Jedním z hojně citovaných výzkumů vedl v roce 1984 nizozemský odborník na terorismus Alex Peter Schmid. Podle jeho propočtů existovalo tehdy až 109 definic pojmu terorismus.³⁹ Mozaika z roztržitých teoretických náhledů na tuto problematiku se během dalších tří dekad zacementovala jen částečně. K terorismu se odborníci staví velmi individuálně, v některých případech jej definuje politická garnitura. Nutno podotknout, že sami teroristé se ze své podstaty přímo za teroristy neoznačují. Tuto nálepkou jim dává poškozená strana, v případě islamistického teroru v Evropě tak extremisty definuje západní společnost a její vlivná masmédiá. Rozpletení důvodů oné roztržitosti nám může poskytnout i čistě sociologický vzhled Luckmanna a Bergera.⁴⁰ Do jejich teoretických konceptů lze zařadit terorismus jako jeden z dalších sociálních konstruktů, i proto je tak obtížné najít přímou esenciální definici tohoto pojmu. Ostatně o určitém typu strachu příznačným pro moderní společnost, jsem se zmínil už v předchozí podkapitole a zajisté do této sféry patří i strach z terorismu.⁴¹

Společné prvky definování terorismu v jinak různých teoriích jsou následující: terorismus užívá násilí s ambicemi vytvořit strach z politických, náboženských nebo ideologických motivů. Teror je úmyslně zaměřen na cíle, které se neúčastní bojů (*v anglickém jazyce tzv. noncombatant targets*⁴²). Účelem těchto útoků je dosáhnout co možná největší publicity pro skupinu, příčinu nebo jednotlivce.⁴³ Touha po zisku publicity je například v moderním islamistickém terorismu překlenuta do chvilky získat prostor tradičních západních médií i za cenu brutálních činů. To tak tvoří základ komunikace teroristů a klíč k pochopení, že bez prostoru ve sdělovacích prostředcích by nebylo možné terorismus na globální úrovni a

³⁹ ALEX P. SCHMID AND ALBERT J. JONGMAN, WITH THE COLLABORATION OF MICHAEL STOHL .. [ET AL.] a FOREWORD BY IRVING LOUIS HOROWITZ. *Political terrorism a new guide to actors and authors, data bases, and literature*. Expanded and updated ed. New Brunswick, N.J: Transaction Publishers, 1988, s. 1.

⁴⁰ BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.

⁴¹ Terorismus vychází z latinského slova *terrere*, které v překladu znamená „vyděsit“. Historicky se s terorismem můžeme hmatatelněji setkat například v období Velké francouzské revoluce a tzv. Jakobínské diktatury, tyto kontexty ale vzhledem k záměru práce mohou pominout a soustředit se výhradně na současné vnímání tohoto pojmu.

⁴² MATUSITZ, Jonathan Andre. *Terrorism and communication: a critical introduction*. Thousand Oaks: SAGE, 2013. s. 4-5.

⁴³ MATUSITZ, Jonathan Andre. 2013. s.4-5.

v takovém měřítku provozovat. O strachu a roli v šíření paniky se píše ostatně i v *Arabské úmluvě pro potlačování terorismu*:

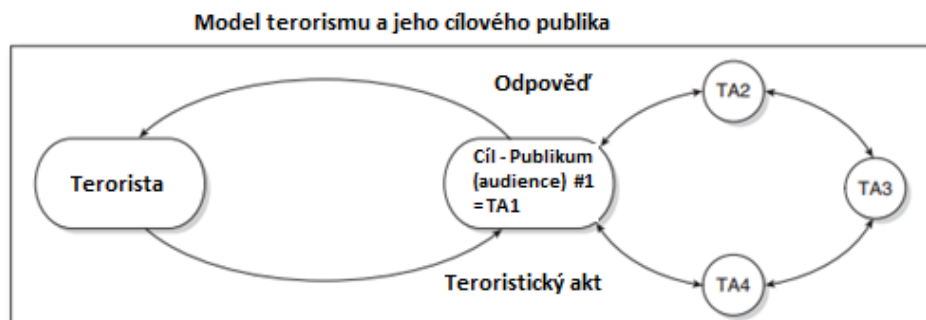
„Terorismus je jakýkoliv čin nebo hrozba násilí bez ohledu na to jaké jsou jeho motivy a účely. Promítá se v rozvoji individuální nebo kolektivní trestní agendy a snaží se zasít paniku mezi lidmi prostřednictvím strachu.“⁴⁴

Jedni z prvních vědců, kteří vyzdvihli roli komunikace v terorismu byli v publikaci z roku 1980 s názvem *Terrorism as Communication* Warren Decker a Daniel Rainey z Univerzity George Masona. Podle nich terorismus není pouhým aktem s politickým cílem, ale také sofistikovanou snahou o komunikaci: *„Média, ať už vědomě či jinak, slouží teroristickým účelům. Politický terorismus je vnímán jako prostředek komunikace, které pomáhají a navádějí moderní technologie a dramatická síla sdělovacích prostředků.“⁴⁵* Názory Deckera a Raineyho byly velmi nadčasové a v současnosti se ukazuje jak přesné. Zásadní vliv mediálních prostředků, způsob rétoriky o teroristických činech a jejich akcentace je v dnešní době nejstěžejnější a směrem k západnímu světu nejvýznamnější pilíř terorismu, respektive teroristických aktivit Islámského státu. *„Zabitím protivníků či nevinných civilistů chtějí v podstatě teroristé zpropagovat příčinu takového činu. Tímto způsobem komunikují své nároky [...] chtějí rozdmýchat veřejný pořádek nebo si získat ústupky.“⁴⁶* Teroristické skupiny tak konají z důvodu neuspokojených taktických cílů. Doufají, že užitím násilí a zvýšením publicity vyvolají eskalaci napjaté situace ve společnosti. Nutno podotknout, že se jim to bohužel ve velké části případů daří.

⁴⁴ Arab Convection for the Suppression of Terrorism (1998). *Arab Convection on Terrorism*. Cairo: Council of Araba Ministers od the Interior and the Council of Arab Ministers of Justice.

⁴⁵ DECKER, Warren. RAINEY, Daniel. *Terrorism as Communication*. George Mason University. New York, 1980. s. 4.

⁴⁶ MATUSITZ, Jonathan Andre. 2013. s. 18.

zdroj: Thousand Oaks

47

Jednoduchý model oné komunikace teroristů vytvořil v roce 2003 americký sociolog zabývající se komunikačními studii Joseph S. Turnan . Nazval jej *Model of Terrorism and Its Target Audiences*. Model ukazuje na rozmanité publikum vnímající teroristické zprávy, respektive na různé cíle, které si teroristé vyznačili jako respondenty svých sdělení. Na základě toho má terorismus za úkol zasáhnout jeden konkrétní cíl a přitom spoléhat na to, že ona cílová skupina bude ovlivňovat další subjekty.⁴⁸

2.2 Terorismus a média

Terorismus, média, komunikace. Tyto tři pojmy se v kruzích prolínají, souvisí spolu, jsou navzájem životně důležité. V následující podkapitole se zaměřím na média jako taková, na jejich úlohu v této „válce“, funkčnost, slabiny, výhody. V předchozím textu jsem západní sdělovací prostředky vykreslil jako „modeláře“ obrazu terorismu a tvůrce onoho sociálního konstruktů. Média se bohužel stávají proti své vůli jakousi prodlouženou rukou teroristů, jedním z jejich nejzásadnějších komunikačních kanálů. Žijeme ve světě, ve kterém ve většině případů vítězí forma nad obsahem, tedy touha zaujmout a vyvolat emoci nad objektivním popisováním situace. Tato filozofie teroristům nahrává a stává se důležitým psychologickým elementem při vytváření strachu.

Jakub Macek z Fakulty sociálních studií na Masarykově univerzitě v Brně jde v tomto tvrzení ještě dál a mluví i o opačném procesu, výhodném pro samotná média, přestože ve svém důsledku tento přístup společnosti prospěšný není: „*Média jsou pro teroristy velmi zásadní, stejně jako teroristé pro média, ironicky. Média a teroristé žijí v poněkud perverzní symbióze, dá se říct, protože čísla ukazují, výzkumy ukazují, že jednak sama média využívají*

⁴⁷ TURNAN, Joseph S. *Communicating Terror: The Rhetorical Dimensions of Terrorism*. Thousand Oaks, 2003, CA: Sage.

⁴⁸ MATUSITZ, Jonathan Andre. 2013. s. 80.

*poměrně schopně teroristické útoky ke zvyšování čtenosti, ke zvyšování sledovanosti a naopak teroristé pochopitelně dobře vědí, že právě útokem na západní cíle a útokem na, řeknu, důležitá centra se snáz dostávají do toho mediálního pokrytí.“⁴⁹ Ostatně toto tvrzení není ničím novým. Závislost teroristických organizací na otevřených demokratických mediálních systémech byla popsána už v minulém století. Politický vědec Paul Wilkinson v článku z roku 1997 *The media and terrorism: a reassessment* tvrdí: „Symbiotickou povahu vztahu médií a terorismu nám může shrnout nedávná historie v mnoha demokratických zemích, kde jak se ukazuje, byla kyslíkem pro fungování teroristů publicita. [...] Neznamená to, že demokratická média sdílejí hodnoty teroristů. Ukazuje to nicméně, že svobodná média v otevřené společnosti jsou obzvláště citlivá na zneužívání a manipulaci ze strany bezohledných teroristických organizací.“⁵⁰*

Terorismus a média se stále více vzájemně proplétají a prohlubují tak onen symbiotický vztah, jenž v aktuální době představuje jeden z největších problémů západní žurnalistiky. *Carnegie Council for Ethics in International Affairs* si všímá trendu, který potvrzuje, že masmédiá samozřejmě těží ze zmatku a zděšení způsobenými teroristickými činy. Dramatické zprávy, které v návaznosti na extrémistický útok vyprodukují, přitáhnou logicky větší pozornost publika. Teroristé zas své útoky plánují jednoduše tak, aby odpovídaly adekvátnímu měřítku zásahu, terči, umístěním a načasováním. To vše s ohledem na to, aby událost rozněmýchala co největší pozornost médií. „Čím širší a dosahující je mediální pokrytí terorismu, tím silnější jsou pocity teroristů z vykonané práce, jejich vlivu a moci.“^{51 52}

Roli a vliv médií nevyzdvihují jen teoretické koncepty, ale existuje také řada praktických výzkumů, které tyto teze potvrzují. Profesor ekonomie na Univerzitě EAFIT v Columbii Michael Jetter vedl výzkum analyzující více než 60 tisíc teroristických útoků v letech 1970 až 2012, o kterých bylo reportováno v americkém deníku *New York Times*.

⁴⁹ 90' ČT24: *Tvrší tresty za podporu terorismu, Mediální, sociální sítě a terorismus – rozhovor s Jakubem Mackem*. 90' ČT24. Šéfredaktor zpravodajství: Petr Mrzena. TV, ČT24. 21. 10. 2016, 21:00.

⁵⁰ WILKINSON, Paul. *Terrorism and Political Violence, Volume 9: The media and terrorism: a reassessment*. London: Frank Cass, 1997.

⁵¹ RIVERA, Javier Delgado. *The Symbiotic Relationship between Western Media and Terrorism*. *Carnegie Council for Ethics in International Affairs*. [online]. 2016 [cit. 2016-11-15]. Dostupné z: http://www.carnegiecouncil.org/publications/ethics_online/0117

⁵² Zisk mediálního prostoru či publicity Islámskému státu také zaručuje na jedné straně k posílení vlivu v diskurzu západní společnosti, na té druhé i faktickou moc na území, kde teroristická organizace operuje. V případě Islámského státu se tak stupňuje moc v Sýrii i Levantě. Více publicity znamená větší věhlas, respekt, snažší možnost zastrášovat oponenty.

Výzkum se opíral o provázanost médií a terorismu, hlavním cílem bylo zjistit, zda na otázku, zda jsou útoky vedeny s motivem zaujmout sdělovací prostředky nebo naopak mediální pozornost nepřímo plodí další teroristické činy. Výzkum odhalil jistou souvislost mezi počtem novinových článků o terorismu a počtem dalších útoků v následujících týdnech. Každý nový článek v New York Times o útoku v určité zemi zvýšil počet následných útoků v téže zemi mezi 11% a 15%.⁵³ Výzkum zároveň potvrzuje už zažitou hypotézu: „*Je-li hlavním cílem terorismu čerpat pozornost veřejnosti ke generování davové psychózy a strachu, pak je v médiích přesně to, co teroristé pro svoji agendu využívají.*“⁵⁴ Z výzkumu vyplývá, že nejvíce pozornosti přitahují sebevražedné útoky. Když tedy přehodnotíme analogii motivů teroristů k útokům, tak nám vyplyne, že se do jisté míry mohly u islamistických extrémistických skupin stát sebevražedné mise populární i kvůli přístupu západních médií. Jetter na základě výsledků výzkumů, které naznačují, že mediální pozornost může skutečně předpovídat budoucí teroristické aktivity, volá po tom, aby „*mediální pokrytí jiných událostí, které způsobují více škod na světě, nemělo být opomíjeno na úkor mediálních maratonů diskutujících o krutosti teroristů.*“⁵⁵

Předchozí odstavec odkazoval rozebíral dopady mediálního obsahu na působení a logiku teroristů. Zásadní vliv ale mají sdělovací prostředky také naopak na chování a psychologii nás samotných, tedy obyvatel západního demokratického světa. Výzkum z roku 2002, který prováděla skupina sedmi psychologů (*Jennifer Ahern, Sandro Galea, Heidi Resnick, Dean Kilpatrick, Michael Bucuvalas a Joel Gold a David Vlahov*), se konkrétně zaměřuje na audiovizuální média. Zabývá se chováním publika při sledování zpravodajského pokrytí teroristických činů 11. září 2001, kdy došlo k teroristickým útokům na půdě Spojených států amerických. Výzkum reflektuje, že většina mediálního obsahu v televizích o terorismu vyvolává v divácích emocionální a postojové reakce. Tým psychologů měl za cíl potvrdit hypotézu, že častější sledování mediálního pokrytí 11. září způsobuje posttraumatický syndrom a depresi. Důležitou proměnnou byla míra zaujetí a sledování tohoto mediálního obsahu. Výsledky byly alarmující. Zpravodajský televizní obsah má výrazné dopady na vytváření lidské psychiky a osobnost. Respondenti, kteří sledovali teroristické události na televizních kanálech ve vyšší míře, propadli hned ze 17,4%

⁵³ JETTER, Michael. *Terrorism and the Media*. Universidad EAFIT and IZA. Září 2014. Dostupné z: <http://ftp.iza.org/dp8497.pdf>

⁵⁴ JETTER, Michael. *Terrorism and the Media*. 2014. s. 42.

⁵⁵ DOWARD, Jamie. *Media coverage of terrorism 'leads to further violence'*. The Guardian[online]. 2015 [cit. 2016-11-15]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/media/2015/aug/01/media-coverage-terrorism-further-violence>

posttraumatickému syndromu a ze 14,7% depresi. Oproti tomu vzorek populace, jenž sdělovacím prostředkům tolik prostoru nedával, podlehl těmto dvěma psychickým poruchám v měřítku 6,2%, respektive 5,3%.⁵⁶ Pohybujeme se tak v desetiprocentních odchylkách dvou zkoumaných vzorků. Jednoduše: každý desátý člověk, jenž sleduje zpravodajství překládající brutální teroristické činy, má právě kvůli tomuto procesu tendenci k duševním nemocím.

Dopad referování médií o terorismu si uvědomuje nejen širší západní veřejnost, ale reflektují to samozřejmě i samotné sdělovací prostředky. Zajímavá diskuze probíhá například ve Francii, kde se hovoří o vytvoření jakéhosi filtru zachycující zprávy o teroristech nebo nových postupů při referování o terorismu. Rozhodně není na místě direktivně a pomocí zákonných norem nařizovat novinářům, jakým způsobem mají o oněch situacích reportovat, to by zpochybnilo roli demokratické, svobodné žurnalistiky. Potřeba je vytvořit etický rámec založený na samoregulaci. Způsob referování o terorismu je tak konkrétně a podrobně popsán například v etickém kodexu *BBC Editorial guidelines*: „*BBC má speciální odpovědnost vůči svému publiku ve Velké Británii a na mezinárodní scéně při reportování konfliktů zahrnujících válku, akty teroru, obležení a mimořádných událostech. Velké množství lidí po celém světě mají přístup k našim službám pro získání přesných zpráv a informací. Očekávají, že pomůžeme najít smysl události tím, že poskytneme kontext a nestrannou analýzu a tím že nabídneme širokou škálu pohledů a názorů.*“^{57 58}

2.3 Propaganda Islámského státu

V kapitole *Život v Islámském státu* jsem se hodně dotýkal paralel Islámského státu a historického konstruktů totalitního režimu. To potvrzovalo rovněž svědectví německého novináře Todenhöfera, který v Islámském státě strávil několik dní. Cítil z tamějšího prostředí vyřazovat jakousi plíživou, neemotivní, šedivou normalitu. Viděl stabilitu, která ale vycházela z až schizofrenního strachu vyvolaným nezměrným terorem, zastrasováním a brutalitou. Společných rysů s jinými totalitními státy bychom našli hned několik. Jedním z nich je propaganda, která je zaměřená směrem k západnímu světu, občanům Sýrie a Iráku, potencionálním příznivcům i stávajícím džihádistům. Propaganda, která má několik

⁵⁶ AHERN, Jennifer. GALEA, Sandro. RESNICK, Heidi. KILPATRICK, Dean. BUCUVALAS, Michael. GOLD, Joel. VLAHOV, David. *Television Images and Psychological Symptoms after the September 11 Terrorist Attacks*. *Psychiatry*, 65. 2002 s. 289-300.

⁵⁷ *BBC Editorial Guidelines - Section 11: War, Terror and Emergencies*. BBC [online]. 2015. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines/war-terror-emergencies/principles>

⁵⁸ Odpovědnosti, přístupu a etickým otázkám médií v kontextu referování o terorismu se věnuji v kapitole 3.

vrstev a která v době největšího rozmachu odhalila a demonstrovala v plné nahotě děsivou sílu a moc.⁵⁹

V teoretickém dělení řadíme propagandu Islámského státu mezi ty ideologické, „*kteřá usiluje o šíření komplexních systémů idejí nebo náboženské víry. Ideologická propaganda se často snaží zneužívat emoce a nadšení k násilné změně názorů či přesvědčení a usiluje o názorovou konvertitu jednotlivců nebo celých společenských skupin.*“⁶⁰

2.3.1 Vedení a cíle propagandy Islámského státu

Organizační struktury propagandy Islámského státu jsou čitelné a zřetelně definované. Vše řídí ustanovené ministerstvo informací, v jehož čele se octnul v období největšího rozmachu a slávy ISIS Wa'il Adil Hasan Salman al-Fayad. Ten byl však v září 2016 zabit při leteckém útoku protiteroristické koalice vedené Spojenými státy.⁶¹ Pro džihádisty byla ztráta ministra informací těžkou ranou, jelikož přišli o muže, který de facto řídil informační válku vedenou vůči západnímu světu. Osobností číslo dvě, co se komunikace a propagandy ISIS týče, byl mluvčí teroristické organizace Abu Muhammad al-Adnani al-Shami. I on skončil při jednom z náletů a to jen o pouhý měsíc později. Pro mediální strukturu Islámského státu to znamenalo další úder. Al-Adnani se zaměřoval ve své funkci výhradně za hranice Islámského státu a byl považován za největšího motivátora teroristických útočníků na evropském kontinentu. Jeho ostré a trefné projevy se staly známými a Al-Adnani si za to vysloužil přezdívku „útočného psa“ ISIS.

„Pokud můžete, zabijte ty bezvěrce, Američany nebo Evropany, zejména zlomyslné a špinavé Francouze, nebo Australany a Kanadany, či jakékoliv jiné nevěřící ze strany, která proti nám vede válku, včetně občanů zemí, které vstoupily do koalice proti Islámskému státu. Spolehejte na Alláha a zabijte je jakýmkoliv způsobem, který může být. Rozbijte jejich hlavy kamenem, podřežte je nožem nebo je přejed'te vlastním autem. Hod'te je z výšky na zem,

⁵⁹ Latinský výraz **Propagare** = rozhlašovat, rozmnožovat, rozšiřovat - nabízí další vodítko k pochopení výhradního postavení propagandy ve filozofii Islámského státu. Pokud definujeme terorismus jako šíření strachu, tak propaganda funguje na této bázi jako „šířitel“ nebo prostředek onoho děsivého sdělení.

⁶⁰ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. s. 370.

⁶¹ *Isis's propaganda chief, Dr Wa'il, killed in airstrike, Pentagon confirms*. In: theguardian.com [online]. The Guardian, 2016 [cit. 2016-11-18]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/16/isis-propaganda-chief-dr-wail-killed-in-airstrike>

uduste je nebo je otravte.“⁶² Tento projev, který vyslal Al-Adnani do éteru v září 2014, podtrhuje brutalitu a emotivnost s pomocí kterých naléhal na potenciální rekruty ISIS.

*„Oni moc dobře vědí, že propaganda nebude působit na křesťanský svět, protože tam je, řekněme, ta známka Islámského státu dostatečně zprofanovaná svojí brutalitou, ale v islámském světě se snaží vytvořit přitažlivost tím, že se obrací na ty původní islámské hodnoty, snaží se oslovit především mladou populaci i v západních zemích, která je hodně frustrovaná nedostatkem sociálních jistot, nedostatkem práva, nedostatkem principů, které by nějakým způsobem zajišťovaly slušný život a snaží se vytvořit dojem, že právě Daeš je tím budoucím uspořádáním pro všechny muslimy, tedy vytvoření světového chalífátu, který nastolí islámskou spravedlnost. A v tomto smyslu je bohužel dodnes poměrně atraktivním, což můžeme vidět na počtu rekrutů, kterým se jim daří získávat i z našich zemí,“*⁶³ uvedl pro Českou televizi předseda vojenského výboru NATO Petr Pavel.

Trojice autorů z *Mezinárodního centra pro boj s terorismem v nizozemském Haagu (International Centre for Counter-Terrorism)* vydala studii mapující hlavní cíle a účely propagandy Islámského státu. Daveed Gartenstein-Ross, Nathaniel Barr a Bridget Morengová popisují devět základních narativů, jenž se vyskytují v propagandě Islámského státu:

- „1) Zprávy vítězů: promítání síly a struktury slabosti.*
- 2) Diskreditace konkurentů: podkopávání legitimacy soupeřících skupin džihádistů, včetně Al-Kaidy a Talibanu.*
- 3) Popření legitimacy politických islamistů: obviňování politických islamistických skupin, kterou je například Muslimské bratrstvo, za užití deviativních metod.*
- 4) Zasetí sváru uvnitř nepřátelských řad: šíření dezinformací ve snaze zdůraznit, zhoršit nebo vytvořit trhliny uvnitř konkurenčních skupin.*
- 5) Využívat napětí mezi sektami k podnícení konfliktu mezi sunnity a šiity. Často za účelem vnucení sunnitskému obyvatelstvu ochranu.*
- 6) Chalífát jako islámská utopie: prezentace chalífátu jako zbožný, harmonický a prospívající islámský stát.*
- 7) Džihád dobrodružství a kamarádství: velebit džihád jako příležitost pro bratrství a vzrušení.*

⁶² *ISIS audio urges Muslims everywhere to kill „unbelievers“.* CBS News. 21. 9. 2014.

⁶³ 90' ČT24: *Tvrší tresty za podporu terorismu, Mediální, sociální sítě a terorismus – rozhovor s Petrem Pavlem.* 90' ČT24. Šéfredaktor zpravodajství: Petr Mrzena. TV, ČT24. 21. 10. 2016, 21:00.

8) *Vrazení klínu mezi muslimy a Západem: rozněcovat napětí mezi muslimy žijícími na Západě a tamější společností. Pro podnícení muslimů k podpoře chalífátu.*

9) *Náboženská povinnost k připojení se k chalífátu: vyvolání náboženské doktríny tlaku na muslimy, aby se chovali v souladu s chalífátem.*“^{64 65}

V obecné a globální rovině nad všechny zmíněné teze obsahu propagandy IS vyčnívá ta, která demonstruje sílu a navozuje triumfální pocit džihádu. „*Jedním z témat, které je všudypřítomné v „globální propagandě“ IS je „zpráva výherce“, která vykresluje IS jako nezastavitelnou vojenskou sílu schopnou porazit všechny nepřátele.*“⁶⁶ Jak se ukázalo, tahle rétorika extremistů je efektivní především v přesvědčování a rekrutování zahraničních džihádistů. Dalším účelem je samozřejmě také zastrašení jiných džihádistických skupin, vytvoření výsadní monopolní pozice a svrchovanosti Islámského státu.

Výzkumný pracovník Charlie Winter se ve spolupráci s organizací *The Quilliam Foundation* rovněž zabýval obsahem propagandy Islámského státu. V období jednoho měsíce od poloviny července do poloviny srpna zanalyzoval celkem 1146 případů propagandy a vytvořil unikátní graf, který mapuje nejzásadnější témata a motivy propagandistického obsahu ISIS. Podle výzkumu se v největším rozsahu vyskytuje v mediální masáži Islámského státu *utopie*. Snaha navodit představu ideálního, utopického státu, který v tomto případě zastupuje svrchovaný chalífát. Na druhém místě je vyobrazení militarismu, jistou zásadnější část má i tematika týkající se obětí IS.⁶⁷

⁶⁴ GARTENSTEIN-ROSS, Daveed, Nathaniel BARR a Bridget MORENG. *The Islamic State's Global Propaganda Strategy*. International Centre for Counter-Terrorism, Haag, 2016. s. 5-6.

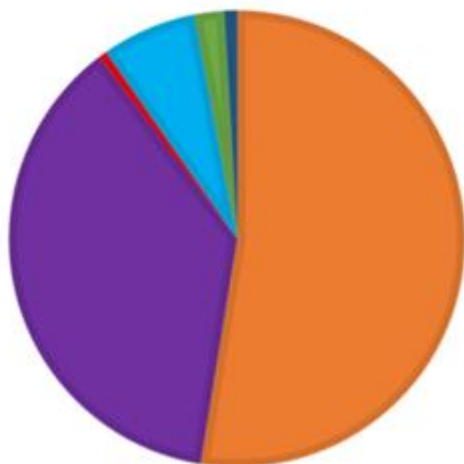
⁶⁵ S ohledem na záměr mé práce, ve které se snažím reflektovat přístup českých audiovizuálních médií k terorismu a Islámskému státu, je pro mě stěžejní bod číslo 8. Paradoxně, i když se v České republice vyskytují muslimové v řádu tisícovek, naše společnost vykazuje v jistých případech protiislámské tendence. Migrační krize je teroristy zneužívána v prospěch propagandy. Velmi problematické tak může být splývání stereotypů migrační krize a islámského terorismu. Těmto otázkám se věnuji v praktické části mé diplomové práce.

⁶⁶ GARTENSTEIN-ROSS, Daveed, Nathaniel BARR a Bridget MORENG. 2016. s. 4.

⁶⁷ WINTER, Charlie. *Documenting the Virtual 'Caliphate'*. Quilliam, 2015. s. 17.

Zastoupení narativních témat v obsahu propagandy Islámského státu

Narativní motivy

Zdroj: *Documenting the Virtual 'Caliphate'*

68

Propagandistický aparát je jedním z neúčinnějších nástrojů Islámského státu, v rámci celé organizace jde o jednu z nejdůležitějších pozic. „*Téměř v každé zemi, kde je IS přítomný, nasadila skupina robustní propagandistickou kampaň zaměřenou na výhru nad potenciálními nepřáteli. Včetně regionálních džihádistických skupin, politických Islamistů a lokálních sunnitů.*“⁶⁹ tvrdí studie Mezinárodního centra pro boj s terorismem.

2.3.2 Formy propagandy Islámského státu

V této kapitole se budu věnovat konkrétním prostředkům a kanálům, které Islámský stát využívá v šíření propagandy, zpravodajství, informování svých členů, zavražďování soupeřů a dalších činností, které jsou součástí tzv. mediální války, chcete-li „mediálního džihádu“ ISIS. Platforem, které Islámský stát využívá, je nesčetně. Od tradičních informačních kanálů, po sociální sítě. „*V dnešní době mají teroristické skupiny k dispozici mnoho sociálních a mediálních platforem a nepřeborné množství volných a přístupných programů, aby mohli provádět vlastní vysílání a šířit propagandu. Tyto kanály se ukazují být užitečnými pro nábor jednotlivců, kteří mají větší tendenci a sklon podporovat ideály a cíle*

⁶⁸ WINTER, Charlie. *Documenting the Virtual 'Caliphate'*. Quilliam, 2015. s. 16. ISBN: 978-1-906603-11-5.

⁶⁹ GARTENSTEIN-ROSS, Daveed, Nathaniel BARR a Bridget MORENG. 2016. s. 4..

extremistů.“⁷⁰ Na tomto základě se pokusím vytvořit síť informačních prostředků ISIS, vyberu konkrétní příklady a budu se snažit vystihnout účel a význam těchto komunikačních kanálů.

Je důležité si uvědomit, že struktura mediálních prostředků, díky kterým ISIS působí na globální i vnitrostátní úrovni, je členitá a rozvrstvená do několika rovin. Jednu oblast tvoří média stvořená a přímo spravovaná Islámským státem, v tomto případě může jít například o městské rozhlasové stanice, časopisy, brožury, pamflety. Na druhé straně jde o demokratická, západní média, která jsou Islámským státem zneužívána buď k šíření propagandy, nebo ke snaze ukořistit si i za cenu brutálních činů co nejvíce mediálního prostoru. Do této oblasti můžeme zařadit zneužití Twitteru, YouTube ale v jisté formě i tradičních sdělovacích prostředků.

2.3.2.1 Struktura propagandy Islámského státu

Mediální prostředky Islámského státu se vyznačují velkou mírou propracovanosti a organizovanosti. Jedná se o moc, jež vychází z centrální agendy a filozofie ISIS a je nadále rozčleněná do několika dalších správních složek. Stejně dělená, podle různých územních celků, je například rozvrstvena i politická moc. V roce 2013 vznikla mediální nadace *Al-Itisam*. Po ní následovala další mediální centra. V roce 2014 byla ustanovena nadace pro mediální produkci *Ajnad* a mediální centrum *Al-Hayat*, které má v současnosti největší vliv na tvorbu mediálního obsahu IS. Další lokální centra a „subcentra“ se vytvářela postupně vzhledem k územnímu rozmachu a naopak se ztrátou moci Islámského státu nad určitými oblastmi zanikala.

⁷⁰ The Symbiotic Relationship between Western Media and Terrorism. 2016.

2.3.2.2 Tradiční média

2.3.2.2.1 Psané slovo

Nejčteněji se propaganda Islámského státu vyskytuje v psaném slovu, především v publikacích, které vycházejí z podoby tradičního tištěného média, ale k dispozici jsou pouze online. Nejzásadnější a nejvlivnější magazín, který je oficiálně vydáván Islámským státem je *Dábiq*, jehož název je odvozen z historických kontextů. „*Ve značné části veřejné argumentace se při obhajobě své legitimacy a mobilizace opírá ISIS o islámskou eschatologii. Hadís, přisuzovaný proroku Mohamedovi o bitvě posledních dnů mezi muslimy a křesťany u Dábiq, města v rurální oblasti provincie Aleppo, je často zmiňovaný argument – natolik všudypřítomný, že propagandistický magazín ISIS má od něj odvozeno své jméno.*“⁷³

První vydání *Dábiq* připadlo na datum 24. června 2014, od té doby vzniklo dalších čtrnáct čísel. Jeho tvorbu má na starost mediální centrum *Al-Hayat*. Publikovaný je online v několika jazykových mutacích zahrnujících mimo jiné angličtinu, francouzštinu a němčinu. Primárním cílem je tak publikum na Západě, tedy v zemích, kde by magazín mohl oslovit potenciální zahraniční rekruty. *Dábiq* je výrazný především díky profesionální grafické úpravě, která zaujme na první pohled. S jistou mírou nadsázky bychom ho stylem grafického zpracování mohli zařadit mezi západní bulvární média. Emotivní, atraktivní fotky, velké palcové titulky, stránky vyplněné barvami – všechny tyto znaky příznačné pro bulvár *Dábiq* splňuje.⁷⁴

Motivem magazínu je osvěta hlavního poslání ISIS, tedy akcentace historických a náboženských kontextů, které jsou samozřejmě modelovány a manipulovány tak, jak se to hodí propagandistickým záměrům ISIS. „*Jeho redaktoři například obhajovali zavedení sexuálního otroctví jako jeden ze symptomů Hodiny, čímž měli na mysli den posledního soudu. Podle hadísu přijde apokalypsa v okamžiku, kdy „otrokyně porodí svému pánovi.*““⁷⁵ Vedle toho se autoři magazínu snaží o posilování stereotypu utopistického, ideálního státu, který představuje chalífát. *Dábiq* přejal i některé přístupy, které se vyplatili k získání atraktivity médií v západním světě. Tím mám na mysli personifikaci a naraci. V magazínu se proto objevují lokální příběhy i introdukce a popis jednotlivých osobností ISIS nebo mladých „statečných“ vojáků z armády Islámského státu. Motivem IS je snaha zaujmout další rekruty.

⁷³ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015. s. 185

⁷⁴ Ilustrační ukázky z jednotlivých magazínů a dalších mediálních platform Islámského státu se nacházejí v obrazové příloze

⁷⁵ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015. s. 187.

Ve třetím vydání *Dábiq* tak Islámský stát například vyzívá k hidžře, tedy cestě do chalífátu a připojení k džihádu: „*Chalífát je připraven přijmout všechny muslimy, kteří doposud jen akceptovali své tragické životní podmínky a pokrytecky přihlíželi. (Chalífát) využije veškerou svoji sílu na ochranu všech, kteří se obrátí na Alláha.*“⁷⁶

Mediální centrum *Al-Hayat* se stará i o další publikace a potvrzuje výsadní roli v hierarchii propagandy Islámského státu. Mezi nejrozšířenější patří *Dar-Al-Islam*, magazín vycházející ve francouzštině, který se logicky zaměřuje na dění a popis teroristických útoků ve Francii. Naopak magazín *Konstantiniyye* je určený pro publikum v Turecku a jeho hlavním cílem je kritizovat tamější politickou garnituru v čele s prezidentem Erdoganem.

Mezi nejvlivnější publikace se řadí *Rumiyah*, který má mutace dokonce i v ruštině nebo indonézštině a je pasován za nástupce *Dábiq*. *Rumiyah* odkazuje na filozofii ovládnutí celého světa Araby, jehož hlavním cílem je dobytí Říma (*Rumiyah je v překladu Řím*). V magazínu se setkáváme například s rubrikou nazvanou „*Allah and his messenger*“⁷⁷, která obsahuje projev a vzkaz vůdce Islámského státu Al-Baghdádiho. Jedna z dalších kapitol listopadového čísla roku 2016⁷⁸ je reportování o teroristickém útoku v Nice a jeho glorifikace. Ve vloženém článku je konkrétně a podrobně popsán postup, jak útočit na dav lidí při užití nákladního vozu. ISIS k tomuto činu přímo své členy v Evropě vyzívá.

Tak jako v případě *Dábiq* nechybí ani v *Rumiyahu* personifikace. Například v článku o džihádistovi *Abu 'Abdillahovi al Britanim*: „*Abu 'Abdillah byl velmi společenský, živý, přátelský, laskavý člověk s velkým srdcem a požehnaným úsměvem. Byla to jedna z postav, kterou měl každý rád. Nebyl arogantní, bez ohledu na jakékoliv pozici byl a kterou držel. Byl vždy pokorný vůči ostatním a dokázal uznat své vlastní chyby. Z tohoto důvodu ho mnoho lidí milovalo.*“⁷⁹ Z těchto slov mrazí. Vytváří trefnou představu formy propagandy určené pro vlastní řady, která se vyznačuje přívětivým přístupem a děsivou „normalitou“.

Vedle vlivných propagandistických magazínů na internetu, které jsou určené primárně za hranice Islámského státu, produkuje teroristická organizace obsah také pro vnitřní záležitosti. Mediální centra vydávají různá propagandistická periodika, lokální plátky, letáky a jiné publikace. S jedním z center se setkal i Jürgen Todenhöfer při svém pobytu na území

⁷⁶ The Fear of Hypocrisy. *Dábiq*. al-Hayat. 2014, (3). s. 27.

⁷⁷ *Rumiyah* [online]. al-Hayat, 2016, (3) [cit. 2016-11-21]. Dostupné z: <https://pietervanostaeyen.files.wordpress.com/2016/11/rumiyah3en.pdf>

⁷⁸ V magazínu uvedeno jako Safar 1438 (druhý měsíc v islámském kalendáři, islámský tradiční letopočet)

⁷⁹ *Rumiyah* [online]. 2016. (3).

Islámského státu: „V jedné vitrině jsou vystaveny nejnovější letáky a informační brožurky. Například: *Jak zacházet s otroky, Jak přísahat věrnost chalífovi, Jak se má žena chovat a oblékat, Jak se má člověk starat o chudé, Jak se stát dobrým bojovníkem IS.*“⁸⁰ O obsahu různých letáku přinesl svědectví jeden z aktivistů, kterému se podařilo utéct z Rakká Abu Ibrahim-Al Raqqawi: „*Nejsou to noviny, ale je to něco jako malý kus papíru, který obsahuje všechny novinky z působení ISIS v Sýrii. Píše se tam něco jako: „My vyhráli tuhle bitvu, zabili tyhle lidi, udělali tamto, udělali tohle.*“⁸¹

Tištěný obsah vydávají buď samotná mediální oddělení, nebo různé instituce. Knihovna *Al-Himma* vydává pro Islámský stát letáky a manifesty. Například publikace tištěného dokumentu s názvem „*Thirty Suggestions for Islamic State Emirs and Soldiers*“ sloužila jako návod pro postup a fungování džihádistů na bitevním poli. Prvním bodem, či pokynem bylo: „*Bojuj s cílem velebit Alláhovo jméno.*“⁸²⁸³

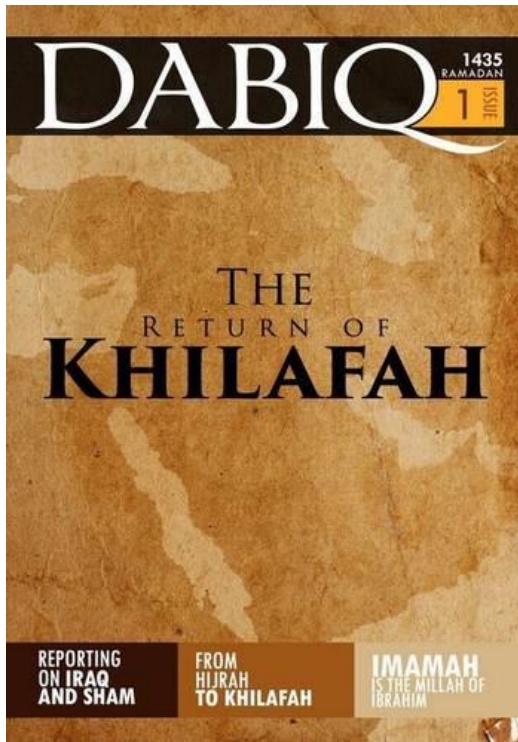
⁸⁰ TODENHÖFER, Jürgen. 2015. s. 200.

⁸¹ ENGEL, Pamela. How ISIS brainwashes followers. In: *Business Insider [online]*. [cit. 2016-11-23]. Dostupné z: <http://www.businessinsider.com.au/isis-propaganda-strategy-2015-11>

⁸² KEREN, Daniel. „*The Thirty Suggestions*“ of Abu Ayyub al-Misri – A New Edition by the Al-Himma Library. International Institute for Counter Terrorism. 2016.

⁸³ Tištěnou propagandu se snaží distribuovat ISIS i za hranicemi ovládaného území, známý případ se odehrával ve východním Afghánistánu a v Pákistánu, kde se objevily brožury a letáky Islámského státu. Všechny tyto materiály měly velmi podobný obsah a formát. Následně pakistánské autority potvrdily, že za touto iniciativou Abdul Rahim, který byl jmenován jedním z „regionálních oficirů“ Islámského státu. (GARTENSTEIN-ROSS, Daveed, Nathaniel BARR a Bridget MORENG. 2016. s. 42)

Obrazová příloha ke kapitole 2.

84

85

86 „Abu 'Abdillah byl velmi společenský, živý, přátelský, laskavý člověk s velkým srdcem a požehnaným úsměvem...“

⁸⁴ Obálka prvního vydání magazínu Dábiq, zdroj obrázku: *The Return of Khilafah*. Dábiq. al-Hayat. 2014. (1)

⁸⁵ Obálka třetího vydání magazínu Rumiya, zdroj obrázku: Rumiya [online]. 2016. (3).

⁸⁶ zdroj obrázku: Rumiya [online]. 2016. (3).

87

TARGETS

JUST TERROR TACTICS

Vehicle Attacks

Though being an essential part of modern life, very few actually comprehend the deadly and destructive capability of the motor vehicle and its capacity of mowing large numbers of casualties if used in a premeditated manner. This was superbly demonstrated in the attack launched by the brother Mohamed Lahouaiej-Bouhlel who, while traveling at the speed of approximately 90 kilometers per hour, plowed his 19-ton load-bearing truck into crowds celebrating Bastille Day in Nice, France, harvesting through his attack the slaughter of 86 Crusader citizens and injuring 434 more.

The method of such an attack is that a vehicle is ploughed at a high speed into a large congregation of kuffars, smelting their bodies with the vehicle's strong outer frame, while advancing forward – crushing their heads, torsos, and limbs under the vehicle's wheels and chassis – and leaving behind a trail of carnage.

88

THIS IS WHAT
ALLAH AND HIS MESSENGER
PROMISED US
A SPEECH BY AMIRUL-MUMININ
ABU BAKR AL-HUSAYNI AL-BAGHDADI

89

90

91

87 Ukázka grafické práce autorů magazínu Rumiyah, zdroj obrázku: Rumiyah [online]. 2016. (3).

88 Návod k teroristickým útokům při užití nákladního vozidla, zdroj obrázku: Rumiyah [online]. 2016. (3).

89 Grafické uvedení k článku projevu „pomazaného chalífy“, zdroj obrázku: Rumiyah [online]. 2016. (3).

90 „V jedné vitrině jsou vystaveny nejnovější letáky a informační brožurky...“, zdroj obrázku: TODENHÖFER, Jürgen. 2015.

91 Příslušník ISIS rozdává propagandistické brožury, zdroj obrázku: Memri JTTM (www.memri.org)

2.3.2.2.2 Mluvené slovo

Nejvlivnějším džihádistickým médiem vysílajícím mluvené slovo je rozhlas, protože radiové vlny jsou pro obyvatele Sýrie a Iráku z ekonomických i technologických důvodů dostupnější než audiovizuální obsah. V tomto ohledu nejznámější a nejvlivnější rozhlasová stanice ISIS je rádio *Al-Bayan*, které pochází z Iráku. V první fázi začalo vysílat na tradičním FM rozhraní s centrem v Mosulu, poté se rozšířilo do města Rakká a v různých regionálních a lokálních verzích existuje dodnes. Stanice funguje na bázi „news/talk“ a vysílá v pěti jazykových mutacích (*arabština, kurdština, angličtina, francouzština a ruština*).⁹² Teroristé jej využívají k artikulaci různých místních aktualit, vyhlašování norem a vytváření veřejného respektu a pořádku. Obyvatelé se vysílání rozhlasové stanice nevyhnou, jelikož je pravidelně pouštěna veřejně na hlasité bázi prostřednictvím městských rozhlasových reproduktorů.

*„Nabízí širokou škálu programů, včetně recitací z Koránu, projevů, jazykové výuky, rozhovorů. To je proložené pravidelným zpravodajstvím a zprávami z terénu zpravodajů rozhlasové stanice v Iráku a Sýrii,“*⁹³ uvedl v rozhovoru pro BBC Charlie Winter, jenž se médiu ISIS zabývá. *„Produkují propagandistické zprávy, přednášky práva šaría, zvuková poselství od al-Adnaního nebo al-Baghdádího. Je to opravdu šokující, jak si dokáží hrát s myslí lidí,“*⁹⁴ dělí se o svoji zkušenost bývalý obyvatel Islámského státu Ibrahim-Al Raqqawi.

Vysílatelé televizního signálu takovou možností na šíření svého obsahu nedisponují. Není tomu ale tak samozřejmě v případě audiovizuálního obsahu jako takového. Naopak videa z poprav nepřátel nebo propagační válečné šoty jsou známá po celém světě a tvoří nejzásadnější prvek islamistické propagandy. Tento obsah je ale šířený prostřednictvím nových médií.⁹⁵ V roce 2016 spustil Islámský stát televizní program, který se snažil různými cestami dostat do satelitních sítí. Podle skupiny syrských protiteroristických aktivistů z Rakká se stanice jmenovala *Bein HD4* a nějakou dobu byla k dispozici v nabídce egyptského satelitního provozovatele *Nilesat*.⁹⁶ Obsah ISIS se podařilo tajně propašovat do satelitní nabídky po náročné práci islamistických hackerů. V jistý moment tak na proteroristickou

⁹² *Islamic State launches English-language radio news bulletins*. Associated Press, duben 2015.

⁹³ Interview with Charlie Winter. *BBC Radio 4*. 12. 5. 2015.

⁹⁴ ENGEL, Pamela. How ISIS brainwashes followers. 2015.

⁹⁵ Působení Islámského státu na bázi nových médií zkoumám v následující podkapitole 2. 3. 2. 3.

⁹⁶ *Islamic State launches English-language radio news bulletins*. In: *Daily Mirror* [online]. 2016 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://www.mirror.co.uk/news/world-news/isis-launch-tv-channel-complete-7239984>

propagandu mohlo narazit až 1,5 milionu lidí.⁹⁷ Vysílání ISIS bylo samozřejmě vymýceno ve chvíli, kdy jej Nilesat odhalil. Nutno podotknout že tento příklad byl spíš výjimkou a šíření propagandy na této úrovni je tak pro ISIS nemožným úkolem. I proto se ISIS zaměřuje spíše na lokální vysílání.

Přímo na území okupovaném Islámským státem se místní obyvatelé setkávají s audiovizuálním materiálem na veřejnosti díky mediálním centrům ISIS. Mediální pracovníci teroristů rozmisťují po městech televizní obrazovky nebo filmová plátna s projektory sloužící k promítání propagandistických videí IS. Vše funguje na off-line bázi, proto je v mnoha případech zařízení vybaveno vstupy pro různé typy nosičů dat (flash disky, sim karty atp.).

*„Na druhé straně ulice se houfují lidé. Asi 50 se jich tlačí před stánkem, nad nímž visí velká vlajka IS. Jdeme se podívat, co se tam děje. Na středně velkém televizoru ukazují nejnovější propagandistická videa IS. Bojové scény zachycené přístrojem na noční vidění. Mezi diváky jsou i děti. [...] Je to dost zvláštní, že se lidé uprostřed válečné zóny ještě dobrovolně dívají na takováhle videa,“*⁹⁸ popisuje zkušenost s tímto prostředkem propagandy novinář Todenhöfer.

2.3.2.3 Nová média

V rámci intervence teroristů skrze komunikační prostředky v sobě vůbec největší globální hrozbu skrývají nová média. Potýkají se totiž s absencí regulace a mohou tak být jednoduše a soustavně zneužívána k nekalým úmyslům a účelům džihádistů. Rozhlasové vysílání je lokální záležitostí, satelitní a kabelový televizní přenos je snadno rozpoznatelný, u tištěných médií zas naráží teroristé na logistické problémy a ekonomické potíže s nákladem. Internet však nabízí teroristům, včetně Islámského státu, nekonečné a nepřehledné množství možností, jak distribuovat a šířit své sdělení.

Vedle tohoto škodlivého efektu se ve spojitosti s ISIS odkrývá ještě další slabina internetu: ukazuje se totiž, že jeho prostřednictvím může dojít k vytvoření jakési membrány, jež je propustná zevnitř ven a na druhé straně dokáže naopak zamezit cizopasnému obsahu proniknout dovnitř. *„V chalífátu se setkáváme s propagandou „ode zdi ke zdi“. Je to stejné jako v Severní Koreji,“*⁹⁹ potvrzuje tento princip Charlie Winter. ISIS totiž pozorně dohlíží

⁹⁷ Islamic State launches English-language radio news bulletins. In: *Daily Mirror* [online]. 2016 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://www.mirror.co.uk/news/world-news/isis-launch-tv-channel-complete-7239984>

⁹⁸ TODENHÖFER, Jürgen. 2015. s. 2014.

⁹⁹ ENGEL, Pamela. How ISIS brainwashes followers. 2015.

na to, aby pro obyčejného, neprominentního obyvatele chalífátu byl přístup k internetu limitovaný. Islámský stát účelově maří možnosti k přístupu k informacím z okolního světa. Z tohoto důvodu teroristé shodili veřejný přístup k internetu, zakázali Wi-Fi a zavřeli internetové kavárny. Mediální centra vytvářejí vlastní přístupová místa, kde místním obyvatelům umožňují připojit se na web, na druhou stranu ale zároveň pečlivě střeží obsah, který webové stránky uživatelům z chalífátu nabízí. Přístupové body proto obsahují pouze „prověřené“ odkazy a stránky podléhající regulaci propagandistického aparátu.

Druhou funkci oné „membrány“ tvoří opačný proces, tedy proudění informací Islámského státu směrem do okolního světa. Prostřednictvím internetu totiž IS vysílá do éteru naopak ohromné množství obsahu, jenž slouží k propagování terorismu, náboru nováčků nebo k zastrahování oponentů. Nová média vytváří pole, díky kterému Islámský stát aspiruje na to být úspěšným hráčem na globální úrovni. Je to fenomén a nežádoucí efekt 21. století – století nejistoty, strachu, neosobitosti, nové komunikace, technologií, individualismu a jednoduchosti.

2.3.2.3.1 Sociální sítě

„Bývalý irácký poradce v otázkách národní bezpečnosti Muwaffaq ar-Rubá'í řekl stanici al-Džazírá, že to byl více méně Twitter a Facebook, co způsobilo, že třicet tisíc vojáků Iráckých bezpečnostních sil složilo zbraně, svléklo své uniformy a opustilo Mosul, aby jej dostali džihádisté zadarmo.“¹⁰⁰

Teroristé rozhodně nezaspali dobu a technologický vývoj. Současná společnost se potýká s drtivým nástupem sociálních sítí a rostoucím vlivem těchto platforem na každodenní konání lidí. Islámský stát se na této vlně svezl a využil jí naplno. Až s údivem západní svět pozoruje obratnost džihádistů na sociálních sítích, schopnost poutat na sebe a rekrutovat nové členy. Podle práce profesora komunikačních studií na Univerzitě v Haifě Gabriela Weimanna se dnes 90% aktivity teroristů na internetu odehrává prostřednictvím sociálních sítí. *„Nabízejí účastníkům šanci pro přímý kontakt se zástupci teroristů, kladení otázek a dokonce mohou přispívat k vypomáhání kyberdžihádu,“¹⁰¹* tvrdí Weimann ve své studii *New Terrorism and New Media*. Podle něj je zaměření teroristů na nová média logickým vyústěním: *„Tyto kanály jsou zdaleka nejpoblábnější u publika, na které se teroristé zamýšlí cílit. To umožňuje*

¹⁰⁰ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015. s. 181.

¹⁰¹ WEIMANN, Gabriel. *New Terrorism and New Media*. Commons Lab of the Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington, DC, 2014. s. 1.

teroristickým organizacím být součástí hlavního proudu. Za druhé, sociální mediální kanály jsou uživatelsky přívětivé a spolehlivé.“ ¹⁰²

Weimann také vysvětluje, proč vznik sociálních sítí představoval pro propagandu teroristů důležitější událost než vývoj internetu jako takového: „*Sociální sítě umožňují teroristům oslovit své cílové publikum a virtuálně „zaklepat na jejich dveře“. To je rozdíl oproti starším modelům webových stránek, u kterých teroristé čekali na to, aby návštěvníci přišli k nim.“* ¹⁰³

Nejrozšířenější sociální sítí je v současnosti *Facebook* a džihádisté si raketově vzrůstající popularity tohoto média všimli včas. Byli to právě příslušníci *ISIS*, kteří se rozhodli jej zařadit do své agendy. Teroristé se snaží své poselství šířit tajnými cestami na povolených a na první pohled nenásilných stránkách, které jsou původně určeny jen k „nevinnému“ šíření náboženství a víry. *Facebook* může být také často zneužit k tomu, aby se jeho prostřednictvím dostali uživatelé do jiných „zákoutí“ webu, kde se jim naplno předestře propaganda *Islámského státu*.

Mnohem agresivnějšího a dalekosáhlejšího efektu se ale příslušníkům *ISIS* podařilo dosáhnout skrze *Twitter*. „*Twitter je u teroristů ještě oblíbenější než Facebook, protože se jeho prostřednictvím snadněji umožňuje šíření interní komunikace a propagandy,*“ ¹⁰⁴ tvrdí Weimann. Právě v případě zmíněné komunikace jde zejména o individuální profily samotných teroristů, kteří se touto cestou snaží tajně šířit poselství džihádu, komunikovat navzájem mezi sebou nebo oslovovat potencionální rekruty. V minulosti došlo i na rozsáhlejší aktivity *ISIS* na této platformě. Například prostřednictvím účtu *@OperationJihad*. Na něm se sice teroristé konkrétně na nikoho neobraceli, ale důkladně artikulovali džihádistický hymnus: „*V tomto světě nemáme čeho dosáhnout, kromě mučednické smrti, v horách budeme pohřbeni a sníh bude naším rubášem.*“ ^{105 106}

¹⁰² WEIMANN, Gabriel. 2014. s. 3.

¹⁰³ WEIMANN, Gabriel. 2014. s. 3.

¹⁰⁴ WEIMANN, Gabriel. 2014. s. 8.

¹⁰⁵ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015. s. 188.

¹⁰⁶ Výjimkou nejsou ani různé typy kyberútoků. Těsně po teroristických útocích na redakci časopisu *Charlie Hebdo* v Paříži se například *ISIS* naboural do twitterových a YouTube účtů *CENTCOM* (United States Central Command) a umístili tam dokumenty s válečnou tematikou i džihádistické hrozby, včetně jednoho tweetu, na kterém stálo: „*AMERIČTÍ VOJÁCI, PŘICHÁZÍME, HLÍDEJTE SI ZÁDA.*“ (WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015.)

Méně populární sociální sítě, o to vša citelněji zneužitou teroristy pro své zájmy, je *Telegram*, který uvedl na trh ruský vývojář Pavel Durdov.¹⁰⁷ Telegram nepodléhal rozsáhlé regulaci a kontrole, proto zde komunikace mezi teroristy ISIS nabírala znepokojivě rozsáhlých rozměrů. V roce 2015 už byla situace neúnosná a tak provozovatelé sociální sítě museli začít konat. Vše eskalovalo v rozpětí pouhého týdnu, během kterého bylo zablokováno hned 78 veřejných kanálů ve 12 jazykových mutacích, které prokazatelně operovaly s materiály ISIS a účelně šířily propagandu a informační sdělení teroristů.¹⁰⁸ Přesto k úplnému vymýcení „*kyberdžihádu*“ na Telegramu nedošlo, fungují na něm plánovali jednotlivých teroristických útocích. V srpnu 2016 francouzští protiterorističtí vyšetřovatelé tvrdili, že dva útočníci ISIS, kteří podřízli hrdlo knězi nedaleko městečka Rouen v Normandii, koordinovali plánování tohoto hrůzného činu právě skrze Telegram.¹⁰⁹ Podle tiskové zprávy CNN navíc byl Telegram údajně využíván buňkami ISIS při osnování teroristických listopadových útoků v Paříži.¹¹⁰

Islámský stát používá k šíření svého sdělení širokou variací sociálních sítí a v době, kdy vznikají stále nové komunikační aplikace, je obtížné tomuto konání zamezit: „*Jeden z nástrojů méně sledovaných sociálních sítí, které používá ISIS, je Zello, zašifrovaná aplikace pro chytré telefony, která uživateli umožňuje vytvořit kanály pro sdílení zvukových vzkazů. Často ji používají prodemokratičtí aktivisté na Blízkém východě, aby se skryli před sledováním autoritářské vlády. ISIS začal používat Zello k jinému účelu, třeba jako návod, jak složit přísahu věrnosti Al-Baghdádímu. Aplikace v podstatě přepne mobilní telefony na příruční vysílačky, s jejichž pomocí může kdokoliv, kdo se zajímá o ISIS nebo kdo se chce k němu připojit, poslouchat kázání ideově blízkých duchovních souběžným přenosem.*“¹¹¹ Příklad zneužití původního účelu aplikace *Zello* plně vystihuje zranitelnost sociálních sítí a jejich různých platforem. Teroristé „znásilňují“ nová média stejným způsobem jako ta tradiční a to s efektem, jenž může představovat daleko větší hrozbu. Nová média jako produkt moderní technologie a globalizace mohou být komunikátorem, který s aspirací ovládat různé skupiny lidí může proniknout do jakéhokoliv zákoutí naší planety.

¹⁰⁷ Pavel Durdov v minulosti těžil a dále těží ze sociální sítě V Kontakte (ruský ekvivalent pro Facebook).

¹⁰⁸ ENGEL, Pamela. One app maker has shut down almost 80 channels used by ISIS to distribute propaganda. In: *Business Insider [online]*. [cit. 2016-12-07]. Dostupné z: <http://www.businessinsider.com/telegram-blocks-isis-channels-2015-11>.

¹⁰⁹ Teroristickému činu v normanském kostele se věnuji v praktické části této práce.

¹¹⁰ HADDAD, Margot a Tim HUME. Priest's killers met on messaging app 4 days before attack, source says. In: *CNN [online]*. [cit. 2016-12-07] Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2016/08/01/europe/france-church-attack-telegram/index.html>

¹¹¹ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015. s. 184.

2.3.2.4 Audiovizuální obsah

Samostatnou kapitolou v propagandě Islámského státu je tvorba a distribuce audiovizuálního obsahu. V několika předchozích pasážích jsem se tohoto tématu už dotkl, vždy šlo ale jen o souvislosti. V jádru tento způsob komunikace představuje mnohem sofistikovanější nástroj a čpí z něj esenciální účel sdělení teroristů. Prostřednictvím nahrávek, různých šotů, klipů a dalších audiovizuálních forem totiž ISIS artikuluje teror jako takový. Nahrávky plnohodnotně dokáží vystihnout rétoriku IS, jejich agresivitu, brutalitu a demonstraci válečné síly.

Několik výzkumů a studií, které jsem akcentoval v této práci, se shoduje na tom, že nejdůležitější prvek propagandy Islámského státu je tzv. *winner's message*, tedy poselství vítězů. Tím se snaží džihádisté vytvořit respekt na vlastním ovládaném území a zároveň vyslat do světa zprávu, jež má za účel hrozit a demonstrovat sílu. V různých typech audiovizuálních materiálů Islámský stát „*publikuje své zisky na bojištích a logistické úspěchy. Vytváří dojem, že neustále získává nové bojovníky a teritoria. IS roztrubuje do světa svá vítězství prostřednictvím oficiálních i neoficiálních mediálních kanálů, produkujících kvalitně zpracovaná videa, která zobrazují bojovníky na frontových liniích. Legie přívrženců IS na sociálních sítích zesilují tuto zprávu, zaplavují Twitter a další sociální mediální platformy,*“¹¹² tvrdí pracovníci Mezinárodního protiteroristického centra v Haagu.

V této části práce budu jednotlivě popisovat typy videí, která Islámský stát vytváří a publikuje. Nejdrastičtější a bohužel „nejznámější“ jsou záběry stínání hlav oponentů teroristické organizaci. V těchto případech nezáleží tolik na formální stránku, grafiku, práci kamery a na dalších filmových řemeslných aspektech. Jde o váhu sdělení, zejména zobrazení brutality, snahu šokovat a vyvolat strach v řadách západního, demokratického světa. Původ této strašlivé brutální propagandy sahá ještě mezi předchůdce ISIS. V roce 2004 nechal džihádista Az Zarkáwí popravít amerického kontrahenta Nicholase Berga. Exekuci teroristé nahráli, umístili na internet a vyděsili celou západní společnost. Zpráva samozřejmě zaplavila všechna média a stala se virální: „*Podobně jako James Foley, Steven Sotloff a Peter Kassig, poslední americké oběti příslušníků ISIS, i Berg byl oblečen v oranžové kombinéze jako vězni*

¹¹² GARTENSTEIN-ROSS, Daveed, Nathaniel BARR a Bridget MORENG. 2016. s. 16.

Guantánamu, musel si kleknout na kolena a identifikovat se. Poté jeho vězňitelé vyslovili kletbu a přiložili mu nůž k hrdlu...“¹¹³

Islámský stát tuto hrůznost bohužel přejal a praktikoval čteněji „s menším rozdílem v režii: v případě Berga byla na videu zobrazena celá poprava, kdežto příslušníci ISIS dali přednost (bezpochyby pro větší mezinárodní publicitu) ponechat větší část krveprolití mimo obrazovku. Rovněž Bergovo tělo bylo nalezeno a jeho rodina byla o události zpravena dříve, než se tento film se smrtelným obsahem vůbec dostal na veřejnost.“¹¹⁴

Musíme si přiznat, že pozornost demokratické společnosti a globální publicitu si ISIS získal právě díky těmto nechutným videím. Způsob přebírání džihádistických materiálů západními médii a jejich akcentování byl v mnoha případech velmi problematický a vyvolal mnoho diskuzí na téma novinářské etiky na jedné straně a svobody publikování či projevu na straně druhé (nejen tato témata jsou součástí mé analýzy).

Propaganda Islámského státu je sofistikovaná a má několik vrstev a tímto pravidlem se samozřejmě řídí i tvůrci audiovizuálních materiálů teroristů. V oponentní rovině k obsahu určenému západu se ISIS zabývá i mediální masáží obyvatelstva chalífátu. V tomto případě jde o utopisticky laděnou kampaň, která je „reklamou“ tamějšího režimu a která se snaží vyvolat v recipientech pocit existence ve výjimečné, fungující společnosti. „U vchodu do nemocnice nás přebírají bojovníci IS. Budova je pomalovaná spoustou vlajek. Nad vchodem visí veliký prapor IS. Nemocniční čekárny jsou plné lidí. V televizorech běží propagandistická videa o charitativních aktivitách Islámského státu: bojovníci na nich rozdávají děvčátkům hračky a školní potřeby, jídlo chudým. Tyhle relace jsme ještě neviděli. Nikdy by mě nenapadlo, že něco takového existuje. Tady ale IS nahánět strach a děs nechce,“ popisuje německý novinář Todenhöfer.

V jedné z předchozích pasáží jsem se zmínil o tzv. mediálních přístupových bodech, tedy o místech, kde je skupině čítající několik desítek lidí promítaná propaganda Islámského státu. Ta je obsahem ve většině případů tvořená na „pozitivních“ utopistických principech, vedle toho ale nabízí reportáže přímo z bojiště, konstruované samozřejmě tak, aby demonstrovaly vojenskou sílu a vítězoslavnou atmosféru. Kromě toho se ISIS nevyhýbá ani explicitnímu zobrazení brutality, což je například v rozporu s jinými totalitními režimy, které se snažily brutální efekty svého vládnutí spíše skrývat. Motivy džihádistů objasňuje Rachel

¹¹³ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015. s. 44-45.

¹¹⁴ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015. s. 44-45.

Bryson, výzkumný pracovník z *Quilliam Foundation* zabývající se propagandou ISIS: „Pokud je násilí otevřeně vysíláno, děti mohou vidět a věřit tomu, že je to normální a akceptovat to, protože na veřejnosti to není odsouzeno. To může vést děti ke spáchání podobných násilných činů.“¹¹⁵

V neposlední řadě se v audiovizuálním obsahu Islámského státu vyskytují profesionálně zpracovaná videa, která předestírají moc ISIS, zvýrazňují základní symboly a vytvářejí představu vlivného státu. Prostřednictvím těchto videí se snaží teroristé vyvolat emoce v potencionálních rekrutech a bohužel se jim to daří. V mnoha ohledech právě tyto „populární“ šoty nesou zodpovědnost za to, že z Evropy a dalších míst planety míří do samozvaného chalífátu stovky nových bojovníků. Jedno z nejpopulárnějších takto laděných videí nese název tzv. *Řinčení mečů*.

„Kazatel mávající mačetou vyhlašuje Islámský stát a varuje kuffár (nevěřící) a Židy v Jeruzalémě, že džihádisté si jdou pro ně. Pak dohlíží na trhání pasů. Ve scénách vidíme tzv. Lovce šíitů (*Rafidah Hunters*), jak míjejí po cestě jiná auta a střílejí po někom, o kom tvrdí, že to jsou šíitští vojáci... [...] Uvnitř prostrřelených vozidel jsou zkrvavená těla mladých chlapců v civilních oděvech. Kdokoliv se pohne, po tom střílejí. V další scéně střílejí příslušníci ISIS po muži, který od nich utíká pryč. Je zraněn, ale stále žije a říká jim: „Já jsem řidič.“ Pak film spojí obrázek jeho těla na zemi s jeho oficiálním fotografií Irácké armády. Je zabit. [...] *Řinčení mečů* rovněž vyobrazuje údajnou všudypřítomnost ISIS a jeho schopnost v politice pláště a dýky, pokud jdou po někom, ze svých nepřátel.“^{116 117}

Naší optikou jde o strašná, drastická videa, která jsou svoji formou odpudivá. Nicméně je důležité si uvědomit, že právě oním zpracováním mohou tyto „šoty“ lákat potencionální rekruty. Videomateriály obsahují dva záměry, za prvé dostat symptizanty na svoji stranu, za druhé děsit a vyvolat strach v nás samotných. Podle Michaela Weisse a Hassana Hassana, kteří se věnují strukturám Islámského státu, video „jako charakteristický příklad „džihádistické pornografie“ demonstrovalo jedinečnou schopnost ISIS dělat elegantní hodinové propagandistické a náborové filmy zobrazující přesně to, o čem se západní politikové a diplomati domnívali, že lidi od této skupiny odvrátí.“¹¹⁸

¹¹⁵ ENGEL, Pamela. How ISIS brainwashes followers. 2015.

¹¹⁶ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015. s. 182.

¹¹⁷ V jiné scéně z filmu například zrádce Islámského státu varuje potencionální dezertéry a sděluje, že si právě kope vlastní hrob.

¹¹⁸ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015. s. 181.

2.3.3 Cílová skupina propagandy Islámského státu

Islámský stát přišel se zcela novým typem náboru džihádistů a stavby lidské základny. Oproti předchozím islamistickým teroristickým organizacím jako je například Al-káida, se ISIS vyznačuje rozsáhlou diverzitou uvnitř svých řad. Je až podivuhodné kolik zahraničních teroristů, z Ruska, Evropské unie a dalších koutů světa se den za dnem připojují k samozvanému chalífátu. Technologický vývoj, působnost internetu a globalizace způsobily, že se v této otázce naprosto strhávají hranice státu a boří pojmy o vzdálenosti kontinentů. Logistika Islámského státu je na zahraničních posilách závislá. Na základě toho sestavují své mediální aktivity (několik jazykových mutací propagandy) i fungování na bitevním poli či uvnitř chalífátu.

„Globální expanze a nábor zahraničních bojovníků jsou důležité pro bezprostřední krátkodobé a střednědobé cíle skupiny. Vzhledem k tomu, že protiteroristická koalice aplikuje tlak v Sýrii a Iráku, potřebuje IS nové zahraniční bojovníky, aby vyrovnal ztráty na bitevních polích. Globální expanze je rovněž důležitá pro možnost přesouvání zdrojů a sil do oblastí, kde se potýkají s menším odporem,“ popisují ve své studii výzkumníci z Mezinárodního protiteroristického centra v Haagu.¹¹⁹

Vytvořit ucelený přehled jednotlivých typů bojovníků Islámského státu by zabralo prostor v samostatné studii, zaměřím se ale na aspekty, které se přímo týkají tématu mé práce. V ohnisku mého zájmu proto budou přesně ti džihádisté, kteří do Sýrie a Iráku míří ze západního světa, tedy z prostředí, kde určitou představu o Islámském státě konstruují demokratická média. Řada odborníků vidí totiž v přístupu a práci sdělovacích prostředků velký problém.

„Západní touha po senzaci přispěla zcela perverzním způsobem k vytváření kouzla a přitažlivosti ISIS, stejně jako zprostředkovala jeho hrůzný apel směrem k mladým a odcizeným. Příběhy o pěkných středostavovských náctiletých dívkách z Rakouska, které odejdou bojovat a vdávat se za takfíristy – a podobných, které cestou někdo zadrží ještě předtím, než se dostanou do Sýrie - neustále zaplňují novinové titulky stejně jako nedávná svatba Charlese Mansona. Lidé jsou fascinováni psychopatickým divadlem, ve kterém

¹¹⁹ GARTENSTEIN-ROSS, Daveed, Nathaniel BARR a Bridget MORENG. 2016. s. 11.

figuruje ISIS a zvláště těmi, se kterými cítí jakési ztotožnění a kteří jsou do toho natolik vtaženi, že opustí zdánlivě pohodlný život na Západě ve prospěch džihádismu.“¹²⁰

Propaganda Islámského státu míří na psychologickou stránku potencionálních rekrutů. Vedle artikulované brutality a hrozby západnímu světu se totiž v jistém obsahu snaží glorifikovat cestu džihádu, čímž zcela zřetelně míří na konkrétní cílovou skupinu. Na mladé muslimy, kteří nejsou plně začleněni do západních společností, tento způsob vábení do svých řad platí. *“Děláme tomu jevu medvědí službu. Víme, že když televize nebo rádia reportují o sebevraždách, tak jich přibývá. Je to otázka nápodoby,*“¹²¹ tvrdí psycholog Jeroným Klimeš. Na základě toho tak vyvstává otázka, do jaké míry se má například informovat o teroristických útocích a zda je nutné odkrývat identity útočníků, kteří jsou teroristy považovány za hrdiny. Vnímání sebevražedných útoků je totiž z pohledu zfanatizovaných muslimů úplně jiné, než z naší perspektivy. Scott Atran, antropolog na University of Michigan, provedl podrobnou studii psychologické a sociální motivace džihádismu a tvrdí, že ISIS se v podstatě v ničem neliší od revolučně romantických hnutí, která v průběhu historie skončila krveprolitím: *„Nemůžete přimět lidi k tomu, aby zabíjeli jiné lidi a ubližovali jim bez nějaké morální síly. Velmi se to podobá francouzské revoluci. Když Robespierre zavedl teror jako nástroj demokracie – přijali to s okázalostí.*“¹²²

Mozaika bojovníků Islámského státu je v tomto ohledu velice rozličná a některé příklady vyvolávají šok: *„V Islámském státu bojuje také syn známého anglického bankéře. A je tu i jeden „bratr z Texasu“. Jeho otec slouží v americké armádě. Za IS bojuje i hrstka izraelských státních příslušníků. Jsou to izraelští Arabové s izraelskými pasy. [...] Úsama je vůbec ten nejméně typický bojovník IS, jakého si lze představit. Dřív často jezdil do Rakouska lyžovat, je velký fotbalový fanda a vyzná se ve sportu,*“¹²³ přesvědčil se na vlastní kůži německý novinář Todenhöher. Setkal se tváří v tvář s nováčky v řadách Islámského státu, kteří se k organizaci připojili ze západního světa z důvodu, že cítili potřebu něco ve svých životech změnit. Tvrdili mu, že ve svých předchozích vlastích už neměli žádnou naději a jiné řešení tak pro ně neexistovalo.

¹²⁰ WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015. s. 143.

¹²¹ Psycholog o radikalizaci mladých: Propadnutí ideologii se projevuje jako zamilovanost. In: *Česká televize, web ČT24[online]*. [cit. 2016-12-12]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1866161-psycholog-o-radikalizaci-mladych-propadnuti-ideologii-se-projevuje-jako-zamilovanost>

¹²² WEISS, Michael a Hassan HASSAN. 2015. s. 143.

¹²³ TODENHÖFER, Jürgen. 2015. s. 183.

Vede se nesčetně diskuzí o tom, co konkrétně motivuje nové rekruty k připojení se do ISIS. Zda je vinou špatné začlenění do společnosti a nepříznivá finanční situace nebo se jedná o čistě náboženskou otázku a v tom případě nevyvratitelnou roli propagandy IS. Samozřejmě nelze generalizovat, nicméně pravděpodobně jde ve většině případů o syntézu těchto problémů, tím mám na mysli, že jedno může předcházet druhému a obráceně. Mnoho případů potvrdilo, že mladíci v neutěšitelné sociální situaci nebo bez snahy integrovat se jsou náchylnější k „vymývání mozku“. Společenskému rozvrstvení a fungování sociálních systému ale jednoznačnou vinu dávat nelze, protože existuje nesčetně příkladů, kdy motivy byly ryze na náboženské úrovni. Tak jako v případě bývalého německého vyškoleného obchodníka se sportovními potřebami a fitness: „*Němci by si mohli teď říct: „No jo, migrace, těžká minulost, to je důvod, proč šel do džihádu.“ Ne. Je sice pravda, že jsem byl v domově, ve škole mi to nešlo a dělal jsem tam koniny. Že jsem dealoval a já nevím co všechno. Ale to není důvod, proč jsem přišel sem. Krátce předtím se mi totiž vedlo super. Vydělával jsem spoustu peněz, měl jsem ženský a vůbec všechno. [...] Ale věděl jsem úplně jasně, že jednoho dne umřu, a jak jsem řekl, nechci do pekla. Bojím se, že do pekla přijdu. A pak jsem si řekl, že teď prostě musím sloužit svému Stvořiteli, stát se lepším muslimem, přestat lhát, přestat dealovat, přestat oblbovat ženský. [...] Musím pomáhat, musím udělat něco dobrého. To je teď pro mě nejdůležitější.“*¹²⁴

Závěrem ještě dodám, že samotná „migrace“ rekrutů IS do Sýrie a Iráku kromě armádního potenciálu přináší Islámskému státu i další psychologické výhody: „*Nábor zahraničních bojovníků, kteří popisují jejich hidžru (migraci) do Islámského státu jako náboženskou povinnost, posiluje legitimitu IS uvnitř džihádistických kruhů.*“¹²⁵ Summa summarum produkce mediálního sdělení je pro ISIS životně důležité nejen z podstaty terorismu jako takového (šíření strachu), ale závisí na ní i stavba členské základny.

Prostřednictvím této kapitoly, která odhalila a definovala struktury „*mediálního džihádu*“, jsem chtěl zdůraznit klíčovou roli médií v definici terorismu a tím jasněji stanovit potřebný kontext při zodpovídání a nastolování etických otázek, při referování o Islámském státě. Podle mého názoru je totiž při přemýšlení nad způsobem reflektování terorismu v médiích brát v úvahu jejich konkrétní motivy a cíle, protože jisté kroky, které si nemusí být na první pohled v etickém rozporu, po hlubší analýze mohou být problematickými.

¹²⁴ TODENHÖFER, Jürgen. 2015. s. 61.

¹²⁵ GARTENSTEIN-ROSS, Daveed, Nathaniel BARR a Bridget MORENG. 2016.

3. Etické otázky při referování o Islámském státu

V této kapitole se snažím definovat a zařadit do kontextu etické otázky, se kterými se může novinář při referování o terorismu Islámského státu setkat. Vycházím a navazuji na fakta, jež jsem shromáždil v předchozích částech této práce. Výzkum obsahu západních médií, jejich regulace, kodifikace a další rámce, jež se snaží popsat etické otázky v novinářském prostředí, vytváří jen povrchní reflexi médií, která řadí terorismus do své agendy. Podle mého názoru ale k pochopení této problematiky ona analýza nestačí, potřebujeme vytvořit další reflektivní vrstvy, které vytvoříme díky zapojení zdánlivějších souvislostí a hlubšího kontextu. Tím chci říci, že mediální obsah, který na první pohled nutně neporušuje etická pravidla, může v některých případech vyvolat vedlejší, sekundární efekty, které v souvislosti s terorismem už eticky problematické aspekty nabývají.

Z obecné roviny přecházím postupně ke konkrétním cílům. V první řadě tedy stručně nabízím definici novinářské etiky, její zakotvení a hlavní funkce. Okruhy etických otázek následně zúžím na problematiku při *zobrazování násilí a brutality*, která přímo souvisí s mediálním pokrytím extrémistických činů. V nejpodstatnější části zabývám konkrétními etickými úskalími při referování o terorismu.

3.1 Novinářská etika

Novinářská etika samozřejmě má své zastoupení ve filozofické rovině, řadíme jí do *aplikované etiky*,¹²⁶ kam patří do kategorie profesní etiky.¹²⁷

Novinářská etika zkoumá a definuje oblasti regulace médií, chování novinářů, etická dilemata a další aspekty související s žurnalistickou prací. V návaznosti na to se setkáváme s dvěma typy regulace, externí a interní. *Interní regulace (samoregulace, autoregulace)* stanovuje pravidla profesně přijatelného chování, která vytváří a přijímají novinářské svazy, odborové a profesní organizace, vlastníci médií či jednotlivé redakce, patří tam tedy například

¹²⁶ Etika vychází z latinského slova *éthos* a je v přímém vztahu s morálkou (*mós*). Podle rakouského filozofa Arna Anzenbachera etika jako disciplína zkoumá lidské jednání a chování ve vztahu k svědomí a k základním hodnotám dobra a zla. Morálka je historický soubor hodnot, ideálů a představ, které specifikují mravní nárok určitého společenství či sociální skupiny. Podle Anzenbachera je tedy morálka předmětem zkoumání etiky. Morálka jako náplň etiky následně obsahuje vše, o čem člověk přemýšlí a co činí vzhledem k nejhlubší rovině svého lidství: k uskutečňování dobra. (ANZENBACHER, Arno. Úvod do etiky. Vyd. v tomto překl. 3., v nakl. Academia 2. Praha: Academia, 1994. s. 13-18.)

¹²⁷ Etiku dělíme na čtyři hlavní kategorie: deskriptivní etika, normativní etika a metaetika a již zmiňovaná aplikovaná etika. Aplikovaná etika se dělí na další podkategorie, novinářskou etiku tak konkrétně řadíme do profesní etiky. (MORAVEC, Václav. *Etika a česká média. 10 let v českých médiích*. Praha: Portál pro Newton Information Technology, 2005. s. 50.)

etické kodexy. *Externí regulace* obsahuje normy přijímané mocí zákonodárnou a výkonnou. V tomto případě jde o právní rámec činnosti médií, konkrétně tedy zahrnuje niceové zákony, zákon o regulaci reklamy, zákon o rozhlasovém a televizním vysílání či případně cenzuru.

Na základě studia obsahu regulační nástrojů lze vypíchnout základní etické otázky v práci novináře:

„Narušování soukromí – jde o jev, kdy novináři porušují právo na ochranu soukromí jednotlivců či skupin. Poměrně často se s narušováním soukromí setkáváme při referování novinářů o obětech trestných činů či při zprávách ze života celebrit...“

Střet zájmů – nastává zpravidla při posuzování práce novináře s jeho mimopracovními aktivitami. Za střet zájmů bývá považována politická kariéra novináře, poradenská činnost novináře pro politický či podnikatelský subjekt...

Úplatky – rozumí se jimi především finanční a hmotné výhody, které se nabízejí novináři při jeho práci. Peníze nebo dárky dávají subjekty, které se stávají objektem zpravodajství, v očekávání příznivého zpravodajství...

Klamání – tato kategorie etických otázek zahrnuje novinářské postupy, které mohou klamat čtenáře, zdroje informací nebo ty, kteří jsou předmětem zpravodajství...

Osobní účast na zprávě – především v krizových situacích se novinář spíše než nezaujatým pozorovatelem stává přímým účastníkem zprávy...

Plagiátorství – převzetí cizích textů či jejich částí a vydávání je za vlastní...“¹²⁸

Dalším etickým aspektem v žurnalistické práci je zobrazování a popis násilí či brutality. Tato problematika v současné době stále aktuálnější. Žijeme ve světě, který boří mantinely únosnosti, prolomuje tabu a publikuje drastický obsah v co nejméně vhodných formách. Brutalita a násilí bezprostředně souvisí i s etickými otázkami při referování o terorismu. Dilemata, která vznikají při řešení těchto témat, jsou popsána v několika regulačních formách.

3.1.1 Zobrazování násilí a brutality

Vzhledem k záměru mé práce jsem si vybral dva příklady audiovizuálních médií, v zahraničí, ale i v České republice, které mají vlastní kodifikaci popisující etické aspekty při

¹²⁸ MORAVEC, Václav. *Etika a česká média*. 10 let v českých médiích. Praha: Portál pro Newton Information Technology, 2005. s. 51-52.

zobrazování násilí a brutality. V následujícím textu odhaluji přístupy dvou vybraných, veřejnoprávních vysílatelů: *BBC* a *České televize*.

BBC (*British Broadcasting Corporation*) se řídí při vytváření obsahu etickým kodexem *Editorial guidelines*. Britský veřejnoprávní rozhlasový a televizní vysílatel do svých profesních pravidel zahrnuje dohromady 19 kategorií:

*Základní zpravodajské hodnoty BBC ; Použití směrnic ; Přesnost ; Nestrannost ; Ublížení na zdraví a urážka ; Čestnost, přispěvatelé a souhlas ; Soukromí ; Informování o zločinech a asociálním chování ; Děti a mladí lidé jako účastníci zpráv ; Politici, politika a volby ; Válka, teror a mimořádné události ; Náboženství ; Použití archivních záběrů ; Editorická bezúhonost a nezávislost na vnějších zájmech ; Střet zájmů ; Vnější vztahy a financování ; Interakce s diváky ; Právo ; Zodpovědnost.*¹²⁹

Vedle základních kategorií *BBC Editorial Guidelines* obsahuje ještě různé dodatky, zvané „apendixy“ (k roku 2016 jich bylo 9, např. *EU Referendum Guidelines 2016*).¹³⁰

Problematiku zobrazování násilí a brutality zakotvuje *BBC* do dvou kapitol: *Harm and Offence* (č. 5) a *War, Terror and Emergencies* (č. 11). V páté kapitole *BBC* deklaruje:

„Musíme zajistit, aby naši diváci měli jasné informace, o nichž lze usoudit, zda předkládaný obsah pro ně a jejich děti vhodný či nikoliv.“¹³¹

V dalších částech, které obsahují mimo jiné i *mandatory referrals* (závazná doporučení), *BBC* vyzývá k pečlivosti při úsudcích ve chvílích, kdy se rozhoduje o zařazení násilí do jejich produkce. Veřejnoprávní stanice si totiž uvědomuje rostoucí zájem publika o zobrazování násilí v médiích a cítí jako morální povinnost brojit proti tomuto trendu. V případě, že je audiovizuální obsah obsahující brutální záběry skutečně schválen do vysílání, *BBC* postupuje následovně:

„Ve chvílích, kdy zobrazujeme násilí a jeho následky v televizi, rádiu či online, je třeba nalézt rovnováhu mezi požadavky na přesnost a nebezpečím ztráty soudnosti a citlivosti k ublíženému.“¹³²

¹²⁹ *BBC Editorial Guidelines*. *BBC* [online]. 2015. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines/>

¹³⁰ *BBC Editorial Guidelines*. 2015.

¹³¹ *BBC Editorial Guidelines – section 5: Harm and Offence*. 2015.

¹³² *BBC Editorial Guidelines – section 5: Harm and Offence*. 2015.

Stěžejnější z hlediska záměru této práce je kapitola, chcete-li kategorie, číslo 11, v překladu *Válka, teror a mimořádné situace*. BBC hned v úvodu této pasáže konstatuje, že má odpovědnost za britské i mezinárodní publikum při referování o těchto typech událostí. Novináři BBC by měli „*být citliví k emocím a obavám publika při reportování o záležitostech zahrnujících rizika a ztráty na životech, stejně jako lidské utrpení nebo úzkost.*“¹³³

V principech BBC uvádí, že při zpravodajském pokrytí války a teroru je nutné brát ohled na lidskou důstojnost a pečlivě musí být zváženo, ba dokonce redakčně odůvodněno, jaký obrazový materiál bude použit při zobrazování aktů terorismu.

V *Kodexu České televize* se s těmito tématy setkáme v sedmnáctém článku s názvem *Zobrazování násilí*. V úvodním bodu definuje ČT svoji úlohu při publikování takto laděných materiálů:

*„Česká televize si je vědoma nebezpečí, které přináší stále častější zobrazování násilí. Proto v pořadech, které vysílá, nedá větší prostor prezentaci násilí, než jaký je z hlediska uměleckého ztvárnění určitého tématu či zpravodajského nebo publicistického pokrytí skutečnosti nezbytný.“*¹³⁴

V případě užití drastických záběrů nebo materiálu obsahující brutalitu Česká televize deklaruje, že „*je nutné hledat rovnováhu mezi požadavkem pravdivosti, případně autentického uměleckého vyjádření a nebezpečím, že se diváci stanou vůči násilí otupělými. Šokující záběry jsou někdy nutné k tomu, aby diváci plně pochopili význam sdělení. Časté šokování diváků ovšem vede k tomu, že je potřeba prezentovat stále více násilí, aby se dosáhlo původního záměru.*“¹³⁵

Vysílané šokující záběry obsahující násilí a brutalitu by podle České televize nikdy neměly být samoučelné. Redakce ČT by tedy neměly zařazovat do své produkce záběry jen proto, že jsou k dispozici. V kodexu je dále ještě definováno, že „*násilí páchané ve vzdálených zemích by mělo být zobrazováno podle stejných zásad jako násilí, k němuž dochází v bezprostřední blízkosti diváků. Lidský život a utrpení mají stejnou obecně platnou hodnotu*

¹³³ *BBC Editorial Guidelines - Section 11: War, Terror and Emergencies*. 2015.

¹³⁴ *Kodex České televize: zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání – Čl. 17 Zobrazování násilí*. Praha: Česká televize, 2003. ISBN 80-85005-46-8. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/kodex-ct/cl-17-zobrazovani-nasili>

¹³⁵ *Kodex České televize: zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání – Čl. 17 Zobrazování násilí*. 2003.

bez ohledu na místo či čas.“¹³⁶ Tato teze plně souvisí s tématem této práce, tedy s případy, kdy česká audiovizuální média referují o působnosti Islámského státu, ať už na Blízkém východě, tak na evropském kontinentu.

3.2 Etická úskalí při referování o terorismu

Najít, označit a definovat eticky morální aspekty v referování o terorismu je obtížné. Každý člověk může mít na různé konkrétní příklady mediálního pokrytí teroristické události jiný názor a každý by pro své tvrzení jistě našel podstatné argumenty. V těchto případech je nutné si uvědomit že nic není černobílé, vše má druhou stranu mince. Při úvahách o práci médií v této problematice bychom měli vše vnímat širěji. V následujícím textu popisuji konkrétní etická úskalí a nabízím možné úniky z nich, na předestřené otázky hledám odpovědi.

Podle mého názoru můžeme mnohdy uplatnit při řešení etických úskalí teorii žurnalistické odpovědnosti. Samoregulační nástroje počítají s těmi prvky odpovědnosti, které se vztahují ke standardům kvality (např. pravdomluvnost, nezávislost, poctivost atp.). Odpovědnost novináře, redakcí a jednotlivých médií je ale potřeba v kontextu terorismu vnímat v jiné a hlubší rovině. Denis McQuail, vědec zabývající se komunikačními studii, artikuloval *morální odpovědnost*, která „nastává ve chvíli, kdy ve skutečnosti nutně nenacházíme příčinný vztah mezi nějakými jevy, ale dá se předvídat, že vznikne určitá spojitost mezi publikováním zprávy (nebo naopak jejím nepublikováním) a škodlivými dopady, jako je například sebevražda, zdravotní problémy nebo poškození pověsti.“¹³⁷ S tímto názorem se plně ztotožňuji a chtěl bych na něj při svém uvažování navázat. V rámci morální odpovědnosti, tak jak jí definuje McQuail, se podle mého mínění nejedná pouze o publikování či nepublikování zprávy, ale důraz musí být vkládán také na nakládání s obsahem původního sdělení, styl referování o události a další motivy, které nás k reportování vedou. Mezi výše zmíněné *škodlivé dopady* bych v důsledku tématu mé práce zařadil ještě podněcování násilí, rasismu, posilování stereotypů, umocňování pocitu strachu a propojování vzájemně nesouvisejících témat či hledání neexistujících souvislostí, které by mohly vyvolat další nežádoucí efekty v řadách publika.

¹³⁶ *Kodex České televize: zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání – Čl. 17 Zobrazování násilí.*

¹³⁷ MCQUAIL, Denis. *Žurnalistika a společnost*. 2016. s. 47.

Etika médií už sama o sobě jako věda, chcete-li obor, přesahuje značně z mediální sféry do té filozofické. Dokonce si myslím, že správným postupem je snažit se definovat a zkoumat novinářské počínání mimo jiné v rámci filozofických závěrů. Další důležité roviny, které vstupují do rozhodování novináře, jsou psychologické, politické a sociální.

3.2.1 Mediální prostor pro terorismus a dilemata při uveřejnění informací

Mnohokrát byl v této práci akcentovaný jakýsi symbiotický vztah mezi médií a terorismem, který odkryl, že terorismus je v současné podobě zcela závislý na médiích a jeho hnacím motorem je touha k uzurpování mediálního prostoru. Pro západního novináře tak vzniká dilema, které části informací o teroristech a v jak rozsáhlé míře má či nemá zveřejnit. Zkusím nastínit nejprve dva náhledy, každý je extrémní, na opačné straně:

- 1) Novinář má jako ochránce demokracie motivaci chránit západní společnost. Je si vědom, že poskytnutím mediálního prostoru teroristům jim jde přesně na ruku a je si rovněž vědom, že např. teroristická organizace ISIS má za cíl ničit ony demokratické hodnoty jeho společnosti. V tomto případě odmítne šířit teroristických obsah a nepodílí se na zveřejňování extrémistického obsahu.
- 2) V tomto bodu budu reagovat. Z výše popsaného přístupu logicky plyne otázka, jestli zveřejněním informací naopak princip demokracie nepodrývám, s ohledem na to, že občan má právo na informace a nemělo by mu být nic zatajováno a skrýváno.

Určitý návod, jak v tomto případě jednat, nám může poskytnout právní rámec. V případě České republiky jde o *Listinu práv a svobod*, jež je součástí naší Ústavy. Právo na informace definuje článek 17.

„(1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.

(2) Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.

(3) Cenzura je nepřípustná.

(4) Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti“

Důležitý je bod číslo 4, který mluví o omezení zákonem. V případě novinářského uvažování by se tato norma mohla převést na právo omezení šíření informace, které se týká bezpečnosti státu či veřejné bezpečnosti. V tomto případě je ve veřejném zájmu na jednu stranu referovat např. o teroristických činech, které bezprostředně ohrožují životy obyvatel (teroristický útok může stále probíhat). Na straně druhé se ale můžeme ve veřejném zájmu vyhnout referování např. o popravách v centrech samozvaného chalífátu nebo přejímání propagandistických videí či hrozeb, jelikož bezpečí našich občanů přímo nenarušují. Zde vidím definici veřejného zájmu v nutnosti filtrovat obsah zpráv s teroristickou tematikou, jelikož tím dosáhneme ochrany veřejného „duševního“ zdraví a zároveň zeslabíme mediální sílu džihádistů.

Právo na nezveřejnění určitých informací zakotvila do kodexu veřejnoprávní stanice BBC, která se dotýká i otázky cenzury: „*Za normálních okolností bychom měli říci, zda jsou naše zprávy cenzurovány, či sledovány nebo pokud neposkytujeme informace a v případech, kdy to bude možné, vysvětlit pravidla, podle kterých se řídíme a pracujeme.*“¹³⁸

Do této práce jsem zahrnul výzkumy, které dokládají také opačný směr ve vztahu médií a terorismu, tedy že chování médií může být jakousi předzvěstí pro působení teroristů. A to z prostého důvodu: pokud skutečně zjistíme, že pokrytí terorismu médii ve skutečnosti vede k více teroristickým činům a že terorismus média skutečně využívá k efektivitě dosahování konkrétních politických cílů, měli bychom se k otázce způsobu informování postavit mnohem širěji a citlivěji. Už v roce 1980 v publikaci *Terrorism as Communication* Warren Decker a Daniel Rainey z Univerzity George Masona nabídli jakási rozhršení:

„1) zanechat status quo.

2) legálním způsobem omezit krytí terorismu legálním způsobem.

3) nebo odpovědět vládními rozhodnutími, které můžou vést ale ke kontroverzím.“¹³⁹

¹³⁸ BBC Editorial Guidelines - Section 11: War, Terror and Emergencies. 2015.

¹³⁹ DECKER, Warren. RAINEY, Daniel. *Terrorism as Communication*. 1980. s. 11-12.

„Nikdo by patrně nechtěl, abychom postupovali tak, jako si počíná například čínská nebo ruská vláda, které autoritativně regulují, nařizují médiím, jak mají informovat o terorismu, přece jenom v západním prostoru se tenhle typ cenzury jaksi nesluší, byť by to možná třeba i někomu vyhovovalo,“ ¹⁴⁰ myslí si Jakub Macek z Fakulty sociálních studií na Masarykově univerzitě. Zároveň ale dodává: *„Tak jako není dobré volat po cenzuře, tak asi dává smysl očekávat od médií, přinejmenším od těch médií veřejné služby, ale proč to nechtít i od těch komerčních, aby postupovaly reflexivněji, aby se k terorismu chovali tak senzitivně, jako se chováme k případům sebevraždy, o nichž informujeme v médiích, řekněme, s ohledem na to, aby se ty sebevraždy nestávaly inspirací.“* ¹⁴¹

Určitě by bylo problematické a nepřijatelné zavádět výše zmíněná očekávání na centrální bázi. Nicméně by tato výzva měla být určena především těm, kterých se bezprostředně týká. Konkrétní redaktoři, editoři a další tvůrci mediálního obsahu by v tomto případě měli mít odpovědnost zahrnout etické problémy v souvislosti s terorismem do svých regulačních nástrojů.

3.2.2 Způsob referování o aktech teroristů

Další úroveň nakládání s obsahem a informacemi o terorismu a teroristických aktech je způsob, kterým novinář referuje, sděluje i publikuje své zprávy. V současnosti jsou i v obecné rovině zásadním problémem tendence bulvarizovat obsah a jednoduše řečeno ho v zásadě tvořit tak, aby se lépe prodával. Podle německého sociologa Siegfrieda Weichenberga za to může tzv. „*podvojný charakter*“ médií. To znamená, že sdělovací prostředky jsou sice sociální institucí ve službách veřejnosti, zároveň ale patří do průmyslu, tím pádem slouží rovněž soukromě podnikatelským účelům. Na jednu stranu se tak média zavazují k etickým hodnotám, na druhou stranu však sledují pragmatické cíle, které v dnešní době převládají. ¹⁴²

Bulvarizace teroristických aktů má za následek přejímání úderné rétoriky teroristů, rezonanci sdělení strachu a snahy vyvolat v recipientech šok a emoce. Média, která tato témata bulvarizují, tedy přesně naplňují účel „mediálního džihádu“, chcete-li teroristické propagandy. Samozřejmě tak nečiní záměrně, jejich motivací je touha po větším zásahu

¹⁴⁰ 90' ČT24: *Tvrší tresty za podporu terorismu, Mediální, sociální sítě a terorismus – rozhovor s Jakubem Mackem.* 90' ČT24. Šéfredaktor zpravodajství: Petr Mrzena. TV, ČT24. 21. 10. 2016, 21:00.

¹⁴¹ 90' ČT24: *Tvrší tresty za podporu terorismu, Mediální, sociální sítě a terorismus.* 2016.

¹⁴² WEISCHENBERG, Siegfried. *Journalistik Medienkommunikation: Theorie und Praxis Band 1: Mediensysteme, Medienethik, Medieninstitutionen.* 3. Auflage. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2004.

publika a zisku, nevědomky se tak ale stávají instrumentem šíření teroru a přesně naplňují očekávání jeho původců.

Této hrozby si všímá BBC, která jednoznačně definuje typ rétoriky a způsob referování o teroristických událostech: „*O teroristických aktech musíme reportovat rychle, přesně, plně a odpovědně. Terorismus je složitý a emotivní subjekt s významným politickým podtextem a proto musíme rozhodnutí činit s ohledem na péči jazyka, který užíváme. Neměli bychom přijmout jiný styl jazyka než je náš vlastní, naším úkolem je zůstat objektivní a referovat o událostech takovými způsoby, které umožní našim divákům, aby si vytvořili vlastní úsudek o tom, co se děje.*“¹⁴³

Se zobrazováním násilí, brutality a obětí souvisí přímo teroristické činy. Konkrétní útoky džihádistů na území Evropy vidáme doslova v přímém přenosu. Přístup západních médií a jejich způsob referování v mnoha případech vyvolávají eticky sporné otázky. Jednou z nich je personalizace obětí, ale i strůjců teroristických útoků. Profesor Boaz Ganor z *Mezinárodního institutu pro boj s terorismem* nazývá tyto konkrétní příklady „*terciálními identitami*“. Princip je takový, že se publikum může identifikovat prostřednictvím osobních příběhů s oběťmi. „*Lidé totiž ze své podstaty hledají něco osobního na útocích. Připojí se a ztotožní s oběťmi – má to tak větší dopad emocionální i psychologický. Dopad na cílovou populaci to má tak brutální, jelikož zasažení jsou i ti, kteří vůbec na místě nebyli,*“¹⁴⁴ tvrdí Boaz.

V době globalizace je dle mého názoru pole zmíněného zásahu mnohem rozsáhlejší, proto se domnívám, že by se média v případě referování o útocích měla vyhnout osobní rovině a kompozicím příběhů. Efekt *terciálních identit* vzniká i v případě identifikace a personalizace útočnicků. Pídnění po jejich zázemí, biografii a motivech k teroristickým činům může v očích potencionálních rekrutů teroristů vyvolat glorifikaci a touhu následování či nápodoby. Proto by se média měla snažit vyvarovat uveřejnění identity útočnicků, publikaci jejich portrétů a dalších aspektů, které dělají teroristy mediálně „slavnými“.

3.2.3 Etická úskalí v „tekutých časech“ technologické konvergence

Snad ve všech kapitolách této práce jsem narazil na pojem globalizace. Období boření hranic a nástupu nových technologií popisuje zevrubně sociolog Zygmunt Bauman a definuje

¹⁴³ BBC Editorial Guidelines - Section 11: War, Terror and Emergencies. 2015.

¹⁴⁴ GANOR, Boaz. *Terrorism as a Strategy of Psychological Warfare*. Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 9(1). 2005. s. 33-43.

ho jako *tekuté časy*. Všimá si zhoubnosti a slabin tohoto fenoménu, který se v plné nahotě rozvíjí právě na mediálním poli. Stejná negativa přenáší i do funkce globálního terorismu, který skrze nástup Islámského státu odhalil zcela novou, děsivější tvář. Na scénu nastupují s příchodem 21. století tzv. *tekutá média*, která se vyznačují zásadní konvergencí. Stejným procesem prochází i novinářská etika. Objevují se před ní nové výzvy a úskalí.

*„Pevná fáze modernity přešla ve fázi tekutou, nastal tedy stav, kdy sociální formy (vzorce přijatelného chování, struktury omezující individuální volbu, instituce dohlížející na prohlubování rutiny) nadále nemohou (a ani se to od nich neočekává) udržet stejný tvar po delší časové období, protože se rozpadají a rozpouštějí rychleji, než stačí být ustaveny, natož aby se stihly ustálit.“*¹⁴⁵

Baumanova tezi o tekuté modernitě můžeme bez problémů aplikovat také na tradiční média. Podle mě však s výhradou, že zmiňovaným procesem rozpadání a rozpouštění teprve prochází a bude delší dobu trvat, než se úplně rozmělní. Tisk jako instituce totiž nadále má svoji nevyvratitelnou váhu a úlohu. Nebezpečnou rychlostí se naopak podle mého názoru rozpouští aktuálnost etických norem médií. Proto je nutné zvláště v době tekuté modernity neustále hledat a vytvářet nové rámce, které by pomohly řešit etická úskalí při novinářské práci. Regulační nástroje se musí přizpůsobit současným vlnám ještě v době, kdy se tyto trendy tvarují. Mezi takové jevy samozřejmě patří i terorismus, jehož struktury se neustále vyvíjí, rozpouštějí a vzápětí ustavují nové (*Islámský stát může za několik let nahradit jiná teroristická organizace - opět více sofistikovanější*). Bauman mluví o tom, že *„formám, ať těm, které již existují, či těm teprve nastíněným, obvykle není dán dostatek času ke zpevnění a pro tuto svou krátkou životnost nemohou sloužit jako referenční rámce lidského jednání.“*¹⁴⁶ Mezi tyto formy bychom mohli zařadit právě etické kodexy. Otázkou však je, zda snaha postavit se v etických žurnalistických kontextech aktuálním výzvám je reálná nebo, jak tvrdí Bauman, zkrátka nedostane dostatek času na své ustálení. V případě Islámského státu napoví jen čas, nicméně čím dříve média pochopí, že na novou formu *„mediálního džihádu“* musí reagovat, tím rychleji se najde možný instrument pro boj s tímto současným globálním defektem.

Vedle nového typu terorismu a dalších fenoménů, které tekuté časy přinesly, se tradiční sdělovací prostředky musí popasovat s konvergencí. Ta je jedním z nosných elementů

¹⁴⁵ BAUMAN, Zygmunt. 2008. s. 9.

¹⁴⁶ BAUMAN, Zygmunt. 2008. s. 9.

samotného procesu globalizace. „Jako většina segmentů globalizace je také konvergence podmíněná odstraňováním nadbytečných omezení a bariér. Liberalizace je jednou ze základních podmínek konvergenčního procesu.“¹⁴⁷

Důsledky konvergence médií jsou zcela zřetelné:

„Rostoucí vliv elektronických médií (v moderním smyslu slova, tj. včetně internetu atp.) na vytváření veřejného mínění a životního paradigmatu. Mediální kultura se stává hlavním proudem masové kultury, ale zároveň masmédiá v dosavadním smyslu slova jsou nahrazována novými médii.“¹⁴⁸

O technologické konvergenci se začalo mluvit s nástupem digitalizace a počítačových sítí, které byly hlavními hybateli jejího rozvoje. Tradiční média s nástupem nových médií čelí existenciálním hrozbám a proroctvím. „Se vznikem a následným rozvojem nových technologií měnících mediální krajinu se zpravidla stáváme svědky proroctví o postupném zániku médií dosud existujících.“¹⁴⁹ Teorie jsou v otázkách budoucnosti tradičních sdělovacích prostředků velice diverzní. Kanadský mediální teoretik Marshall McLuhan tvrdí, že „v televizi je vidět film, na teletextu je vidět staré psané slovo. Skrytou silou změny je nová rychlost, která mění souřadnice síly. Nová rychlost vytváří nové skryté pozadí, proti němuž se staré pozadí stává odpadlou figurou. Funkcí odpadlika je odhalit nové skryté pozadí nebo prostředí. Tento vývoj se může uskutečnit buď jako individuální, nebo jako společenský.“¹⁵⁰ Denis McQuail se domnívá, že tradiční sdělovací prostředky se mohou adaptovat na novou mediální krajinu, zároveň ale nemusí měnit své principy: „Tradiční formy zpravodajských médií (noviny a vysílání) jsou na ústupu a přizpůsobují se novým formám publikování online, zatím ovšem bez zásadních změn jejich cílů, postupů a norem. Jde tedy o kontinuální vývoj.“¹⁵¹ Kalkulujeme tedy, že i v tekutých časech technologické konvergence si tradiční média uchovají nějakou formu.

V návaznosti na to se pak novinář setkává s novými etickými úskalími. Dávno neplatí pravidlo, že televize, rozhlas či noviny jsou hlavními nositeli a producenty žurnalistického obsahu. Žijeme ve světě, kde se uživatelé konfrontují s informacemi, zprávami i

¹⁴⁷ MUSIL, Josef. *Elektronická média v informační společnosti*. Praha: Votobia, 2003. Institut mediální komunikace. s. 36.

¹⁴⁸ MUSIL, Josef. 2003. s. 38.

¹⁴⁹ MORAVEC, Václav. 2016. s. 31.

¹⁵⁰ MCLUHAN, Marshall. *Člověk, média a elektronická kultura: výbor z díla*. Brno: Jota, 2000. Nové obzory (Jota). s. 90.

¹⁵¹ MCQUAIL, Denis. 2016. s. 224.

audiovizuálními materiály výhradně skrze internet. „*Pozice tisku jako gatekeepera toho, co se stane veřejně dostupným, je zpochybňována alternativními, neinstitucionalizovanými zdroji. Příklad WikiLeaks, kdy v roce 2010 došlo k úniku tajné diplomatické komunikace Spojených států amerických, je příkladem tohoto trendu,*“¹⁵² popisuje McQuail. V případě televizních stanic se publikum setkává s událostmi až během zpravodajských relací (*nepočítám mimořádné a kontinuální vysílání*), u novin dokonce až následující ráno. V souvislosti s tím si redakce tradičních médií kladou následující otázky:

Na internetu už dávno kolují videomateriály obsahující lidské utrpení, např. popravu rukojmích Islámského státu. Proč tedy podobné záběry nezveřejnit „v plné palbě“?

Jak popisovat rozvíjející se události, se kterými se objevují nepodložené informace? Máme neověřenou zprávu pustit do našeho vysílání, když už jí převzalo několik internetových platforem?

Zkusím odpovědět na obě otázky. Tradiční média jsou podle mého názoru ve v současné společnosti nadále zakotvena jako věrohodné instituce, měla by tedy cítit morální povinnost nabídnout důslednější vhled do probíhajících událostí. V případě drastických záběrů, které nejsou slučitelné s veřejným zájmem, by se měla pokusit jejich publikování vyhnout a naopak jako morální instituce vysvětlit, proč tak koná. Jedním takovým odůvodněním může být fakt, že jejich zveřejnění by mělo škodlivé efekty na společnost (*negativní dopady na publikum jsem uvedl v předchozích částech mé práce*).

Za druhé, v případě nepodložených informací, které už kolují po internetu, by tradiční média samozřejmě neměla tyto zprávy ignorovat a principiálně zamlčovat. Když shledá, že existence nepodložených informací má zásadní vliv na úsudek publika, měla by naopak být tou institucí, která zřetelně popíše a zdůrazní, že kolující informace nejsou podložené. Kromě toho by tradiční média měla mít snahu tyto informace ověřit a na základě toho potvrdit či vyvrátit jejich pravost. Ostatně právě příklad WikiLeaks, jenž uvádí McQuail, dokázal, že role tradičních médií dál přetrvává v pozici rozhodujícího zdroje ověřujícího uniklé informace.

Přestože jsou tradiční média nadále považována za věrohodnou instituci, musíme si přiznat, že tato úloha postupně slábne či, jak by uvedl Bauman, rozpadá a rozpouští „*Instituce tisku se stává ještě hůře uchopitelnou a její hranice se ještě více rozostřují. Jednotlivé zpravodajské organizace jsou menší a méně jednotné, stále více lidí je v nich zaměstnáno jen*

¹⁵² MCQUAIL, Denis. 2016. s. 224.

příležitostně a mají méně společných cílů. Je obtížnější zavádět mechanismy odpovědnosti vůči společnosti.“¹⁵³ Na zmíněná McQuailova slova bych navázal ještě jakousi nutností ony nástroje pro vytvoření žurnalistické odpovědnosti vytvořit. Tento proces, jak deklamuje McQuail, samozřejmě nese rizika a je obtížnější, ale podle mého názoru nikoliv nemožný. Právě ty konkrétní klíčové atributy, které v současnosti na tradičních médiích vychalujeme a vyzdvihujeme do nebes, bychom se měli snažit posilovat.

*„Vlivy technologické konvergence a globálních trhů redukuji rozdíly mezi jednotlivými národními mediálními systémy a tlačí na vytvoření sdílených principů fungování, jež mají společné základní hodnoty jako svobodu, oddanost pravdě, rozmanitost a udržování společenského řádu. [...] Potenciál zásahů do mediální struktury, jež by posílily tyto hodnoty tisku ve prospěch společnosti jako celku, existuje. Z 20. století známe řadu případů takových zásahů, které byly úspěšné nebo měly reálnou šanci na úspěch. Patří mezi ně zavedení veřejného vysílání, omezení koncentrace vlastnictví, pravidla pro obsah, [...] tlaky na společnou regulaci, samoregulaci a odpovědnost,“*¹⁵⁴ tvrdí McQuail.

Na závěr této podkapitoly si dovoluji ještě rozšířit tyto úvahy rozšířit o odpovědnost politickou. Primární tlak veřejnosti by měl totiž být veden také na politickou reprezentaci, která má případnou regulaci ve svých rukách. Je tady ale tenká hranice mezi politickým vysláním signálu, který by zlepšil žurnalistické prostředí v dané zemi a naopak tendencemi cenzurovat obsah a uzurpovat médiím jejich práva. V otázce technologické konvergence se navíc setkáváme s *„regulačním paradoxem, jehož podstatou je na straně jedné přísnější regulace tradičních audiovizuálních médií (především televize a rozhlasu) a na straně druhé liberálnější přístup k formám novým, jakými jsou například audiovizuální služby na vyžádání.“*¹⁵⁵ Podle Václava Moravce, který se zaměřuje na novinářskou etiku, se v posledních letech evropské instituce i jednotlivé státy EU oním *regulačním paradoxem* zabývají. Jako řešení udává Moravec britský mediální systém, kde se regulační orgán transformoval z původních pěti do jediného (*nese název Ofcom*).

Nabízí se otázka: je vůbec možné regulovat internet? V komplexní rovině totiž postihnout prostředí nových médií, která jsou nadnárodní a fungují v rámci celé planety, v podstatě nelze. Není možné jej tedy ani regulovat, či zakazovat. Rusko nebo Čína se snaží

¹⁵³ MCQUAIL, Denis. 2016. s. 224.

¹⁵⁴ MCQUAIL, Denis. 2016. s. 244.

¹⁵⁵ MORAVEC, Václav. 2016.

omezovat prostor na webu, to ale vede k cenzuře a neslučitelnosti s liberálním systémem a není tak správným příkladem pro ostatní. Dovolím si načrtnout možné východisko:

Není potřeba začít pracovat na tom, aby se na platformě nových médií vytvořilo prostředí pro vznik médií vycházejících z tradičních hodnot a tedy fungujících na etických principech, samoregulaci a ideových hodnotách objektivní žurnalistiky? Samozřejmě by někdo mohl uvést, že například BBC vlastní kodifikovanou normu pro webový prostor již má. Pokud se ale dostaneme do doby zániku tradičních médií, který je podle mnohých prognóz nevyhnutelný, čekají nás nové výzvy. Bude potřeba důkladně rozlišit a najít ve spirálách nekonečného webového obsahu věrohodné novinářské instituce – nová média – chcete-li weby. Myslím si, že tyto konkrétní tvůrci žurnalistického obsahu by onu věrohodnost mohly nabýt právě zřetelnými a jasně danými regulačními pravidly. Důležitý bude také přístup nás, publika, abychom měli skutečně o věrohodné zdroje evidentní zájem. Abychom dokázali ocenit kvalitu zpravodajství na základě sofistikovaných a propracovaných samoregulačních norem onoho média. Je na čase, aby zpravodajské online instituce pracovaly s nadsázkou řečeno na svých vlastních „Editorial guidelines“, které budou aplikovatelné výhradně do prostředí nových médií a technologické konvergence, tedy do prostředí, kde se setkáváme s moderním druhem globálního terorismu. Díky tomu bychom my novináři mohli být výraznou hybnou silou v boji proti modernímu extremismu.

4. Vybrané eticky sporné aspekty referování českých audiovizálních médií o organizaci Islámský stát

Terorismus, média, džihád, Islámský stát – čtyři termíny, které tvoří jakési špičky ledovce tvořícího ohromně složitou strukturu procesů a vztahů. Takhle jednoduše jde jen o jakési výkřiky do tmy. Jednoduchost, potence komplexity a kontextu je ale v současné době doménou sdělovacích prostředků. Žijeme v rychlé době plné zkratk. Terorismus, média, džihád, Islámský stát ve společné kombinaci tvoří velmi atraktivní diskurz v žurnalistickém prostoru. Mým cílem je onu zkratkovitost nabourat, kritizovat, ostatně už jsem přestřel, že se chci opírat o znalost kontextu a situace budu posuzovat v hlubší rovině. S tím souvisí i výběr a definování mé obsahové analýzi médií.

Jak už napovídá název práce, mým záměrem je zkoumat obsah českých audiovizuálních médií. Vzhledem k ohromnému množství zpravodajského materiálů jsem výběr zúžil pouze na hlavní, večerní, zpravodajské relace. Jmenovitě jde tedy o **Události České televize, Televizní noviny TV Nova, Zprávy FTV Prima a Naše zprávy TV Barrandov**. Televizní kanály ke svým hlavním zpravodajským pořadům přistupují s nejvyšší péčí a navíc se zde promítá nejkompexnější reflexe situace, jelikož pořad vzniká průběžně celý den. Oproti kontinuálnímu zpravodajství jde tedy o zřetelný rozdíl.

Praktická část obsahuje kvalitativní výzkum událostí, které jsou spjaté s terorismem Islámského státu. Oproti tezi jsem se vzhledem k časovému kontextu odklonil k výzkumu období mezi lety 2016 a 2017. Konkrétně se zabývám obsahem zpravodajských relací od 22. 3. 2016 do 22. 3. 2017. Zkoumané období tedy rámuje útoky ISIS v Bruselu a akt terorismu „osamělého vlka“ v Londýně. Podle mého názoru je výběr tohoto časového období velmi reprezentativním vzorkem měnícího se přístupu médií i vývoje Islámského státu, který postupně ztrácel vliv na domácí půdě, ale naopak posiloval tendenci útočit v Evropě. Výjimkou je případ teroristického útoku z roku 2014 v bruselském židovském muzeu, který jsem do své analýzy zařadil za účelem vykreslení kontrastu přístupu médií před vzestupem publicity ISIS v Evropě. Odhalí totiž děsivou změnu chování západních sdělovacích prostředků a rychle vzrůstající mediální sílu džihádistů v agendě demokratických médií.

Rozhodl jsem se důraz klást na kvalitativní dimenzi výzkumu, nikoliv kvantitativní. Dalším zaostřením na určité téma je tak výběr typu událostí. Kvalitativní analýza tvoří případové studie jednotlivých teroristických činů či útoků Islámského státu na půdě Evropy.

Myslím si, že komplexita těchto událostí zaručuje nejuvěrohodnější prezentaci postupů a chování zkoumaných médií. Při vymezení výzkumu jsem se tak řídil redukcí dat, jež popisuje *Matthew B. Miles a Michael Huberman*: „*Redukce dat je forma analýzy, která ořezává, třídí, zaměřuje, vyřazuje a organizuje data takovým způsobem, že finální závěry mohou být vypracovány a ověřeny.*“¹⁵⁶ Vybral jsem teroristické útoky různého charakteru, aby mozaika reflexe médií byla rozmanitější. Výzkum se nese v časové posloupnosti od nejaktuálnějšího ke starším událostem, výjimkou je zařazení útoku v Londýně z roku 2017 na předposlední položku, jelikož hned vzápětí popisují útok z roku 2014. Zařazením těchto dvou událostí za sebe si slibuji silnější dojem při vykreslení kontrastu v přístupu médií v rozmezí tří let.

Metoda výzkumu je kvalitativní, zaostřena na jednotlivé, vybrané, případové studie. Každý teroristický útok, který jsem zahrnul do analýzy, tak tvoří jednu ucelenou případovou studii, která má za ambici podat výsledky zkoumání v širší a kontextové rovině. Případ je v definici *Milese a Hubermana* fenoménem určitých věcí v ohraničeném kontextu. Případ je tak ve skutečnosti jednotka analýzy.¹⁵⁷ „*Výzkumní metoda případových studií má za cíl potencionálně řešit jednoduché prostřednictvím složitějších situací. Umožňuje výzkumníkovi odpovědět na otázky typu "jak" a "proč". Případové studie vnášejí do úvahy do jaké míry je fenomén ovlivněn kontextem během případů, ve kterých je situován.*“¹⁵⁸

4.1 Teroristické útoky Islámského státu v reflexi českých audiovizuálních médií

Reflexe zkoumaných médií v jednotlivých událostech zasaných do případových studií se tak liší v ohledu na charakter teroristického útoku i vývoji přístupu v časové linii. Změnami tak prochází práce a přístup sdělovacích prostředků v závislosti na čas a měnící se mediální prostředí a diskurz terorismu Islámského státu. Každý případ teroristické útoku jsem se při analytickém zpracování snažil strukturovat do jednotlivých kapitol, jež přibližují, kritizují či objasňují jednotlivá žurnalistická dilemata a eticky sporné aspekty. V obsahu zpravodajských relací se můžeme setkat i s různými stereotypy a programově jednolitými přístupy televizních stanic, které prostupují napříč jednotlivými událostmi. Postupně se tak profilují rozdílné charaktery reflexí vybraných audiovizuálních médií.

¹⁵⁶ MILES, Matthew B. a A. M. HUBERMAN. *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications, c1994. ISBN 0803946538. s. 11.

¹⁵⁷ MILES, Matthew B. a A. M. HUBERMAN. 1994. s. 25.

¹⁵⁸ BAXTER P. a S. JACK. *Qualitative case study methodology: Study design and implementation for novice researchers*. The Qualitative Report, 13(4). s. 556. Převzato z <http://www.nova.edu/ssss/OR/QR13-4/baxter.pdf>

Útok v Bruselu v roce 2016 byl po pařížském teroru druhý masivní akt Islámského státu v Evropě a naplno potvrdil jejich působnost na kontinentu. To se projevilo i v přístupu zkoumaných médií. Vražda kněze v kostelu Rouen ve Francii byla výjimečná svoji brutalitou a výběrem konkrétní oběti na pozadí dojemného a smutného příběhu. Teroristický útok v Berlíně z prosince 2016 zasáhl česká média jak geografickou blízkostí, tak osudem první české oběti džihádu ISIS. Útok v Londýně v březnu 2017 odkrývá změnu přístupu médií v silnou personifikaci a otevírá otázky sekundární viktimizace.

4.1.1 Útok na Vánočních trzích v Berlíně 19. 12. 2016

V pondělí 19. prosince 2016 spáchal třiadvacetiletý Tunisian Anis Amri teroristický útok v Berlíně. Krátce po osmé hodině večer vjel kamionem do centra Vánočních trhů na náměstí Breitscheidplatz ve čtvrti Charlottenburg. Jeho čin si vyžádal dvanáct obětí. První z nich byl polský řidič kamionu, jenž po zjevném zápasení s teroristou podlehl zraněním. K útoku se přihlásil Islámský stát. Vyšetřování pak potvrdilo, že Amri složil přísahu věrnosti džihádistům. Vzhledem k času útoku (20:02 SELČ) se do hlavních zpravodajských relací dostala zpráva o události z hlavního města Německa až následujícího dne.¹⁵⁹

4.1.1.1 Věnovaný prostor teroristickému útoku

V teoretické části této práce jsem se věnoval vzniku jakéhosi symbiotického vztahu terorismu a médií. Odkryl jsem s nadsázkou řečeno až chorobné zanícení západních médií v touze referovat o teroristických činech. V podobném trendu se chovají i hlavní česká audiovizuální média. S odkazem na tuto skutečnost se tak zpráva o teroristickém útoku v Berlíně dostala do relací jednotlivých stanic jako číslo 1. Mediální publicitu Islámského státu potvrzuje podílové zastoupení v jednotlivých pořadech. Zpravodajský servis, který by měl komplexně shrnovat dění uplynulého dne, se totiž v mnoha případech mění v jakýsi „speciál“, jenž je zaměřený výhradně na téma terorismu. Přístup zkoumaných médií k útoku v Berlíně tuto hypotézu potvrzuje.

FTV Prima se ve svých *Zprávách* věnovala teroristickému činu v Berlíně dohromady dvacet minut z celkové pětadvacetiminutové stopáže pořadu. Srovnatelný poměr vzhledem k dalším tématům vykazaly i *Televizní noviny* stanice *TV Nova* či *Události Česká televize*.

¹⁵⁹ Česká audiovizuální média se věnovala tématu v jiných zpravodajských mutacích, v kontinuálním vysílání nebo ve speciálech. Z hlediska záměru této práce ale zkoumám obsah hlavních zpravodajských relací, které se tématu věnovaly den poté.

Stanice *TV Barrandov* se v *Našich zprávách* těmito tendencím vymkla a výrazný prostor poskytla i jiným, především domácím, událostem.

Je samozřejmě věcí názoru, zda koncentrace zpráv reflektujících jedno unikátní téma je správným či chybným postupem. Podle mého názoru ale ona „obsese“ tématem může vést k jakési zaslepenosti médií. Předložím jeden konkrétní příklad, který odhaluje vyřazení či opomenutí jiné zprávy na úkor teroru v Berlíně. Ve stejný den totiž zaútočil na Islámské centrum ve Švýcarském Zurichu mladík, jehož působení si vyžádalo zranění a jednoho mrtvého. Tato událost se dostala pouze do relace *TV Nova* v podobě čtené zprávy: „*V islámském centru ve švýcarském Curychu útočil podle policie mladý Švýcar. Postřelil tři muže, kteří se účastnili modliteb. Motiv jeho činu není známý. Podle vyšetřovatelů nemá jeho čin nic společného s islámským radikalismem nebo s teroristickou organizací Islámský stát.*“¹⁶⁰

Ostatní zkoumaná média tuto zprávu nepublikovala. K tomuto příkladu ještě v krátkosti dodám jednu zajímavost. *TV Nova* hovoří ve zprávě z Curychu v souvislosti s útočником o mladém Švýcarovi, neuvádí ale jeho africký původ ani náboženské vyznání. Útočník byl z Ghany. Zajímavý kontrast s událostmi týkajícími se terorismu Islámského státu, kdy je odkrytí etnického či náboženského původu útočníka téměř samozřejmostí.

4.1.1.2 Nálepka teroristického aktu

Moderátor hlavní zpravodajské relace *FTV Prima* vítal den po útoku v Berlíně publikum větou: „*Dobrá večer, ve zprávách se samozřejmě podíváme do Německa, kterým otřásl brutální teroristický útok.*“¹⁶¹ Připomínám, že v době, kdy relace běžela, se k útoku zatím nikdo nepřihlásil, nebyl jasný motiv činu ani jeho pachatel. Označení útoku za „teroristický“ je tak v tomto případě problematické, aspekty terorismu totiž ještě z dosud ověřených faktů ještě neobsahoval.¹⁶² *FTV Prima* se tak dopouští zavádějícího pojmenování události, které může souviset se zaběhnutým stereotypem útočníka v nákladním vozu.¹⁶³ Česká televize v hlavní zpravodajské relaci událost označila pouze jako „*útok v Berlíně*“, bez povahy teroristického.

¹⁶⁰ *Televizní noviny: Předvánoční útoky v Evropě a Turecku.* Televizní noviny, TV Nova. TV, TV Nova. 20. 12. 2016, 19:30.

¹⁶¹ *Zprávy FTV Prima: Úvodní studio.* Zprávy FTV Prima, FTV Prima. TV, FTV Prima. 20. 12. 2016, 18:55

¹⁶² Definici terorismu a jeho účely popisují v kapitole 2.1. Terorismus a komunikace.

¹⁶³ Teroristický útok nákladním vozem provedl příslušník Islámského státu už předtím ve francouzském Nice. Organizace navíc vyzývala své členy právě k podobným útokům. Více v kapitole 2.3.2.2.1 **Psané slovo.**

¹⁶⁴ Česká televize správně v daný moment používala rétoriku úmyslného útoku, nikoliv teroristického.

4.1.1.3 Zobrazování obětí útoku

V této podkapitole se budu věnovat situacím, ve kterých zkoumaná média dle mého mínění pochybyla. Do relací českých sdělovacích prostředků pronikly v úvodní reportáži amatérské záběry, které zobrazovaly mrtvá těla v kalužích krve a autenticky evokovaly brutální atmosféru teroristického útoku. Zobrazování obětí útoků je v rozporu s etickými principy médií. Odkazování k veřejnému zájmu je v této konkrétní situaci bezzubé a pokrytecké. Dalším dilematem je obecně otázka užívání amatérských záběrů z YouTube. V éře technologické konvergence médií by tradiční sdělovací prostředky měly mít jakousi roli odpovědnosti a co se týče zveřejňování virálních videí kolujících na internetu by měly naplňovat roli gatekeepera. Internetový obsah se totiž ve spojení s tradičními médii stává věrohodnějším a publikum mu přikládá větší důležitosti.

Video explicitně zobrazující oběti útoku zveřejnily všechna zkoumaná audiovizuální média s výjimkou *TV Barrandov*. *FTV Prima* a *TV Nova* navíc užitě záběry neozdrojovaly. *Česká televize* odkaz na autora snímku *Johna Punternakala* zařadila v druhé fázi relace, kdy amatérské video rekapitulovala. Alarmující je konání editorů relace *FTV Prima*, kteří zveřejnili video ukazující potoky krve, čímž po sedmé hodině večer mohli narušit na jedné straně morální vývoj dětí, na straně druhé, obecné i celkový psychický stav publika. *TV Nova* a *ČT* se podobným záběrům vyhnuly.

¹⁶⁴ Zdroj obrázku: Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 20. 12. 2016, 19:00.

¹⁶⁵ Zpravodajství

FTV Prima – zobrazování potoků krve po obětech útoku v Berlíně

4.1.1.4 Autorské reportáže a jejich manipulace

Všechny zkoumané televizní stanice vyslaly do Berlína své zpravodaje, kteří situaci mapovali a připravili autorské reportáže. V této části se do jisté míry potvrzuje hypotéza, že západní média vědomě či nevědomě poskytují další komunikační kanál pro džihádisty a jsou jimi často zneužívána k šíření strachu. Západní sdělovací prostředky samozřejmě nemůžeme podezřívat z toho, že by schvalovala posílání teroristů, nicméně jejich touha šokovat lidi a vyvolat emoce na ně jistý podíl viny svaluje. *TV Barrandov* autorskou reportáž uvozuje ve studiu s motivací navodit strach: „*Do Berlína se vypravil štáb našich zpráv, zachytil atmosféru strachu, která Německo těsně před svátky sevřela.*“¹⁶⁶

Rozdílný přístup stanic *TV Nova* a *FTV Prima* odhaluje, že skladbou reportáže nebo výběrem synchronů, lze výrazně manipulovat zprávou a jejím vyzněním. Reportér *TV Nova* uvozuje reportáž asynchronem: „*Možná je to tím předvánočním časem, ale jako by si lidé včerejší útok tady v Berlíně ani moc nepřipouštěli.*“ Vzápětí navazují synchrony: „*Nehodlám měnit kvůli strachu svůj život. Tohle je moje město a já ho těm bastardům jen tak nenechám.*“¹⁶⁷ Dodávají i vyjádření německé kancléřky Angely Merkelové: „*Nechceme žít ve strachu,*

¹⁶⁵ Zdroj obrázku: *Zprávy FTV Prima: Terorista najel v Berlíně do davu na Vánočních trzích.* Zprávy FTV Prima, FTV Prima. TV, FTV Prima. 20. 12. 2016, 18:55.

<https://www.facebook.com/ftvprimazpravodajstvi/videos/10154294693633507/>

¹⁶⁶ *Naše zprávy. Úvodní studio.* Naše zprávy, TV Barrandov. TV, TV Barrandov. 20. 12. 2016, 18:30.

¹⁶⁷ *Televizní noviny,* TV Nova. TV, TV Nova. 20. 12. 2016, 19:30.

*který by nás paralyzoval. I když je to v tuto hodinu těžké, najdeme sílu žít takovým způsobem, jakým v Německu chceme. Svobodně, svorně a otevřeně. “*¹⁶⁸

Z výše uvedeného působí německá společnost jako soudržný, neporažený celek se vztyčenou hlavou, který se nenechá zastrašit a proti terorismu je připraven bojovat tou nejučinnější zbraní – nepřipouštět si strach: „ *Asi nejkrásnější tradiční trhy v Berlíně na Gendarmenmarkt praskají ve švech. Nákupy, koledy a svažené víno. Svě zvyky si Berličané vzít rozhodně nenechají. Lidé se usmívají a radují navzdory tomu, co se stalo. Ke stromečku parta kolegyně vyráží na punč dokonce už během polední pauzy, “*¹⁶⁹ popisují redaktoři TV Nova situaci dva dny po útoku.

Kontrastní je přístup *Zpráv FTV Prima*, která v autorské reportáži hovoří o tom, že Vánoce v Berlíně už nikdy nebudou jako dřív a stylem reportáže se snaží soudržnost společnosti spíše nabourat. Moderátor relace uvozuje ve studiu reportáž: „ *Kromě projevů soustrasti a účasti se ozývají i kritické hlasy proti imigrační politice Angely Merkelové. Ty úplně nejostřejší reakce zní přímo z Německa. “*¹⁷⁰ – dovoluji si jen připomenout, že v době vysílání relace se o útočnickovi nic nevědělo, nebylo tedy vyvrácené ani potvrzené, že útok spáchal imigrant. Reportér *FTV Prima* na místě, se následně dopustil zřejmé manipulace, která je neslučitelná se základními zpravodajskými hodnotami. „ *Vznikají další a další pomníčky. O náladách v německé společnosti po teroristickém útoku hovoří i tento vzkaz, na kterém se doslova píše: Milá paní Merkelová, teď máte krev nejen na svých rukou a je potřeba se už konečně ohradit. Německá kancléřka Angela Merkelová přijela na místo neštěstí ve tři hodiny odpoledne podepsat kondolenční listiny. S obyčejnými Berličany se ale nesetká. “*¹⁷¹ Skrze jeden vzkaz redaktor podprahově vyslal do vysílání určitý názor, který navíc v Německu není zdaleka většinový.

4.1.1.4.1 Odkazy Zpráv FTV Prima na migrační krizi

FTV Prima má ve stylu referování o berlínském útoku zjevný problém z hlediska stereotypizace a manipulace tématu způsobem, který může vyjadřovat kritický postoj k migrační krizi. Tento trend již nastínil text výše. Odhalil snahu Primy vrhat negativní stín na německou proimigrační politiku reprezentovanou Angelou Merkelovou. Ať už migrační vlna s terorismem souvisí či nikoliv, je nežádoucí manipulovat s reportáží za účelem vyjádření

¹⁶⁸ Televizní noviny, TV Nova. TV, TV Nova. 20. 12. 2016, 19:30.

¹⁶⁹ Televizní noviny, TV Nova. TV, TV Nova. 21. 12. 2016, 19:30.

¹⁷⁰ Zprávy FTV Prima, FTV Prima. TV, FTV Prima. 20. 12. 2016, 18:55.

¹⁷¹ Zprávy FTV Prima, FTV Prima. TV, FTV Prima. 20. 12. 2016, 18:55.

jednostranného názorů na problematiku. Nevyváženost umocňuje také další část relace, ve které dostane prostor jen jediný německý politik, europoslanec ze strany Alternativa pro Německo. Ve *Zprávách* zazní jeho citát, kterým se opírá do kancléřky Merkelové: „*Kdy německý právní stát vrátí úder? Kdy se tohle zatracené pokrytectví konečně zastaví? Za ty mrtvé může Merkelová!*“¹⁷² Vyjádření protistrany chybí.

FTV Prima smutně vyniká také v posilování stereotypu témat muslimského obyvatelstva a terorismu v Evropě. Na první pohled eticky napadnutelné prvky zpravodajství nenajdeme. Skladba relace a důraz na jednotlivá témata se zdají být problematická až při uvažování v kontextu současné situace ve společnosti. I když dosud nebyl znám etnický původ útočníka, *FTV Prima* zařadila do zpravodajství důkladnou reportáž o muslimské komunitě v ČR a bezpečnostních hrozbách. „*Islámští radikálové by pro své působení u nás podporu místních muslimů potřebovali. Jak velkou šanci mají ji získat, na tom se experti neshodnou,*“¹⁷³ ozývá se například v reportáži s čitelným záměrem.

4.1.1.4.2 Emoční rovina zpráv a personifikace ve vysílání TV Nova

Z formálních aspektů se o emotivní složku v televizních relacích starají například hudební podkresy, které do tradičního audiovizuálního zpravodajství nepatří. S tím mají problém všechny české komerční stanice. Jedná se nicméně o dlouhodobý trend užívaný v široké škále zpravodajských témat včetně terorismu. Nepřirozeného zdůrazňování emoční roviny zpráv si lze ale povšimnout i v konkrétních obsahových prvcích.

TV Nova s veřejným názorem přímo nemanipuluje, dochází u ní ale s manipulací emoční. Podprahově se snaží vyvolat v divákovi emotivní reakce. V případě terorismu se setkáváme se silnou tendencí cílit na strach publika. Důkazem může být například zpracování reportáže, která mapuje situaci po berlínském útoku v České republice. Z preventivních důvodů se v některých našich městech postavily kolem Vánočních trhů zátarasy. Informativní reportáž je samozřejmě na místě, *TV Nova* si ale problematicky vedla při užití headlinu reportáže: „*Strach z útoku? Vánoční trhy v ČR se opevňují.*“

¹⁷² Zprávy FTV Prima, FTV Prima. TV, FTV Prima. 20. 12. 2016, 18:55.

¹⁷³ Zprávy FTV Prima, FTV Prima. TV, FTV Prima. 20. 12. 2016, 18:55.

¹⁷⁴ TV Nova

výběrem headline může v očích diváků zbytečně navodit pocit strachu

Dalším emočním prvkem je personifikace. Ve zpravodajství z 23. 12. přinesla *TV Nova* informaci o první české oběti islamského terorismu v Evropě. Televizní noviny zveřejnily identitu oběti, užily mimo jiné její fotografie a reportáž vykonstruovaly kompletně v emocionální rovině s výpověďmi blízkých či známých. Záměrně vytvořily vazbu na oběť a tedy i přímou vazbu na útok v Berlíně. Teroristický čin se tímto stává pro mnohé české občany osobní věcí, což naplňuje jeden ze základních cílů útoků Islámského státu v Evropě. Vedle toho vzniká také sekundární viktimizace, ale té se věnují podrobněji v případové studii týkající se útoku v Londýně v roce 2017.

¹⁷⁵ TV Nova

personifikovala bilanci útoku v Berlíně v emoční reportáži věnované mrtvé Češce.

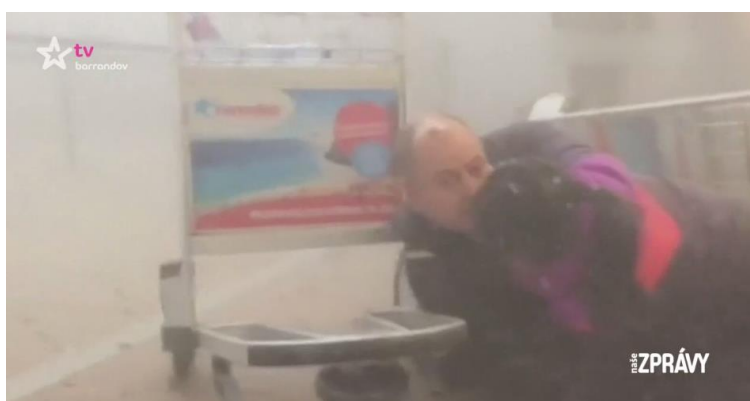
¹⁷⁴ Zdroj obrázku: Televizní noviny, TV Nova. TV, TV Nova. 20. 12. 2016, 19:30.

¹⁷⁵ Zdroj obrázku: Televizní noviny, TV Nova. TV, TV Nova. 21. 12. 2016, 19:30 <http://tn.nova.cz/clanek/prvni-ceska-obet-terorismu-pri-utocich-v-berline-zemrela-ceska.html>

4.1.1.5 TV Barrandov a rekapitulace působnosti ISIS

Jako problémové vidím i snahu jednotlivých stanic rekapitulovat teroristické činy Islámského státu a to zejména po formální stránce. *TV Barrandov* ve své relaci vytvořil jakousi „přehlídku“ útoků ISIS, opakují že v době, kdy se k teroru v Berlíně organizace ještě nepřihlásila. K tomuto kroku tak editoři Našich zpráv neměli žádné fakticky podložené odůvodnění. „*Tento rok teroristé udeřili mnohokrát a bohužel byli úspěšní. Francie, Belgie, Turecko, Německo i Spojené státy, tam všude zabíjeli. Útok autem do davu lidí si teroristé zdá se osvojují i na Západě.*“¹⁷⁶ Reportáž *Našich zpráv* je navíc plná graficky „bombastického“ materiálu a užívá i amatérských záběrů z různých útoků posilující emocionální rovinu zprávy.

Česká televize zařadila rekapitulaci teroristických činů džihádistů až den poté, tedy za situace, kdy už o útočnicích bylo jasno. I v tomto případě ale dle mého názoru vzniká etické úskalí. Vzhledem k prokazatelnému vlivu médií na aktivitu a popularitu Islámského státu si myslím, že takovýto přehled útoků jen posiluje vliv Islámského státu v mediálním prostoru a agendě.

¹⁷⁷ TV Barrandov vytvořil koláž

teroristických útoků Islámského státu a užil i záběry na oběti těchto činů.

¹⁷⁶ Naše zprávy, TV Barrandov. TV, TV Barrandov. 20. 12. 2016, 18:30.

¹⁷⁷ Zdroj obrázků: Naše zprávy, TV Barrandov. TV, TV Barrandov. 20. 12. 2016, 18:30.

4.1.1.6 Speciální případ: vražda ruského velvyslance v Turecku

V závěrečné podkapitole týkající se útoku v Berlíně poněkud odbočím. Během analýzy zpravodajských relací jsem totiž narazil na problematické jednání *České televize* a zejména pak jasně eticky napadnutelné pochybení *FTV Prima*. Vedle reflexe terorismu v Berlíně se obě média věnovala také vraždě ruského velvyslance v Turecku. Místní policista zbaběle na výstavě diplomata zastřelil ze zadu, načež začal provolávat politická hesla. Velvyslanec měl zrovna proslov v rámci tiskové konference, existoval tak přímý záběr jeho smrti, který se rychle rozšířil na internetu. *Události Česká televize* explicitní záběry nepublikovala, nicméně dvakrát opakovaně odvysílala záběry s ruchy, které byly pořízené bezprostředně po vraždě, tedy agitaci a hroživá hesla tureckého vraha.

Zásadního pochybení se ale dopustili především editoři *Zpráv FTV Prima*, kteří v přístupu k získaným videozáběrům totálně selhali. Ve zpravodajské relaci se totiž objevil originální, přímý záběr aktu vraždy. Publikum tak bylo vizuálně konfrontováno se střelbou a následným pádem umírající oběti.

¹⁷⁸ Explicitní odvysílání vraždy ruského velvyslance v relaci *FTV Prima*. Záběry ukazují střelbu, smrt velvyslance a následné provolávání agitačních hesel útočnicka nad ležící mrtvolou.

4.1.2 Teroristický čin v kostele u města Rouen 26. 7. 2016

26. července 2016 provedli dva mladíci Adel Kermiche a Abdel Malik Petitjean teroristický akt nedaleko francouzského města Rouen. Útočníci se vybavili noži, falešnými bombami a v místním kostele si vzali šest rukojmích. Jejich počínání si vyžádalo jednu oběť, kněze Jacquese Hamela. Oba vrazi byli nakonec při pokusu opustit kostel zastřeleni. Za útok

¹⁷⁸Zdroj obrázku: Zprávy *FTV Prima*, *FTV Prima*. TV, *FTV Prima*. 20. 12. 2016, 18:55.
<https://www.facebook.com/ftvprimazpravodajstvi/videos/10154294699433507/>

převzal odpovědnost Islámský stát. Řádová sestra, která unikla z kostela, později uvedla, že útočníci přinutili faráře kleknout a poté ho chladnokrevně zavraždili. Vraždu si natočili.

Vedle souvisejících zpravodajských relací jsem zkoumal také pořady dne 2. 8. 2016, kdy proběhlo ve Francii oficiální rozloučení a pohřeb zavražděného kněze.

4.1.2.1 Rozdílný přístup k události v relacích TV Nova a TV Barrandov

TV Barrandov se ze všech zkoumaných médií události věnoval nejméně, stejně tak jako v případě útoků v Berlíně. Teroristický čin v Normandii editoři *Našich zpráv* nezařadili ani do jednoho ze čtyř headlineů. V kontextu celé relace upřednostnila *TV Barrandov* masovou vraždu v Japonsku, kterou zpracovala v rozsáhlé, pestré reportáži. Podotýkám, že ostatní média událost z asijského kontinentu do svých relací nezařadila. Důvodem může být geografická vzdálenost nebo zkrátka menší atraktivita než v případě útoku teroristů. Přitom v obou případech vraždili fanatici.

Ve zprávách *TV Barrandov* tak přišla na řadu zmínka o útoku ve Francii přišla až v polovině relace v návaznosti na masakr v Japonsku. Teror ve Francii reflektoval pořad ve formě čtené zprávy do třiceti vteřin. Nabízí se několik možných důvodů, proč se stanice odhodlala k tomuto postupu, všechny jsou ale jen ve fázi domněnek či hypotéz. Zkusím nabídnout jednu z nich. Událost sama o sobě nenabídla bohatý obrazový materiál jako jiné útoky islamistů, redakce se musely spokojit s obecnými agenturními obrázky. *TV Barrandov* přitom hodně sází při komponování reportáží na obrazovou složku, která má za ambici navodit strhující zážitek, podobný filmovému traileru. Dostupné videomateriály z Francie zkrátka nebyly tak lákavé.¹⁷⁹

¹⁸⁰ Moderátorka relace TV Barrandov prezentuje čtenou zprávu o události v Normandii

¹⁷⁹ Obrazové složce ve zpravodajství TV Barrandov se detailněji věnuju v samostatné podkapitole

¹⁸⁰ Zdroj obrázku: Naše zprávy, TV Barrandov. TV, TV Barrandov. 26. 7. 2016, 18:30.

Televizní noviny TV Nova k tématu přistoupily zcela odlišně a zprávě přiřadily výhradní pozici v relaci. Událost z Francie otvírala zpravodajský přehled a dostala zásadnější stopáž i důraz na formální prvky. Relace obsahovala živý vstup a dva rozhovory, se sociologem Univerzity Karlovy Nicolasem Maslowským a generálním vikářem Pražské arcidiecéze Zděnkem Wasserbauerem. Důraz na osobní příběhy, personifikace a emotivní náplň zprávy se ve zpravodajství *TV Nova* akcentuje i v tomto případě, ostatně vražda jedné konkrétní oběti jejíž nevinnost nabývá až spirituálních sfér ono zpracování nabízí.

4.1.2.2 Personifikace v relaci TV Nova

Sázka na naraci a útok na emotivní pudy publika, jak jsem předestřel výše, se naplno projevila v reportáži *Televizních novin* z 2. 8. 2016, kdy proběhl ve Francii pohřeb a oficiální rozloučení s knězem. Reportáž začíná pochmurnou hudbou bez asynchronů s archivními záběry s knězem, které evokují jeho radost ze života a laskavost. Část záběrů je v černobílé barvě, později se přidává ještě duchovní žalozpěv, to vše v efektu ještě více umocňuje emotivní nádech reportáže. Podobně jako v případě mrtvé Češky při útoku v Berlíně se *TV Nova* je hlavním záměrem zprávy vyvolat smutek a pocit sounáležitosti. To je na jednu stranu ušlechtilé, na stranu druhou ale onen záměr teroristů šokovat, zastrašit, způsobit psychickou bolest, je prostřednictvím takového formátu relace v podstatě naplněn.

¹⁸¹ Ukázka reportáže s rozloučením se zavraždeným knězem. Archivní, zpomalené a černobílé záběry podehrané hudbou vytváří výraznou emocionální kulisu.

4.1.2.3 Odlišné vyznění zpráv

V přístupu jednotlivých stanic lze vyzorovat značné rozdíly při celkovém vyznění zpráv. Vedle informativní, deskriptivní, linie si lze povšimnout také linie druhé či sekundární.

¹⁸¹ Zdroj obrázku: Televizní noviny, TV Nova. TV, TV Nova. 2. 8. 2016, 19:30.

Redakce vycházejí ze zprávy, navazují na ní a posouvají jí určitým směrem. Výběrem synchronů, užitím jazyka, zařazením zdánlivě souvisejících zpráv dochází k určité názorové tendenci či směru, který publikum někdy i podvědomě přijímá. Snadno může dojít k podprahové manipulaci.

Dokázat to lze na příkladu reportáže z oficiálního rozloučení a pohřbu francouzského kněze. *TV Barrandov* se této události vůbec nevěnovala, z této konkrétní komparace ji tak vyřazují. Zcela odlišný přístup ale předvedly na jedné straně *TV Nova* s *Českou televizí* a na straně druhé *TV Prima*.

Reportáž v *Událostech ČT* začíná věta: „*Nejprostší rakev pro mučedníka. a jako první zní nad ní slova o jednotě.*“ Vyvolání pocitu sounáležitosti a jednoty se objevuje i v další části: „*Tato smrt Francii sjednotila v odporu k její zřůdnosti. Pachatele po činu zabitě policií zavrhli i místní muslimové. Jednoho odmítli pohřbít.*“¹⁸² *TV Nova* zaujímá podobný postoj a rovněž zdůrazňuje sílu západní společnosti a její jednotu. Vedle toho se v reportáži objeví i kritický přístup muslimské komunity k útoku: „*Spolu se stovkami křesťanů se ho (pohřbu) zúčastnili také muslimové. [...] Francouze tragická událost snad ještě víc semkla. Při bohoslužbách v Paříži asistují nově i muslimové. Cíl je jasný – ukázat jednotu.*“¹⁸³ Editoři *Televizních novin* celou situaci navíc orámovali kontextovou složkou, tedy obecnému přiblížení motivů teroristů a tedy i důležitost soudržnosti demokratické společnosti jako reakci na útok. V rozhovoru to objasňuje sociolog Univerzity Karlovy Maslowski: „*Cíl teroristů je zesílit rozdělení francouzské společnosti. Čím více je antimuslimských nálad, tím více je šance, že někteří muslimové začnou považovat, že teroristé v něčem mají pravdu.*“¹⁸⁴

Na druhé straně barikády naopak stojí *TV Prima*. Nejprve se vrátím k relaci z 26. 7. 2016, tedy ke dni, kdy útok v kostele nedaleko Rouen proběhl. *Česká televize* i *TV Nova* ve svých zprávách užila synchron francouzského prezidenta Hollanda, ve kterém státník jednoznačně odsuzuje útok a zdůrazňuje jednotu společnosti jako celku: „*Všichni musíme stát při sobě. Tentokrát byli zasaženi katolíci, ale týká se to nás všech Francouzů.*“¹⁸⁵ *FTV Prima* rovněž dává prostor Hollandovi, jenomže vybírá neutrální výpověď. Podstata rozhovoru, volání po jednotě, tak ve zprávě chybí. Výběrem různých částí rozhovoru či respondentů se tak výrazně může s vyzněním zprávy manipulovat.

¹⁸² Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 2. 8. 2016, 19:00.

¹⁸³ Televizní noviny, TV Nova. TV, TV Nova. 2. 8. 2016, 19:30.

¹⁸⁴ Televizní noviny, TV Nova. TV, TV Nova. 2. 8. 2016, 19:30.

¹⁸⁵ Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 2. 8. 2016, 19:00.

4.1.2.3.1 Manipulativní přístup FTV Prima

Nabídnul jsem ukázkou manipulace pomocí výběru synchronů, z etického hlediska však jen těžce napadnutelného. Zásadnější dilemata vznikají v jiných sférách manipulace se zpravodajským materiálem. Konkrétně se jedná například o reportáž *FTV Prima* z 2. 8. 2016. Na rozdíl od jiných zkoumaných relací *Zprávy FTV Prima* neobsahovaly ani zmínku o solidárních reakcích muslimské komunity ve Francii, naopak zjevně manipulativně propojily terorismus a náboženství. Moderátor ve studiu uvádí reportáž slovy: „*Zavírají se mešity, a dokonce padají návrhy na zřízení jakéhosi francouzského Guantánama, tedy speciální věznic pro nebezpečné radikální islamisty.*“¹⁸⁶ V reportáži se promítá téma náboženské otázky ve Francii, načež navazuje dle mého názoru zjevně tendenční spojení tématu s migrační krizí. Vyjádření Jiřího Ovčáčka, mluvčího prezidenta České republiky Miloše Zemana, uvozuje reportér s tím, že hlava státu vidí pro řešení terorismu radikálnější postup: „*Pan prezident nesouhlasí s jakýmkoliv přijímáním migrantů na české území. Naše země si prostě nemůže dovolit riskovat teroristické útoky, k jakým došlo ve Francii a v Německu.*“¹⁸⁷ Setkáváme se tak se snahou ignorovat reakci v podobě jednotné společnosti, přičemž se posiluje stereotypizace dvou témat – imigrantů a terorismu. Nutno dodat, že spojitost s terorismem a migrační krizí nebyla vyvrácena ani potvrzena, v tomto konkrétním případě ale jakákoliv spojitost není na místě, jelikož jeden z útočníků vyrůstal ve Francii, druhý se v zemi dokonce narodil.¹⁸⁸

4.1.2.4 Nevhodná rétorika v relaci TV Nova

Jazykové prostředky k vyjádření zprávy z Francie redakce *Televizních novin* volila problematičtěji. Zatímco jiné televizní stanice užívaly termínů jako „kněz byl zavražděn či zabit“, *TV Nova* svoji rétorikou nevhodně podtrhla brutalitu činu: „*Pak ale kněze přinutili kleknout a barbarsky podřízli, jako někoho méněcenného nebo zvíře.*“¹⁸⁹

4.1.2.5 Reportáž TV Barrandov o českém rekrutovi ISIS

TV Barrandov zprávu o rozloučení a pohřbu francouzského kněze nezařadil do svého vysílání, v relaci se ale přesto tématu islamistického terorismu věnoval. V obsáhlé reportáži

¹⁸⁶ Zprávy FTV Prima, FTV Prima. TV, FTV Prima. 2. 8. 2016, 18:55.

¹⁸⁷ Zprávy FTV Prima, FTV Prima. TV, FTV Prima. 20. 12. 2016, 18:55.

¹⁸⁸ CLARKE-BILLINGS. LUCY. Adel Kermiche. What we know about normandy church attacker. europe.newsweek.com. Newsweek. <http://europe.newsweek.com/adel-kermiche-what-we-know-about-normandy-church-attacker-484351?rm=eu>

¹⁸⁹ Televizní noviny, TV Nova. TV, TV Nova. 26. 7. 2016, 19:30.

vytvořil profil Čecha, jenž se vypravil bojovat za Islámský stát. Zprávu uvádějí moderátoři stanice s jakýmsi nevšedním patosem: „*Místní obyvatelé si ve Spáleném Poříčí prakticky o ničem jiném nepovídají.*“¹⁹⁰ Na druhé straně je ale potřeba zdůraznit, že vyznění reportáže od těchto praktik naléhavě odrazuje: „*malér je to pořádný, mladíkovi hrozí až 12 let vězení.*“¹⁹¹ Je tento přístup snahou edukovat společnost? Odrazovat je od podobných „úletů“? Nebo jen zbytečně přilévá do ohně publicitě Islámského státu?

4.1.2.6 Obrazová „reklama“ na Islámský stát v TV Barrandov

Eticky sporný aspekt vzniká ve reportáži, která přichází na obrazovkách *TV Barrandov* hned po profilu Čecha toužícího bojovat za Islámský stát. Moderátoři navazující na téma ve studiu vnesou otázku: „*Co je vlastně Islámský stát? Proč se k této brutální skupině dobrovolně hlásí tisíce lidí? Připomeňte si, jak vznikla nejsurovější teroristická organizace současnosti.*“¹⁹² V reportáži se ale odpovědi na otázku atraktivity ISIS u rekrutů nedočkáme. Profiloval jsem *TV Barrandov* jako stanici, která sází na strhující obrazovou složku. Přesně tato zpráva načrtnutý trend potvrzuje. Kompozice reportáže je opatřena grafikou, širokou škálou archivních, divácky atraktivních záběrů, strhujícími střihy a dramatickou rezonující hudbou. Jedná se vlastně o jakousi demonstraci síly Islámského státu, ze které je cítit vyslaná hrozba směrem k demokratickému světu. S nadsázkou řečeno jde o jakousi „reklamu“ na islamistický terorismus. *TV Barrandov* k podobnému přístupu sáhnul například i během útoků v Berlíně, kdy rovněž zkomponoval a odvysílal obrazově pestrý restrospektivní souhrn útoků ISIS v Evropě.

¹⁹³ Grafické znázornění časové osy prostřednictvím které popisuje redaktor *TV Barrandov* vznik a vzestup ISIS

¹⁹⁰ Naše zprávy, *TV Barrandov*. TV, *TV Barrandov*. 2. 8. 2016, 18:30.

¹⁹¹ Naše zprávy, *TV Barrandov*. TV, *TV Barrandov*. 2. 8. 2016, 18:30.

¹⁹² Naše zprávy, *TV Barrandov*. TV, *TV Barrandov*. 2. 8. 2016, 18:30.

¹⁹³ Zdroj obrázku: Naše zprávy, *TV Barrandov*. TV, *TV Barrandov*. 2. 8. 2016, 18:30.

Reportáž obsahuje záběru propagující ISIS, část z popravu Američana Jamese Foleyho nebo demonstrativní videa s vlajky či symboly samozvaného chalífátu, kromě toho redaktor *TV Barrandov* volí rétoriku, která záměrně navozuje strach: „*ISIS ovládá třetinu Iráku a velkou část Sýrie. Na dobytém území páchá těžko uvěřitelná zvěrstva, ale teprve brutální videa s vraždou amerického novináře Jamese Foleyho a dalších zajatců donutí západní svět, aby si jich všiml. [...] Nemilosrdných teroristických útoků se naučil obávat celý svět, ať už jde o samotný ISIS nebo jimi inspirované osamělé vlky. Jak ukázaly poslední týdny, takovým útokům se brání jen těžko.*“¹⁹⁴

¹⁹⁵ V reportáži *TV Barrandov* se objevují propagační materiály Islámského státu a snímky zachycující jednotlivé útoky teroristické organizace.

4.1.2.7 Případ útoku v německém Ansbachu

Na závěr ještě krátce odbočím. *Události ČT* se v relaci 26. 7. 2016 kromě zprávy o útoku ve teroristů v Normandii věnovaly také vyšetřování útoku v německém Ansbachu. Z místa dění vedl zahraniční zpravodaj živý vstup, ve kterém uvedl, že určitým vodítkem pro vyšetřovatele může být video onoho útočnicka, zveřejněné Islámským státem. Během vstupu se obsah tohoto propagačního videa objevuje v grafickém okně. Vzhledem k mizivé informační hodnotě osobně nerozumím takovému rozhodnutí, navíc se nedozvíme ani zdroj onoho videa, nevíme tedy jestli je převzaté ze světových agentur nebo přímo z materiálů ISIS.

¹⁹⁴ Naše zprávy, *TV Barrandov*. *TV, TV Barrandov*. 2. 8. 2016, 18:30.

¹⁹⁵ Zdroj obrázku: Naše zprávy, *TV Barrandov*. *TV, TV Barrandov*. 2. 8. 2016, 18:30.

¹⁹⁶ Video aktéra útoku

v německém Ansbachu. Ze stran vidíme loga, která ale nevíme ke komu přiřadit.

4.1.3 Útoky na letišti a v metru v Bruselu 22. 3. 2016

22. března ráno proběhla v belgickém Bruselu série teroristických útoků na veřejných místech. Působení džihádistů na místním letišti Zaventem a ve stanici metra Maelbeek si vyžádalo 34 obětí a přibližně 340 zraněných. Teroristé napojení na Islámský stát použili k útokům výbušniny, celkem došlo ke třem sebevražedným explozím. K události došlo jen pár dní po dopadení teroristy Salaha Abdeslama, jenž byl strůjcem útoků v Paříži v roce 2015.

4.1.3.1 Mediální publicita události

Útok v Bruselu byl svým měřítkem další porovnatelně silnou událostí jako listopadový teror v Paříži v roce 2015. Získal si tak výhradní publicitu a zájem médií. Šlo o druhý větší útok Islámského státu na evropském kontinentu, čímž se definitivně potvrdilo, že ISIS vyhlásil Západu reálnou válku a že můžeme čekat další akty teroru. Brusel je srdcem Evropy, potažmo Evropské unie a tedy i mezinárodní integrity jako jedné z demokratických hodnot.

Ve všech zkoumaných médiích se zpráva objevila na prvním místě. *Česká televize* věnovala v *Událostech* bruselskému teroru všechny tři úvodní headliny. Čin extremistů zabral 35 minut z celkové 45 minutové relace. Výsadní postavení s větší stopáží nabyla událost i v *Televizních novinách TV Nova* a *Zprávách FTV Prima*. *Naše zprávy TV Barrandov* se teroristickému útoku věnovaly v první polovině pořadu, ze všech sledovaných stanic tedy nejméně, čímž opět dochází k potvrzení trendu, že nejmenší zastoupení terorismu v poměru ke stopáží relace zabírá v *TV Barrandov*, která pravidelně věnuje hodně prostoru domácím zprávám.

¹⁹⁶ Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 26. 7. 2016, 19:00.

4.1.3.2 Problematické užívání grafiky na komerčních stanicích

Především při práci komerčních stanic vznikají často pochybnosti o správnosti užití grafiky při referování o teroristické události. V předchozích případech byla zmíněna televize *Barrandov*, která se za pomoci grafiky snažila téma „zabalit“ do atraktivnější podoby, s kombinací dramatické hudby tak mnohdy odvysílaná reportáž vypadá jako filmový trailer či „reklama“ na terorismus. V tomto případě se dle mého názoru dopustila chyb i *TV Nova*. Primárně jejich grafická práce nemá za motiv vytvořit strhující materiál, ale spíše navozuje explicitně atmosféru strachu, bezmoci a smutku. Nejprve při obrazovém uvedení k tématu užily *Televizní noviny* snímek zraněné ženy z letiště, čímž vzniká dilema vycházející z ochrany lidských práv na ochranu osobních údajů a identity obětí.

¹⁹⁷ Fotografie zraněné ženy z letiště graficky uvozovala téma.

Další problematickou složkou byla reportáž, která zpracovala chronologii události. Užitím dramatické hudby a nešťastně zvolených grafických titulků nám opravdu vzniká něco podobného jako filmový trailer, zkrátka akcentovaný výčet a bilance hrůzného počínání džihádistů

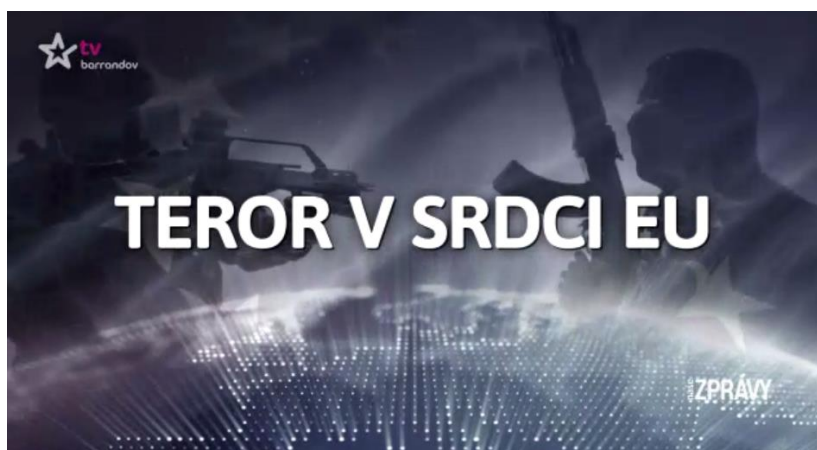

¹⁹⁸ Ukázka práce s grafikou TV Nova.

¹⁹⁷ Zdroj obrázku: Televizní noviny, TV Nova. TV, Nova. 22. 3. 2016, 19:30.

¹⁹⁸ Zdroj obrázku: Televizní noviny, TV Nova. TV, Nova. 22. 3. 2016, 19:30.

Eticky sporné aspekty vykazuje opět grafické zpracování události *Našich zpráv TV Barrandov*, které téma uvozovaly velkým palcovým titulkem „TEROR V SRDCI EU“. Tmavé pozadí se siluetou teroristy ISIS působí velmi agresivně a barevným spektrem připomíná design propagandy, jež užívají samotní džihádisté., Zde vidím hlavně z vizuálního úhlu pohledu závažný etický problém, protože dochází v podstatě k přebírání vizualizace ISIS.

¹⁹⁹ Grafické zpracování tématu TV Barrandov

TV Barrandov ve shodě s dalšími komerčními stanicemi užívá k zesílení tématu hudbu.²⁰⁰ V *Našich zprávách* se opět klade důraz na rekapitulaci a jakousi retrospektivní „přehlídku“ útoků ISIS na evropském kontinentě. Reportáž obsahuje autentické obrázky z útoku v Paříži, včetně notoricky známých amatérského záběru zachycující dav procházející zádním vchodem klubu Bataclan. Převzaté video navíc editoři relace *TV Barrandov* odvysílali i s explicitní částí, ve které lidé vláčejí po zemi oběti útoku, čímž se vytváří další etické úskalí.

¹⁹⁹ Zdroj obrázku: Naše zprávy, TV Barrandov. TV, TV Barrandov. 22. 3.. 2016, 18:30.

²⁰⁰ Pro odlehčení: Nova i Barrandov užily shodně k reportážím soundtrack z hollywoodského filmu s Leonardem DiCapriem – Inception.

²⁰¹ TV Barrandov rekapituluje útok v Paříži z listopadu 2015.

4.1.3.3 Zvuková složka

Zmínil jsem užití hudebních podkresů v reportážích komerčních stanic. V této podkapitole se ale zaměřím na jiné zvukové složky, tedy práci s autentickými zvuky, chcete-li ruchy či gerojši. Všechny zkoumané zpravodajské pořady publikovaly amatérské záběry z útrobr bruselského metra, kterými rezonuje žalostný dětský pláč. *Česká televize* či *Nova* problematickou pasáž odvysílaly bez asynchronu, čímž ještě více umocnily atmosféru beznaděje.

4.1.3.4 Soukromí obětí a problematický přístup ČT

Při analýze mediálního obsahu jsem se častokrát setkal s případem narušení soukromí obětí či se sekundární viktimizací. Jak jsem výše avizoval, hlouběji se této problematice věnuji v kapitole o útoku v Londýně. Eticky sporného aspektu se už ale dotknu i v případě událostí v Bruselu, paradoxně se týká jen veřejnoprávních *Událostí ČT*. *Česká televize* odvysílala reportáž zaměřující se výhradně na konkrétní oběti útoku. Zveřejnila jejich jména i příjmení, navíc ve chvíli, kdy ještě bojovali v nemocnici o život. Jedním z příkladů je rodina mormonských misionářů, která se s portréty i odkrytou identitou v televizním vysílání objevila.

²⁰¹ Zdroj obrázku: Naše zprávy, TV Barrandov. TV, TV Barrandov. 22. 3.. 2016, 18:30.

²⁰² Portréty rodiny

mormonských misionářů, kteří bojovali v nemocnici o život

Eticky sporného chování se *Události* dopustily v přístupu k osudu profesionálního basketbalisty, jenž si z útoku odnesl výrazná zranění. *Česká televize* zveřejnila jméno i příjmení dotyčného, kromě toho publikovala fotografii ležící oběti s roztrhanýma nohama. Vedle narušování soukromí oběti a sekundární viktimizace je dalším etickým rozporem zobrazování drastického materiálu. Ostatně to se netýká jen této konkrétní fotografie. *Česká televize*, jediná ze zkoumaných stanic, využila ve zpravodajství fotografický obsah zachycující situaci v mnohem brutálnější a krvavější podobě než videomateriály.

²⁰³ Drastické

zobrazení zranění jedné z obětí útoku, profesionálního basketbalisty.

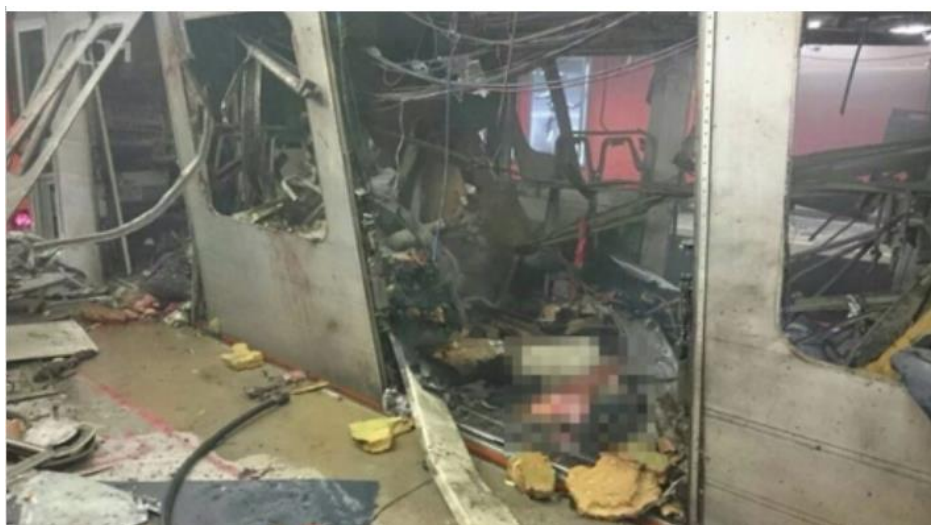
V návaznosti na výše uvedený text, si ještě dovoluji si krátce načít jisté etické dilema. Je publikování brutálních a drastických záběrů prostřednictvím fotografie omluvitelnější než prostřednictvím videa? Mediální scéna se zatím k tomuto dilematu staví dle mého názoru

²⁰² Zdroj obrázku: Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 22. 3. 2016, 19:00.

²⁰³ Zdroj obrázku: Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 22. 3. 2016, 19:00.

lichým způsobem, strach z publikace drastického materiálu se prostřednictvím fotky boří – zda je to správně či nikoliv by zřejmě mělo být posouzeno na základě širší diskuze na žurnalistickém poli.

Dalším konkrétním příkladem, který vyvolává etické otázky, je pasáž v reportáži rekapitulující lidské i materiální škody způsobené jednáním teroristů. Znovu dochází k užití fotografie, tentokrát problematický přístup médií umocňuje navíc spojení obrazu i popisu situace. „*Tohle jsou následky exploze, která zabila nejméně 20 lidí,*“²⁰⁴ uvádí moderátor *Událostí* snímek zachycující trosky soupravy metra. Zveřejnění fotografie je v tomto kontextu nevynucené, ostatně jiná média se při reflexi tématu oněm syrovým obrázkům vyhnula.

²⁰⁵ Snímek zničené soupravy metra, uprostřed leží jedna z obětí, ČT tělo zakryla kostičkovaným obrazem.

4.1.3.5 Stereotypizace FTV Prima

Další případ reflexe terorismu, tentokrát v belgické metropoli, podtrhuje tendenční přístup *FTV Prima* při snaze tvarovat téma za účelem určitého vyznění. Relace silně tlačí na modelaci stereotypizace témat migrační krize a islámistického terorismu, kterou podprahově vysílá prostřednictvím respondentů či pokryteckých nekonkrétních označení. „*S rostoucím počtem teroristických útoků a obětí v Evropě, pod které se podepisuje takzvaný Islámský stát, poroste mezi Evropany nenávisť vůči všem muslimům. I taková slova zazněla po útocích*

²⁰⁴ Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 22. 3. 2016, 19:00.

²⁰⁵ Zdroj obrázku: Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 22. 3. 2016, 19:00.

v Bruselu v reakcích politologů a bezpečnostních analytiků,“²⁰⁶ uvádí moderátor Zpráv FTV Prima reportáž.

*„Evropští politici jsou v tomto ohledu velmi rezistentní vůči poznání zcela elementárních věcí a sice skutečnosti, že samozřejmě nejenom že na té migrační vlně přisurfovali zločinci, ale i v tom ohledu, že s migranty přichází velké množství těch, které tady čeká zklamání z jejich budoucnosti, protože si ji vybásnili úplně jinak, než je pro ně samotné dosažitelná. A z tohoto zklamání vzniká agrese,“*²⁰⁷ uvádí v synchronu politolog Petr Robejšek. Výběrem mluvčích v reportáži a nevyváženým přístupem k situaci relace FTV Primy zřetelně akcentuje určitý postoj a vyznění zprávy tak působí zcela jednostranně. Mimochodem při úvaze v širším kontextu za své hovoří i osobnost konkrétního respondenta. Petr Robejšek je znám svými pevnými protiimigračními názory, v současnosti je navíc i politickou figurou.

4.1.4 Útok před Westminsterským palácem v Londýně 22. 3. 2017

22. 3. 2017 odpoledne najel dvaapadesátiletý Brit Khaleed Masood na Westminsterskem mostě do davu lidí. Poté z vozu vystoupil a pokračoval směrem k britskému parlamentu, kde ubodal místního policistu. Vzápětí byl zabit bezpečnostními složkami. Jeho počínání si vyžádalo dohromady čtyři oběti. Vedle policisty zemřeli na následky zranění po srážce s autem na místě dva lidé, další muž podlehl zraněním v nemocnici.

K útoku se později přihlásil Islámský stát, Khaleed Masood ale podle vyšetřovatelů jednal na vlastní pěst, tedy jako tzv. „osamělý vlk“, který byl teroristickou skupinou pouze inspirován a mohl být zradikalizován během pobytu ve vězení v Birminghamu.

4.1.4.1 Vyšší úroveň publicity ve spojení teroru s islamismem

Útok v Londýně zpočátku přinášel mnoho nepřesností a nejasností. Tentýž večer se nevědělo, kdo útočil, zda nemá komplice, ani pravý motiv činu. Islámský stát se přihlásil k útoku až následujícího dne. Z tohoto důvodu je zajímavý přístup českých televizních zpravodajských vydání jednotlivých dnů.

²⁰⁶ Zprávy FTV Prima, FTV Prima. TV, FTV Prima. 22. 3. 2016, 18:55.

²⁰⁷ Zprávy FTV Prima, FTV Prima. TV, FTV Prima. 22. 3. 2016, 18:55.

Všechny televize kromě *TV Barrandov* uvedly zprávu jako číslo 1. Moderátor *Zpráv FTV Prima* odstartoval relaci větou: „*Tady je hlavní zpráva dne a tou je útok v Londýně.*“²⁰⁸ Stanice správně čin neuváděla jako teroristický, což naznačuje posun oproti prosincové události v Berlíně, kdy nepodloženě všechny stanice vyjma *České televize* hovořily o útoku teroristickém. V tomto případě všechna média čin popsala jen jako útok, který je podle tamější policie vyšetřován jako teroristický. I přesto se ale na konci reportáže *FTV Prima* objeví spekulace: „*Britské úřady incident vyšetřují jako teroristický útok. Zatím není jasné, kdo přesně ho má na svědomí. Každopádně právě dnes je to přesně rok od teroristických útoků v Bruselu.*“²⁰⁹ Útok v Bruselu ve spojení s reportáží z Londýna vykreslily bez podložených fakt i další televizní stanice.

Útoku v Londýně se v relacích komerčních televizí nedostalo v den události takové publicity, jako v případě následujících dní. *FTV Prima* věnovala události méně než dvě minuty ve zpravodajství, *TV Nova* dvě reportáže, které dohromady čítaly téměř tři minuty. V *Našich zprávách TV Barrandov* se objevila na prvním místě reportáž o soudním procesu s matkou, která způsobila nedbalým zacházením smrt svého měsíčního dítěte. Událost z Londýna přišla na řadu až poté, navíc jen formou vstupu redaktorky před plazmovou obrazovkou. *Česká televize* zaujala odlišnou reflexi a její *Události* se tematicky dotýkaly terorismu v celém trvání relace, čemuž se věnují později.

Žádný hudební podkres, věcné reportáže bez patosu a užití oficiálních agenturních materiálů – takový přístup měly v den útoku všechny české komerční stanice. Rozdíly v relaci následující, den poté, kdy nebylo pochyb o útoku ISIS, jsou ale markantní. Více prostoru ve všech médiích, osobní tón a snaha cílit na strach či emoce publika. Zdá se, že terorismus Islámského státu se už pevně usadil v diskurzu globální agendy médií. Na místě jsou hypotézy, zda náboženské vyznání či jakákoliv jiná linka na ISIS nechvalně zvyšuje atraktivitu tématu. Automaticky se měnil i přístup v podání zprávy, což vystihuje příklad v podobě úvodních studií *Našich zpráv TV Barrandov*:

Uvedení z 22. 3. 2017: „*V Londýně se střílelo, přímo v centru. Útočník vyzbrojený nožem najel před britským parlamentem do lidí a napadl policistu. Policie ho zastřelila. Podrobnosti o tom, co se děje v Londýně má naše kolegyně Bára Hlaváčková.*“²¹⁰

²⁰⁸ Zprávy FTV Prima, FTV Prima. TV, FTV Prima. 22. 3. 2017, 18:55.

²⁰⁹ Zprávy FTV Prima, FTV Prima. TV, FTV Prima. 22. 3. 2017, 18:55.

²¹⁰ Naše zprávy, TV Barrandov. TV, TV Barrandov. 22. 3.. 2017, 18:30.

Uvedení z 23. 3. 2017: „Teroristický útok jediného muže, který se sám probil že na nádvoří britského parlamentu a cestou zabíjel a mrzačil všechny, kteří mu stáli v cestě. Z toho se stále ještě vzpamatovává nejen Británie, ale i celý svobodný svět.“²¹¹

Změna přístupu je nevyvratitelná. Nejedná se navíc pouze o úvodní výpověď ve studiu, změna rétoriky je znát v celé relaci. Úvodní reportáž začíná slovy: „Den po útoku se Londýňané pomalu vzpamatovávají z krveprolití.“²¹²

4.1.4.2 Užití grafiky

TV Barrandov opět potvrzuje trend v užití grafiky akcentující rozměr teroru, k velmi explicitnímu grafickému zpracování se ale uchýlila i Česká televize, která pod palcový titulek vložila fotografii jedné z obětí útoku. V tuhle dobu nevíme, zda je ležící žena na živu či ne. Dle mého názoru navíc nazývat téma „terorem“ není žádoucí, zvláště ve chvíli, kdy se informace o události v mnohém liší a objevují se nepřesnosti.

213

Grafické zpracování Našich zpráv TV Barrandov

²¹¹ Naše zprávy, TV Barrandov. TV, TV Barrandov. 22. 3.. 2017, 18:30.

²¹² Naše zprávy, TV Barrandov. TV, TV Barrandov. 23. 3.. 201, 18:30.

²¹³ Zdroj obrázku: Naše zprávy, TV Barrandov. TV, TV Barrandov. 22. 3. 2017, 18:30.

²¹⁴ Grafické

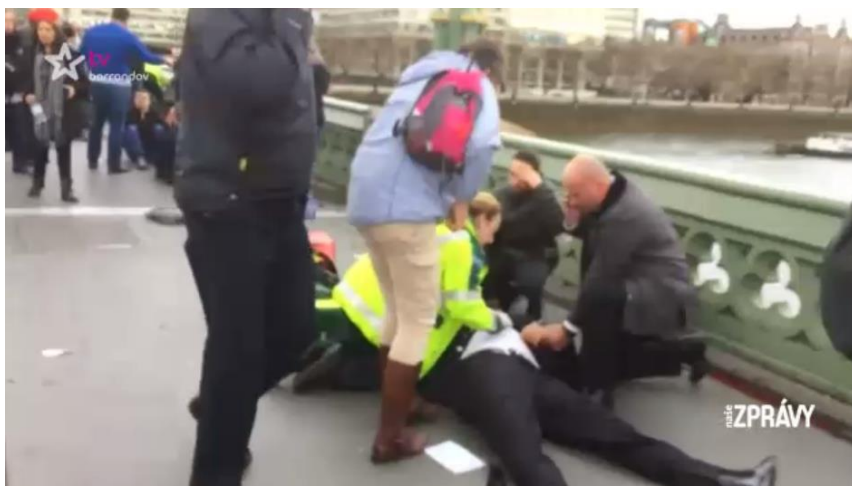
zpracování uvedení tématu v Událostech České televize

4.1.4.3 Zobrazování autentických záběrů a fotografií

Tak jako v ostatních případech teroristických útoků v Evropě bezprostředně po události zaplavily sociální sítě a web autentická amatérská videa z dějiště útoku. Například v případě masakru v Berlíně se sdílení těchto materiálů nevyhly žádné zkoumané zpravodajské relace. Tentokrát jsem ale zaznamenal odlišné postupy. V den, kdy útok proběhl, *FTV Prima* i *TV Nova* užily jen agenturní obrázky bez amatérských videí. S odstupem jednoho dne ale obě komerční stanice amatérské záběry už publikovaly. Těžko odhadnout motiv tohoto přístupu. Nebyl snad čas či odvaha k odvysílání amatérských záběrů z místa činu v tentýž den? Takhle se ale ocitám ve spekulativní rovině, úvahou nad prací s amatérskými záběry chci docílit jiné věci.

Reportáže s agenturními materiály, autentickými rozhovory, bez zobrazování obětí na mě působily i tak plně. Dozvěděl jsem se podstatná fakta a informace, utvořil si ucelý kontext a přehled o situaci. Nebylo potřeba doplňovat obsah o drastické záběry. *TV Barrandov* zařadil do vysílání autentické video ležící oběti útoku, přesto jsem větší informativní a zpravodajskou hodnotu pozoroval v reportážích *Novy* či *Primy* bez nutnosti zobrazování drastických záběrů. Podtrhuje to hypotézu, že autentické zobrazování obětí útoků k věrohodnému referování o události opravdu není potřeba.

²¹⁴ Zdroj obrázku: Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 22. 3. 2017, 19:00.

²¹⁵ amatérské video zobrazující oběť útoku se objevilo na TV Barrandov navíc bez zdroje.

Amatérské video zobrazující oběť útoku publikovala také *Česká televize v Událostech*. Vedle toho tvůrci relace využili podobně jako při zpracování útoků v Bruselu efekt fotografie, což mělo za efekt vykreslení strachu a bezmoci obětí a s přihlédnutím k obrazové analýze i eticky sporně odkazovaly na „krvavost“ činu.

²¹⁶ Fotografie publikovaná v *Událostech ČT* zachycuje ženu po útoku teroristy. Kaluž krve je rozmazaná, ale přesto symbolicky jasně čitelná.

Den po útoku *Události ČT* zveřejnily fotografii ležícího muže s kaluží krve kolem hlavy. Publikum netuší, zda útok přežil či bojuje o život v nemocnici. Tady vzniká podle mě také problém z hlediska Kodexu ČT, ve kterém je definováno:

„Je nutné hledat rovnováhu mezi požadavkem pravdivosti, případně autentického uměleckého vyjádření a nebezpečím, že se diváci stanou vůči násilí otupělými. Šokující záběry jsou někdy nutné k tomu, aby diváci plně pochopili význam sdělení. Časté šokování diváků

²¹⁵ Zdroj obrázku: Naše zprávy, TV Barrandov. TV, TV Barrandov. 22. 3. 2017, 18:30.

²¹⁶ Zdroj obrázku: Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 22. 3. 2017, 19:00.

ovšem vede k tomu, že je potřeba prezentovat stále více násilí, aby se dosáhlo původního záměru.“²¹⁷

²¹⁸ explicitní zobrazení oběti útoku teroristy v Londýně v Událostech ČT.

Mohly bychom vést nekonečné debaty při hledání odpovědi na otázku, co určuje onu kodexem zmíněnou rovnováhu. V tomhle případě bych ale mohl argumentovat postupem jiných stanic, které krvavé fotografie nebo amatérská videa nepoužily a přesto onen „význam sdělení“, jak se v něm píše v kodexu ČT, porušen nebyl. Vzhledem k tomu jsem zastáncem názoru, že v některých situacích (*zvláště při publikaci fotografií*) tvůrci *Událostí ČT* při prezentaci autentického vyjádření události už překročili hranici v souladu s kodifikovanými pravidly.

Zmínil jsem zcela odlišný přístup relací *Novy* a *Primy* ve zpracování tématu ve dvou po sobě jdoucích relacích. Zprávy obou stanic z 23. 3. 2017, tedy den po útoku, totiž už amatérské autentické záběry obsahovaly. Přitom mám neustále pocit, že z faktického hlediska byly přínosnější reportáže z předchozího dne, jelikož se vyložene soustředily na shromažďování dosud zjištěných informací. Reportáže ze dne poté, byť měly větší mediální prostor, se ve svém jádru zaměřily spíše na sdělení emotivní složky, než té informační.

TV Nova použila autentické video, ve kterém dav lidí panicky prchá různými směry za zvuku střelby. *TV Prima* zveřejnila záběr kamery, který ve špatné kvalitě ukazuje jízdu vraha po Westminsterském mostě. Vede mě to k dalšímu zamyšlení. Jsou vlastně tato videa nutná, když každá stanice použije jiné záběry a na faktickém sdělení zprávy to nic nemění?

²¹⁷ *Kodex České televize: zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání – Čl. 17 Zobrazování násilí*. Praha: Česká televize, 2003. ISBN 80-85005-46-8. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/kodex-ct/cl-17-zobrazovani-nasili>

²¹⁸ Zdroj obrázku: Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 23. 3. 2017, 19:00.

²¹⁹ Autentické

video zobrazující prchající dav před střelbou.

²²⁰ TV Prima zveřejnila záznam

bezpečnostní kamery. Situaci vražedné jízdy ještě ve zpomaleném záběru zopakovala a zvýraznila i padající ženu do řeky Temže.

4.1.4.4 Obsesivní přístup Událostí ČT

Ze všech zkoumaných zpravodajských relací disponují největší stopáží *Události ČT*. 50 minut aktuálního přehledu dělí editoři pořadu do jednotlivých bloků. Relaci uvádějí dva moderátoři, jeden z nich se zpravidla zaměřuje na určité téma ve druhé části *Událostí*. Častým úkazem bývá zařazení teroristického útoku právě do tematického bloku, což přináší jak pozitiva tak negativa. Během analyzování mediálního obsahu jsem narazil na zajímavé reportáže ČT, které dotvářely kontext a poskytovaly i jiný vhled do problematiky. Například během útoku v Berlíně byla jedna část relace věnovaná výhradně ohlasům Čechů žijících

²¹⁹ Zdroj obrázku: Televizní noviny, TV Nova. TV, TV Nova. 23. 3. 2017, 19:30.

²²⁰ Zdroj obrázku: Naše zprávy, TV Barrandov. TV, TV Barrandov. 23. 3. 2017, 18:30.

v německé metropoli. Zazněly názory, že lidé v Berlíně fungují nadále jako soudržný celek a útok rozhodně nebyl rozbuškou, která by mohla vyvolat etnické nepokoje či nenávisť napříč různorodými společenskými sférami.

Ze všech analyzovaných relací vytvářejí *Události ČT* nejprofesionálnější zpravodajský servis, nejvíce se blížíci základním žurnalistickým hodnotám. Ostatně od veřejnoprávního vysílatele bychom to měli čekat. Je tu ale i obrácená strana mince a to je jakýsi „obsesivní“ přístup k teroristickým událostem. Negativní stránka věci se promítla při pokrytí teroristického aktu v Londýně.

„Dobrý večer. Přesně rok po útocích v Bruselu udeřili teroristi znova, tentokrát v srdci Londýna.“²²¹ Takto byla odstartována relace *Události* v den útoku 22. 3. 2017, tedy v době, kdy nebyla známá identita útočnicka, ani jeho motiv, dokonce se nemuselo jednat o teroristický akt. Policie jen uvedla, že událost vyšetřuje jako teroristický čin. *Česká televize* ale již v úvodním studiu v podstatě nastínila souvislost s džihádistickým útokem v Bruselu, přestože tento případ mohl být jiný.

Akcentace diskurzu džihádistického terorismu se vyskytuje i v dalších blocích zpravodajství. Téma „Hrozba útoku od tzv. Islámského státu“ začíná bezprostředně po reportážích z Londýna těmito slovy: „Terorismus se v těchto dnech zmiňuje i v jiných souvislostech. Zdroje z tajných služeb prozradily, že za zákazem osobní elektroniky na letech z Blízkého východu a Afriky do Spojených států a Velké Británie je hrozba útoků organizace Islámský stát.“²²²

²²³ Moderátor *Události ČT* uvádí téma zabývající se hrozbou útoku ISIS

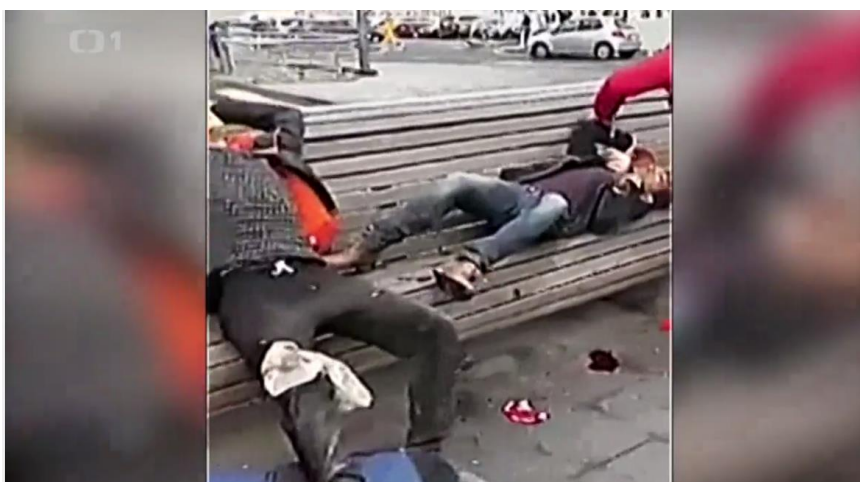
²²¹ *Události ČT*, Česká televize. TV, Česká televize. 22. 3. 2017, 19:00.

²²² *Události ČT*, Česká televize. TV, Česká televize. 22. 3. 2017, 19:00.

²²³ Zdroj obrázku: *Události ČT*, Česká televize. TV, Česká televize. 22. 3. 2017, 19:00.

V hlavním tematickém bloku pořadu se *Události* zaměřily na teroristické útoky v Bruselu a jejich připomínku v souvislosti s ročním odstupem. Důležité je se na obsah relace podívat i z lingvistického úhlu pohledu, slovo „navíc“ totiž v následující citaci spoludotváří motiv souvislosti mezi jednotlivými útoky. „*Dnes je to navíc přesně rok, co teroristé zaútočili v Bruselu. Výbušniny odpálili v tamním metru a na letišti. Zemřelo 32 lidí. Belgie si jejich památku připomněla dnes ráno minutou ticha.*“²²⁴

V následující reportáži se opět vyskytly eticky sporné aspekty týkající se zobrazování drastických fotografií. Vedle výroční, pietní podstaty zprávy dochází k oživení brutality útoku.

²²⁵ Události publikovaly

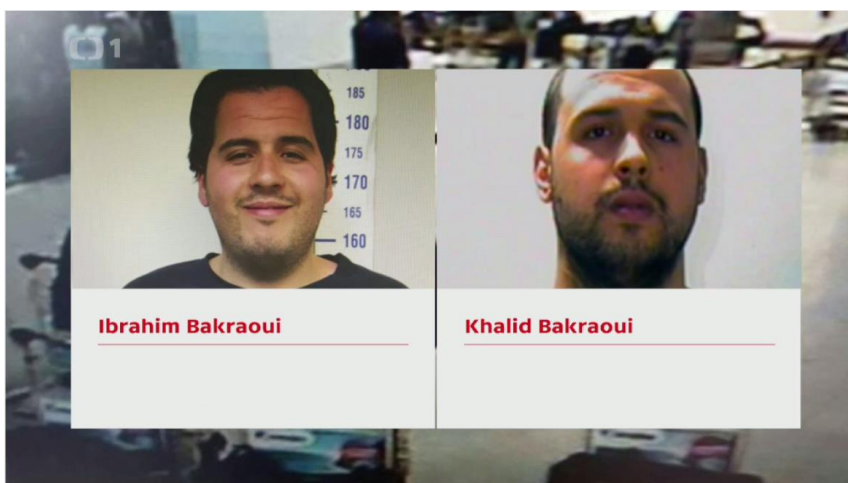
fotografii raněných obětí po teroristickém útoku v Bruselu

Česká televize se věnovala rovněž profilu tehdejších útočníků, kterým dala nebývale obsáhlý prostor, v této fázi bych už shledával relaci za mírně obsesivní, vytvářející přehnanou míru publicity pro džihádisty: „*Připomeňme si, kdo tehdy útočil. V médiích se nejdřív objevil právě tento snímek z letiště Zaventem. Muže uprostřed identifikovaly úřady téměř hned jako sebevražedného atentátníka Ibramia Bakraouiho. V minulosti byl už stíhaný. Stejně rychle se podařilo odhalit, že se do útoku zapojil i jeho bratr Khalid. Ten se odpálil v bruselském metru ve stanici Maalbeek.*“²²⁶ V další fázi se *Události* zaměřily i na postavu jednoho ze strůjčů útoků v Paříži, Salaha Abdeslama.

²²⁴ Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 22. 3. 2017, 19:00.

²²⁵ Zdroj obrázku: Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 22. 3. 2017, 19:00.

²²⁶ Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 22. 3. 2017, 19:00.

²²⁷ Fotografie teroristů

z Bruselu v reportáži zachycující profily útočníků

Na závěr této podkapitoly si dovoluji ještě jeden kritický pohled, tentokrát se zaměřující na jeden zcela konkrétní případ v části reportáže. Dle mého názoru se jednalo o zcela zbytečně zařazení vyjádření jedné z obětí teroristů v Bruselu do relace. Citace totiž v originálním znění v podstatě účelově zastrašovala společnost, přestože byla vyslaná hlavně směrem k politickým špičkám a jejich impotentním snahám hrozby terorismu řešit: „*Bude tu další atentát na letišti v Bruselu. Kdy, to nevím, ale bude to mnohem větší než 22. března.*“²²⁸ Vyjádření Waltera Benjamina, který byl v roce 2016 při útoku na letišti v Bruselu, má nulovou informační hodnotu, opírá se jen o předtuchy mluvčího. Z hlediska zpravodajství tedy absolutně nevynucená citace k odvysílání, která v obecné rovině pouze duplikuje tendence teroristů zastrašovat a varovat před dalšími vražednými činy.

²²⁹ Citát jedné z obětí

teroristického útoku na letišti v Bruselu 22. 3. 2016

²²⁷ Zdroj obrázku: Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 22. 3. 2017, 19:00.

²²⁸ Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 22. 3. 2017, 19:00.

²²⁹ Zdroj obrázku: Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 22. 3. 2017, 19:00.

4.1.4.5 Narušení soukromí obětí

Čin Khalida Masooda ve Westminsteru si vyžádal zprvu tři oběti. Dva lidé podlehlí v důsledku srážky s vozidlem na místě, třetí obětí byl pobodaný policista. V porovnání s útoky provedené vozidly v Berlíně či Nice si tak londýnský případ vyžádal mnohem méně mrtvých, přesto nebo možná právě proto byla reakce médií možná ještě silnější. Konkrétní osudy konkrétních osob, které v Londýně zahynuly, se totiž dostaly do popředí zájmu prostředků, včetně zkoumaných českých audiovizuálních médií. V porovnání s předchozími masovými útoky vystoupala míra personifikace razantně do popředí a srovnatelná snad byla jen s vraždou kněze poblíž francouzského městečka Rouen.

Všechny zkoumané televizní stanice cílily vedle identifikace obětí také na jejich soukromí. Dozvídáme se tak důvody či záminky, které je přivedly do Londýna, jejich osobní příběhy, rodinné zázemí a vazby atp. „Čtyřiapadesátiletý Kurt Cochran byl Američan a se svojí ženou byl na vysněné dovolené po Evropě. Zemřel na mostě krátce poté, co ho útočník srazil svým vozem. Stejná smrt potkala u Westminsteru i čtyřiačtyřicetiletou Ayshu Fradeovou, učitelku španělštiny. V osudnou chvíli spěchala pro své dvě dcery do školy,“²³⁰ objevuje se ve zpravodajství TV Prima. Stejný druh popisu zvolila všechna ostatní média a k identifikaci obětí použila jejich profily na sociálních sítích.

²³¹ Obrázek manželského páru, který byl v osudný den na Westminsterském mostě. Muž zemřel na místě, žena byla vážně zraněná převezena do nemocnice.

²³⁰ Zprávy FTV Prima, FTV Prima. TV, FTV Prima. 23. 3. 2017, 18:55.

²³¹ Zdroj obrázku: Zprávy FTV Prima, FTV Prima. TV, FTV Prima. 23. 3. 2017, 18:55.

²³² Všechny komerční stanice použily fotky obětí z facebooku

4.1.4.5.1 Sekundární viktimizace a narušení soukromí dětí

V konkrétním případě referování o smrti Ayshi Fradeové jsem zaznamenal velmi výrazné neetické chování sdělovacích prostředků. Na bázi osobního příběhu matky spěchající pro své dcery do školy zpravodajské relace vystavěly dojemné reportáže, jejichž obsah byl v některých případech problematický. Odvysílány byly fotografie ze sociálních sítí, na kterých je oběť s manželem nebo dokonce i s dětmi. Prohlubuje se nám tak pojem tzv. sekundární viktimizace ²³³, o které jsem psal i v předchozích částech mé analýzy, tentokrát ale jednotlivých stanic může být už výrazně za hranou. Do světla médií se navíc poprvé dostávají i děti. Česká televize ochránila identitu dětí rozkostičkováním obrazu na fotce, nikoliv však TV Barrandov. Oba postupy jsou podle mého názoru špatně, i když z normativního hlediska je přístup Událostí zřejmě v pořádku. O rozporu s etickými a možná i právními normami ale v případě relace *Naše zprávy* není pochyb. Reportáž odhalující na fotografii tváře dětí byla navíc doplněna tímto asynchronem: „Šla si zrovna vyzvednout své dvě milované dcery ze školy, když jí útočník srazil autem, neměla štěstí. Děti se už jí nikdy nedočkají.“²³⁴ I z hlediska textu se tak děti, jako sekundární oběti útoku, dostávají do popředí. Těžko si představit, že by něco podobného šlo do éteru ve Velké Británii, kde by se s reportáží mohly setkat přímo její nezletilí aktéři či jejich blízcí.

²³² Zdroj obrázku: Televizní noviny, TV Nova. TV, TV Nova. 23. 3. 2017, 19:30.

²³³ Sekundární viktimizace: proces, během něhož oběť trestného činu či jeho okolí, stávají obětí znovu, tentokrát na bázi psychické. Sekundární viktimizaci vytvářejí například média způsobem, jak referují obětech. Victim = oběť. - KUNCZIK, Michael. Základy masové komunikace. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-134-X.

²³⁴ Naše zprávy, TV Barrandov. TV, TV Barrandov. 23. 3.. 2017, 18:30.

²³⁵ Fotografie oběti s dětmi. TV Barrandov odkryl jejich tváře, ČT využila pixelizace.

V České republice žádný právní rámec, který by definoval a penalizoval sekundární viktimizaci, nemáme. V rámci Evropské Unie je ale podobný postup ukotven v *Doporučení Výboru Ministrů na pomoc obětem trestných činů v roce 2006*. Dokument navíc zdůrazňuje ochranu dětí, které řadí do zvláštní citlivé skupiny.

„Oběti by měly být chráněny v nejvyšší možné míře před sekundární viktimizací. Státy by měly zajistit, aby oběti, které jsou zvláště zranitelné v důsledku své osobní charakteristiky nebo okolností trestného činu, měly prospěch ze zvláštních opatření odpovídajících jejich situaci. Za takové zvláště zranitelné skupiny obětí jsou považovány děti, osoby se zdravotním

²³⁵ Zdroj obrázků: Naše zprávy, TV Barrandov. TV, TV Barrandov. 23. 3. 2017, 18:30.

nebo mentálním postižením, oběti domácího násilí, a další typy obětí, u kterých dochází k opakované viktimizaci, jako jsou oběti obchodování s lidmi, sexuálního násilí, a oběti všech forem pronásledování. Další doporučení potom za zvláštní skupiny obětí považují vedle výše vyjmenovaných oběti organizovaného zločinu, oběti terorismu, oběti násilí v rodině (děti, staré lidi a ženy, oběti domácího násilí) a oběti rasového násilí.“²³⁶

Dcery čekající na matku, která je cestou k nim zabita při šíleném útoku džihádisty, se stávají rovněž oběťmi teroristického aktu. Jejich identifikace jednoznačně způsobí další psychickou újmu a postižené osoby se stávají sekundárně viktimizovány.

4.1.4.5.2 Sekundární viktimizace oběti padající do řeky Temže

Za případ sekundární viktimizace lze označit také reportáž *Události ČT* odkrývající osud oběti, jež padá během útoku do Temže. Zpráva obsahuje podrobný popis situace, doprovázený záběry z bezpečnostní kamery, na kterých je vidět konkrétní pád do řeky. V kontextu reportáže je pak problémová zejména identifikace dívky. V dobu odvysílání reportáže ležela s kritickými zraněními v nemocnici a nebylo jasné, zda útok přežije. *ČT* zveřejnila jméno, příjmení, národnost a profesi dívky (*jednalo se o rumunskou architektku*) a vedle autentických záběrů publikovala ještě fotografii oběti ze sociálních sítí.

²³⁷ Graficky zvýrazněný pád dívky do řeky Temže

²³⁶ KRISTKOVÁ Veronika, LANGHANSOVÁ Hana, MATIAŠKO Maroš. *Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení*. Právní analýza a návrhy systémových změn. Liga lidských práv. 27. 11. 2017. s. 15.

²³⁷ Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 23. 3. 2017, 19:00.

²³⁸ Fotografie dívky převzatá ze sociálních sítí. Při sémantické analýze navíc vzniká i otázka, zda je vhodné ukazovat fotografii u řeky.

Cílem této práce není právní analýza, dovolím si ale této sféry dotknout prostřednictvím krátkého zamyšlení. Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů vymezuje, že má být chráněn „*osobní údaj vypovídající o národnostním, rasovém nebo etnickém původu, politických postojích, členství v odborových organizacích, náboženství a filozofickém přesvědčení, odsouzení za trestný čin, zdravotním stavu a sexuální životě subjektu údajů a genetický údaj subjektu údajů.*“ Česká televize zveřejnila prostřednictvím odkazu na zdroj facebookový profil zraněné a v obsahu reportáže odkryla její zdravotní stav, v době kdy byl následkem útoku v kritickém stavu. Jedná se snad v tomto případě o veřejný zájem?

4.1.4.6 Rozbřesk nových cílů „mediálního džihádu“?

Zkoumaná audiovizuální média se v reflexi útoku v Londýně profilují zaostřováním na konkrétní příběhové linky, osudy a identity jejich aktérů. Narušování soukromí obětí, personifikace, sekundární viktimizace a celkově emocionální vyznění reportáže – tyto věci jsou podle mého názoru novou problematickou složkou při žurnalistické práci demokratických sdělovacích prostředků.

Terorista, jenž zabil méně lidí než organizovaná skupina rok předtím v Bruselu, paradoxně vyvolal v jisté mediální rovině hlubší efekt. Osobně zde vidím potenciální hrozbu v obratu taktiky džihádistů. Cynicky řečeno útok, který si vyžádá jednotky obětí, může být posuzován za stejně účinný jako útok organizované skupiny zanechávající po sobě desítky mrtvých. V důsledku to může znamenat větší odhodlání oněch osamělých vlků útočit, jelikož

²³⁸ Zdroj obrázku: Události ČT, Česká televize. TV, Česká televize. 23. 3. 2017, 19:00.

si budou jisti mediální publicitou i v případě, že si jejich počínání nevyžádá původně zamýšlený počet lidských životů. Bude tohle cesta teroristů? Můžeme očekávat četné útoky na jednotlivé osoby či skupiny lidí? Jak by se k tomu měla postavit média?

4.1.4.7 Se vztyčenou hlavou

Přes všechny výhrady etického charakteru ale nelze demokratickým západním médiím upřít snahu a tendence vždy zdůrazňovat společenské hodnoty, na kterých moderní Evropa stojí – tedy být na té správné straně barikády. Z perspektivy konfliktu tradiční svobodné společnosti a jedovaté ideologie džihádistů média ve většině případů plní správnou roli. Směrem k publiku ale případně i teroristům vysílají jasný signál suverenity demokratické společnosti či snahy nevzdat se a čelit těmto aktům se vztyčenou hlavou. Zkrátka reagovat způsobem, že teror a džihád naše tradiční struktury nezničí ani nenaruší.

V případě referování o útoku v Londýně dochází k zajímavému obratu u *FTV Prima*. V předchozích reflexích teroristických činů měla stanice tendenci společnost rozdělovat. Tentokrát již od prvních slov dává jasně najevo snahu potlačit strach a vyjádřit soudržnost.

*„Nikdy neustoupíme teroru a nedovolíme, aby nás podobné činy rozdělily. Těmito slovy zareagovala na teroristický čin v centru Londýna britská premiérka Theresa Mayová. Podle ní šlo o zvrácený čin, jehož místo rozhodně nebylo vybráno náhodně. A odhodlání překonat v klidu a se ctí podobné události mají i všichni Britové.“*²³⁹

Stejně signály a vzkazy se promítly do obsahu všech zkoumaných televizních stanicích. Vedle silného a suverénního projevu britské premiérky Theresy Mayové se v relacích objevily rozhovory s obyvateli Londýna, kteří rovněž vyzívali společnost k síle a odhodlání nenechat se zastrašit. Pocit soudržnosti a sebevědomí dotvářely citáty hlasící k jednotě přes sociální sítě či jiné komunikační prostředky nebo záběry odhalující londýnskou metropoli jen den poté, kdy každodenní život plynul normálním tempem.

²³⁹ Zprávy FTV Prima, FTV Prima. TV, FTV Prima. 23. 3. 2017, 18:55.

²⁴⁰ Televizní noviny promítly

ve své relaci vzkazy lidí na sociálních sítích, které volají k odhodlání nenechat se zastrašit

4.1.5 Střelba v židovském centru v Bruselu v roce 2014

Zcela záměrně jsem se rozhodl zařadit mezi případové studie i událost, která sice nezasahuje datem do zkoumaného roku, nicméně je podle mého názoru nezbytná pro dotvoření kontextu či nástinu markantních rozdílů a kontrastů v referování o terorismu v rozmezí třech let. Konkrétně jde o změny v reflexích teroristických útoků z roku 2014 a 2017, tedy v období před a po vzestupu Islámského státu. Tehdejší přístup sdělovacích prostředků odkrývá děsivý vzrůst publicity džihádistů a jejich vliv na vytváření globální žurnalistické agendy.

24. května 2014 byl v Bruselu vykonán první napojený akt teroru organizace ISIS. Povědomí Západu o džihádistické skupině tehdy teprve začalo nabírat konkrétnější rysy i představy. Terorista Mehdi Nemmouche v bruselském židovském muzeu začal střílet automatickou zbraní do lidí. Na místě zabil tři osoby, čtvrtá podlehla na následky zranění v nemocnici.

Mezi oběťmi útoku byl mimo jiné také izraelský pár, což byla jediná konkrétnější charakteristika mrtvých, která se ve zkoumaných médiích objevila. Žádné facebookové profily, žádné osobní příběhy či identity pozůstalých – tak se prezentovaly všechny televizní stanice, velmi kontrastně k mediálnímu humbuku kolem útoku v Londýně. Byl snad příběh konkrétních lidí, kteří byli zastřeleni při návštěvě muzea připomínající symboly a historii jejich náboženství, málo atraktivní? Co se od té doby změnilo? Ona změna podle mého

²⁴⁰ Zdroj obrázku: Televizní noviny, TV Nova. TV, TV Nova. 23. 3. 2017, 19:30.

mínění leží v děsivém vzestupu „mediální moci“ ISIS. Proces touhy po těchto tématech samozřejmě není jen vinou médií, lačné je zřejmě i publikum. Nicméně strozí referování sdělovacích prostředků v roce 2014 vypovídá o tom, že stojíme tváří v tvář novému fenoménu a pochybnosti kolem působení džihádistů na mediálním poli musíme brát vážně.

Analýza konkrétních českých audiovizálních médií dává těmto názorům. *TV Barrandov* útoku v bruselském muzeu nevěnovala v onen den ani vteřinu svého vysílání. Editoři *Našich zpráv* zařadili do relace až krátkou čtenou zprávu o dopadení útočnicka, vše bez teatrálního a dramatického vyznění: „*Francouzská policie zadržela v Marseille na jihu Francie muže podezřelého z útoku v bruselském židovském muzeu, kde minulý víkend zabil čtyři lidi a další zranil. Potvrdil to francouzský prezident Francois Hollande. Zadrženým je prý Francouz, který loni bojoval po boku islamistů v Sýrii. Při zatčení měl u sebe samopal Kalašnikov a revolver s municí stejného typu, jaký byl použit při útoku v Bruselu.*“

Události ČT, které v současnosti teroristickým útokům Islámského státu věnují v relacích výhradní prostor, se v případě útoku z roku 2014 chovaly odtažitěji. V den teroristického činu věnovali editoři zprávě minutovou reportáž se vstupem a rozhovorem. Vývoj události České televize sledovala a refletovala i v dalších dnech. Užívala přitom ve formálně vyvážených a věcných reportážích, které odkazovaly v jistých částech na terorismus, ale zcela nenásilnou formou. Nedocházelo tak k zesilování emocionální stránky a umocňování strachu. „*Policisté u podezřelého našli taky vlajku radikální organizace Islámský stát v Iráku a Levantě. Ta je napojená na al-Kajdu. O spojení s teroristy se spekulovalo i kvůli tomu, že kromě dvou pracovníků muzea zastřelil pachatel i židovské manžele, kteří pracovali pro izraelskou vládu. Zatím není jasné, zda zadržený muž bude vydán do Belgie. Soud by totiž mohl probíhat i ve Francii vzhledem k tomu, že jde o francouzského občana, mezi jehož oběťmi měla být i francouzská průvodkyně.*“²⁴¹

Útočník v Bruselu byl navíc označen za pachatele vražd, nikoliv za strůjce teroristického činu, což je také zajímavý kontrast oproti praxi z roku 2016, potažmo 2017. *TV Prima* i *TV Nova* zprávu o události v Bruselu či dopadení teroristy nepřinesly.

²⁴¹ Naše zprávy, TV Barrandov. TV, TV Barrandov. 30. 5. 2014, 18:30.

Závěr

Na střední škole jsem si zamiloval knížku Jacka Kerouaca Na Cestě. Beatnickou generací jsem byl tak ovlivněn, že dokonce i na univerzitní půdě mi vstoupilo do tématu bakalářské práce.²⁴² Dneska onu Kerouacovskou vizi o pouti z východu na západ těžko zopakujeme. Cesty jsou tekuté stejně, jak je tekutá modernita. Bojíme technologické hranice a přitom křičíme po stavbě těch materiálních. Oplocujeme se, barikádujeme se za zdmi, přesto té největší hrozbě, kterou přináší globalizace neunikneme. Spadne Wall street a padá celý, do výšin vynášený, vyspělý svět.

Tekutá média šíří tekuté informace a naše roztékající mozky upadají do nevděčné (ne)věčné letargie. Najet na náměstí s nákladákem ve jménu Alláha je exkluzivní. Naopak pomoc druhým se do zpráv přes gatekeepery, nedostane ani na minutu. Koukáme na zpravodajské relace a máme strach. Strach je všudypřítomný, je to cenná komodita, kterou užívají média i teroristé k upoutání pozornosti.

*„Strach, jakmile se ocitne v lidském světě, získává vlastní hybnou sílu a vývojovou logiku a potřebuje vskutku jen nepatrně pozornosti a minimum dalších investic, aby rostl, sílil, šířil se – a to nezadržitelně.“*²⁴³

Dostáváme se znovu k teoretické části práce, ze které sálá „bezmocnost“ technologické konvergence, globalizace a tekutých časů. To vše smíchané v jeden koktejl produkuje novou formu terorismu a novou formu reflexe médií.

Moderní mytologie je mytologií strachu. Mýt, legendy a fámy se lepí na nositele zla. Iráčtí extremisté z Mósulu, bezpráví v Čečensku, populismus a brutalita ve Venezuele a mohl bych pokračovat dál. Je to rakovina pustošící naši planetu.

Přesto jistá východiska jsem v práci několikrát zmínil.

„Není potřeba začít pracovat na tom, aby se na platformě nových médií vytvořilo prostředí pro vznik médií vycházejících z tradičních hodnot a tedy fungujících na etických principech, samoregulaci a ideových hodnotách objektivní žurnalistiky? Samozřejmě by někdo mohl uvést, že například BBC vlastní kodifikovanou normu pro webový prostor již má. Pokud se ale dostaneme do doby zániku tradičních médií, který je podle mnohých prognóz

²⁴² Má bakalářská práce se zabírala mediálním ohlasem na pražskou návštěvu Allena Ginsberga Prahy, v roce 1965.

²⁴³ BAUMAN, Zygmunt. 2008. s. 18.

nevyhnutelný, čekají nás nové výzvy. Bude potřeba důkladně rozlišit a najít ve spirálách nekonečného webového obsahu věrohodné novinářské instituce – nová média – chcete-li weby. Myslím si, že tyto konkrétní tvůrci žurnalistického obsahu by onu věrohodnost mohly nabýt právě zřetelnými a jasně danými regulačními pravidly. Důležitý bude také přístup nás, publika, abychom měli skutečně o věrohodné zdroje evidentní zájem. Abychom dokázali ocenit kvalitu zpravodajství na základě sofistikovaných a propracovaných samoregulačních norem onoho média. Je na čase, aby zpravodajské online instituce pracovaly s nadsázkou řečeno na svých vlastních „Editorial guidelines“, které budou aplikovatelné výhradně do prostředí nových médií a technologické konvergence, tedy do prostředí, kde se setkáváme s moderním druhem globálního terorismu. Díky tomu bychom my novináři mohli být výraznou hybnou silou v boji proti modernímu extremismu.“²⁴⁴

Onen mediální vzestup Islámského státu v tříletém období je vlastně paradoxní záležitostí. V roce 2014 disponoval Islámský stát mnohem větším vlivem na domácí půdě než tomu bylo v roce 2017. Mediální publicita se ale vyvíjela ve zcela opačném trendu. Proto si myslím, že i když na bitevním poli demokratické síly porázejí ISIS, vymítit se ho nepodaří až do té doby, kdy budou zpravodajské relace plně pateticky zpracovaných reportáží o útocích oněch osamělých vlků, kteří ani nemusí být organizačně napojení na Islámský stát, postačovat jim může jen samotná inspirace terorismem, možná i představa mediální slávy.

Samozřejmě lze namítat, že zlomovým bodem, kdy se teroristé prohlásili o slovo v globální agendě, byly útoky v Paříži v roce 2015 nebo explicitní záběry popravy Jamese Foleyho – na druhou stranu se ale nemůžu vyhnout pochybnostem v našem přístupu. Jsme tak zranitelní? Stačí teroristům k dlouhodobější publicite spáchat jeden ohavný čin? Co tedy přijde po Islámském státě? Nemůže obsese západních médií islámským terorismem jen zdroj motivace pro jiné skupiny, které se budou chtít na světla reflektorů dostat třeba ještě děsivějším jednáním.

Chtěl bych ale tuto práci zakončit s pozitivním výstupem a vírou ve změnu: *„Naděje není přesvědčení, že něco dobře dopadne, ale že něco má smysl bez ohledu na to jak to dopadne.“ – Václav Havel.*

²⁴⁴ Kapitola 3.2.3

Obrazová příloha 1

²⁴⁵ Patnáctiletý policista v Islámském státu: „Jsme tu proto, abychom pomáhali.“

²⁴⁶ Náboženská, mravnostní policie. Fotografie tajně pořízená novinářem Jürgenem Todenhöferem.

²⁴⁵ zdroj obrázku: TODENHÖFER, Jürgen. *Inside IS - 10 dnů v "Islámském státě"*. Vydání první. Přeložil Vítězslav ČÍŽEK. Praha: Ikar, 2015.

²⁴⁶ zdroj obrázku: TODENHÖFER, Jürgen. 2015

²⁴⁷ Kult osobnosti je v Islámském státu zakázán. Fotbalisté Cristiano Ronaldo a Lionel Messi tak přišli o tvář.

²⁴⁸ Život v Islámském státu. Tržnice a propagandistické plakáty ISIS.

Abu Ibrahim Raqqawi @raqqa_mcr - 25. 10. 2015
 #Syria #ISIS stoned to death 2 people in #Aleppo Accused them for being guys #ISIL

²⁴⁹ Dav lidí v Islámském státě vedle ozbrojených džihádistů přihlíží smrti obětí ukamenování dle zákonů šarí'a.

²⁴⁷ zdroj obrázku: TODENHÖFER, Jürgen. 2015

²⁴⁸ zdroj obrázku: TODENHÖFER, Jürgen. 2015

²⁴⁹ zdroj obrázku: Twitterový účet – Abu Ibrahim Raqqawi

Zdrojem níže vybraných obrazových příloh je *Middle East Media Research Institute*.²⁵⁰

Mediální pracovníci teroristů rozmisťují po městech televizní obrazovky nebo filmová plátna s projektory sloužící k promítání propagandistických videí IS. Vše funguje na off-line bázi, proto je v mnoha případech zařízení vybaveno vstupy pro různé typy nosičů dat (flash disky, sim karty atp.).

„Na druhé straně ulice se houfují lidé. Asi 50 se jich tlačí před stánkem, nad nímž visí velká vlajka IS. Jdeme se podívat, co se tam děje. Na středně velkém televizoru ukazují nejnovější propagandistická videa IS. Bojové scény zachycené přístrojem na noční vidění. Mezi diváky jsou i děti. [...] Je to dost zvláštní, že se lidé uprostřed válečné zóny ještě dobrovolně dívají na takováhle videa,“²⁵¹

²⁵⁰ Middle East Media Research Institute. Založen v roce 1998 Yigalem Carmonem a Meyravem Wurmserem.

Online: <https://www.memri.org/>

²⁵¹ TODENHÖFER, Jürgen. 2015. s. 2014.

Uvnitř Islámského státu lze zpozorovat nesčetně propagandistických motivů, samozvaný chalífát připomíná klasický totalitní režim. Minimálně z hlediska politického uspořádání je ISIS novým fenoménem terorismu, s propracovaným mediálním aparátem.

Zdroje

Literatura

- AHERN, Jennifer. GALEA, Sandro. RESNICK, Heidi. KILPATRICK, Dean. BUCUVALAS, Michael. GOLD, Joel. VLAHOV, David. *Television Images and Psychological Symptoms after the September 11 Terrorist Attacks*. *Psychiatry*, 65. 2002 s. 289-300.
- ANZENBACHER, Arno. Úvod do etiky. Vyd. v tomto překl. 3., v nakl. Academia 2. Praha: Academia, 1994. s. 13-18
- ALTHEIDE, David L. *Mass media, crime, and the discourse of fear*. *Hedhedof Review*. 2003. s. 9-25.
- BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008. XXI. století. s. 18. ISBN 978-80-200-1656-0.
- BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-46-1.
- BOWERING, Gerhard (ed.). *The Princeton encyclopedia of Islamic political thought*. Princeton: Princeton University Press, c2013. s. 81-86. ISBN 978-0-691-13484-0.
- DECKER, Warren. RAINEY, Daniel. *Terrorism as Communication*. George Mason University. New York, 1980. s. 4.
- GANOR, Boaz. *Terrorism as a Strategy of Psychological Warfare*. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 9(1). 2005. s. 33-43.
- HERMANN, Rainer T. *Konečná stanice - Islámský stát?: selhání státu a náboženská válka v arabském světě*. Vydání první. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2607-1
- JENKINS, Philip. *Images of terror: what we can and can't know about terrorism*. New York: Aldine de Gruyter, c2003. s. 1. ISBN 0202306798
- JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média. 2.*, přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. s. 370. ISBN 978-80-262-0743-6
- MATUSITZ, Jonathan Andre. *Terrorism and communication: a critical introduction*. Thousand Oaks: SAGE, c2013. s. 4-5. ISBN 9781452240282.
- MCQUAIL, Denis. *Žurnalistika a společnost*. Přeložila Alice NĚMCOVÁ TEJKALOVÁ, přeložil Roman HÁJEK, přeložila Marta CHROMÁ. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3093-9.
- MCLUHAN, Marshall. *Člověk, média a elektronická kultura: výbor z díla*. Brno: Jota, 2000. Nové obzory (Jota). s. 90. ISBN 80-7217-128-3.

MORAVEC, Václav. *Etika a česká média. 10 let v českých médiích*. Praha: Portál pro Newton Information Technology, 2005. s. 50. ISBN 80-7178-925-9.

MUSIL, Josef. *Elektronická média v informační společnosti*. Praha: Votobia, 2003. Institut mediální komunikace. s. 36. ISBN 80-7220-157-3.

ROGGIO, Bill. The Rump Islamic Emirate of Iraq. *The Long War journal* [online]. 2006, , 1 [cit. 2016-10-11]. Dostupné z: http://www.longwarjournal.org/archives/2006/10/the_rump_islamic_emi.php

SCHMID Alex P. and ALBERT J. JONGMAN. *Political terrorism a new guide to actors and authors, data bases, and literature*. Expanded and updated ed. New Brunswick, N.J: Transaction Publishers, 1988, s. 1. ISBN 9781412815666.

TODENHÖFER, Jürgen. *Inside IS - 10 dnů v "Islámském státě"*. Vydání první. Přeložil Vítězslav ČÍŽEK. Praha: Ikar, 2015, s. 179. ISBN 978-80-249-2933-0.

WEISS, Michael a Hassan HASSAN. *Islámský stát: uvnitř armády teroru*. 1. vydání. Přeložil Jiří BERKA. Brno: CPress, 2015. ISBN 978-80-264-0883-3.

WEIMANN, Gabriel. *New Terrorism and New Media*. Commons Lab of the Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington, DC, 2014. s. 1.

WEISCHENBERG, Siegfried. *Journalistik Medienkommunikation: Theorie und Praxis Band 1: Mediensysteme, Medienethik, Medieninstitutionen*. 3. Auflage. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2004. ISBN 9783322808431.

WINTER, Charlie. *Documenting the Virtual 'Caliphate'*. Quilliam, 2015. s. 17. ISBN: 978-1-906603-11-5.

Studie, publikace a jiné zdroje

ISIS financing. Center for the Analysis of Terrorism. 2016. Dostupné z: <http://cat-int.org/wp-content/uploads/2016/06/ISIS-Financing-2015-Report.pdf>

Etický kodex novináře. 18. 6. 1998. Syndikát novinářů ČR.

Arab Convection for the Suppression of Terrorism (1998). *Arab Convection on Terrorism*. Cairo: Council of Araba Ministers od the Interior and the Council of Arab Ministers of Justice.

TURNAN, Joseph S. *Communicating Terror: The Rhetorical Dimensions of Terrorism*. Thousand Oaks, 2003, CA: Sage.

RIVERA, Javier Delgado. The Symbiotic Relationship between Western Media and Terrorism. *Carnegie Council for Ethics in International Affair*. [online]. 2016 [cit. 2016-11-15]. Dostupné z: http://www.carnegiecouncil.org/publications/ethics_online/0117

WILKINSON, Paul. *Terrorism and Political Violence, Volume 9: The media and terrorism: a reassessment*. London: Frank Cass, 1997. ISSN 0954-6553.

JETTER, Michael. *Terrorism and the Media*. Universidad EAFIT and IZA. Zář 2014.
Dostupné z: <http://ftp.iza.org/dp8497.pdf>

GARTENSTEIN-ROSS, Daveed, Nathaniel BARR a Bridget MORENG. *The Islamic State's Global Propaganda Strategy*. International Centre for Counter-Terrorism, Haag, 2016. s. 5-6. ISSN: 2486-0656.

KEREN, Daniel. „*The Thirty Suggestions*“ of Abu Ayyub al-Misri – A New Edition by the Al-Himma Library. International Institute for Counter Terrorism. 2016.

BBC Editorial Guidelines. BBC [online]. 2015. Dostupné z:
<http://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines/>

Kodex České televize: zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání – Čl. 17 Zobrazování násilí. Praha: Česká televize, 2003. ISBN 80-85005-46-8. Dostupné z:
<http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/kodex-ct/cl-17-zobrazovani-nasili>

Internetové zdroje

Islamic State and the crisis in Iraq and Syria in maps. In: *BBC.com* [online]. 2016 [cit. 2016-10-17]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034>

ENGEL, Pamela. How ISIS brainwashes followers. In: *Business Insider* [online]. [cit. 2016-11-23]. Dostupné z: <http://www.businessinsider.com.au/isis-propaganda-strategy-2015-11>

ENGEL, Pamela. One app maker has shut down almost 80 channels used by ISIS to distribute propaganda. In: *Business Insider* [online]. [cit. 2016-12-07]. Dostupné z:
<http://www.businessinsider.com/telegram-blocks-isis-channels-2015-11>.

Rumiyah [online]. al-Hayat, 2016, (3) [cit. 2016-11-21]. Dostupné z:
<https://pietervanostaeyen.files.wordpress.com/2016/11/rumiyah3en.pdf>

Islamic State launches English-language radio news bulletins. In: *Daily Mirror* [online]. 2016 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://www.mirror.co.uk/news/world-news/isis-launch-tv-channel-complete-7239984>